

SALVADOR ESPRIU

L A I A

N. 19

60 cts.

QUADERNS LITERARIS
NOVEL·LES I NOVEL·LISTES

Pilotes i joguines de goma

"Cautxú Català"

NOM DE FABRICA

**Corts Catalanes, 615
Ronda de Sant Pere, 12
Passeig de Gràcia, 127**

**Fabricació pròpia de tota
mena d'objectes de cautxú**

**Vendes a l'engròs
i al detall**

QUADERNS LITERARIS

NOVEL·LES I NOVEL·LISTES

Director: Josep Janés i Olivé

Any I

Surt cada dijous

Núm. 19

Salvador Espriu

L A I A

(RETAULE DE SILUETES D'ARRAN LA MAR)

PORTADA DE SAINZ DE MORALES

GRAVATS DE FERMI ALTIMIR

Redacció i Administració: Angels, 24 Telèfon 12735

Venda: Llibreria Catalònia: Ronda Sant Pere, 3

BARCELONA

SALVADOR ESPRIU

SALVADOR Espriu nasqué el 10 de Juliol de 1913 a Santa Coloma de Farnés. S'inicià gairebé d'infant en les activitats literàries, de tal manera que als quinze anys publicava el seu primer llibre, en edició limitada i fora de comerç. El debut d'Espriu en el camp de les lletres és en castellà; aquest primer llibre —Israel (Esbossos Bíblics)— és l'únic que l'autor de Laia ha escrit en castellà.

Però la veritable aparició del nom de Salvador Espriu en el camp de les lletres no es realitza fins l'any 1931 amb El doctor Rip, novel·la que és singularment remarcada per la crítica, que ondevina múltiples possibilitats en el jove i jove escriptor. L'any següent es pu-

blica Laia, i totes les possibilitats pressentides i tots els auguris formulats troben una plena realització, refermada darrerament amb la publicació d'Aspectes, un llibre de contes del qual ha dit un crític madrileny que revela el contista català més fort i més vigorós que ha sortit després de la Victor Català.

Entre l'obra d'aquesta escriptora i la d'Espriu s'han establert interessants paral·lels, prolongats fins a Raimond Caselles i Valle Inclán. La influència d'aquest, particularment, és ben palesa en l'obra del nostre escriptor.

A propòsit de Laia, la novella que publiquem avui, Domènec Guansé ha escrit: "Entorn d'una figura femenina, enigmàtica i torbadora, l'autor traça un seguit de suggestives estampes de poble. Els seus temes són ben ibèrics: la crueltat, la superstició, la sensualitat, la gelosia, el misticisme i la misèria. Es amb una gran plasticitat que són fetes aquestes estampes. Sobre fons tenebrosos, destaca la pinzellada vibrant. Però els contorns de les figures i de les coses tenen una volguda vaguetat de somni i de misteri, apresada dels sobrerrealistes; una incoherència que li permet a l'autor, eliminar tots els elements que no es podrien transformar en poesia. Però no per això, aquestes estampes deixen d'ésser realistes: d'un realisme violent i caricaturesc de tan expressiu com vol ésser."

I ha dit Manuel de Montoliu: "L'autor ha col·locat, en mig d'aquesta llenca d'humanitat inconscient i irresponsable que ha enfocat en la seva cambra obscura, una figura de gran força simbòlica, una mena d'encarnació de totes les forces tenebroses de la psiquis femenina, que actua en tots els homes que el voltent com una divinitat fatídica que fascina els sentits i paralitza les voluntats. Laia és, en aquest sentit, tota una creació. Tot el fons de la tèrbola superstició popular "ha abocat l'autor en aquesta figura de dona, bella i atractiva, amb la bellesa d'un misteri esglaiós i amb l'atracció d'un malèfic encís. Laia "magnífica i olorosa com una fruita... Anima abandonada, sempre igual i sempre nova que punxa i fereix i fibla en les carns...", és l'encarnació femenina d'una elemental força còsmica que apareix com una divinitat mitològica, simbolitzant el misteri de la boira, o la fascinació del mar, o la claror enigmàtica dels estels, o la serenitat impassible del firmament, i altres vegades humanitzant-se magníficament per la virtut d'un arrauzat impuls de tendresa, d'un diabòlic sentiment de generositat i abnegació. Laia, en un mot, és pura creació de poeta; i és per això que posseeix una gran força simbòlica".

Salvador Espriu alterna les seves activitats de literat amb les d'estudiant de Dret i de Filosofia i Lletres.

LAIA

AQUESTA segona edició de la meua obra "Laia" es deu a la sollicita activitat del famic Janés. Sense ell, qui sap quan hauria gosat dur a terme una proesa semblant. I callia. Degut a precipitacions filles, primordialment, de la meua manca d'experiència i, una mica també, a descurances alienes, la primera edició fou lliurada al públic amb un grapat de defectes de tot ordre que enlletgien i, moltes vegades, adulteraven l'original. Vaig ésser advertit per la crítica, algun cop amb una duresa hepàtica i innecessària. No em queixo, però. Al contrari, vaig agrair moltíssim els avisos, i ara els he tingut en compte en corregir l'obra per a aquesta segona edició.

No cal dir que les esmenes fetes són purament formals. El fons resta intacte. No he suprimit gairebé res. He deixat l'obra amb el seu tarannà una mica ingenu, una mica esquerp. L'única cosa introduïda ara que crec que té importància, és el subtítol: "Retaule de siluetes d'arran la mar". Com un retaule de siluetes vaig concebre "Laia". Com un retaule de siluetes marineres i grotesques, resso d'ambients i paisatges d'un món estimat i ja desaparegut...

I res més. Sols unes paraules finals per a desitjar a aquesta obra "Laia" alguna nova sortida, temps a venir. Que la present no sigui la darrera!

Salvador Espriu

Barcelona, 21 juny 1934.

I LAIA

HAVIA passat la infantesa deixada a la bona de Déu. Essent molt petita, estigué llarg temps malalta d'una malaltia estranya que la menava, tot sovint, a la mort. El metge parlà vagament d'alcoholisme, de llei d'herència i nervis espatllats. Pronuncià, d'una manera emfàtica, el mot "desconfiança" i dei-

xà la família plena de recances i la seva ciència, neta de sospites. Malgrat les que es tenien de les possibilitats de guariment de la menuda, aquesta es reféu. La noia va créixer esprimatxada, esquerra, rampelluda. Li agradava passar-se llargues estones mirant la mar, indiferent a tot. Les més de les vegades, adoptava un posat impassible, gairebé idiota. En deixondir-se, semblava, de vegades, fatigada, com si hagués fet un greu esforç. D'altres, i això s'esqueia, sobretot, si algú gosava desvetllar-la, fugia en direcció al mar, cridant com si la torturessin, i queia, presa de convulsions, enmig del sorral i de les barques.

Un període d'activitats esbojarrades succeïa a aquestes crisis d'abatiment. La noia era, llavors, arriscada, forta, decidida, apassionada, temuda per les seves ires i obeïda amb una fe cega. Era la primera, en les desesperades lluites a cops de pedra. Infatigable, la seva vincladissa figura anava sempre al davant en tots els jocs i es ficava en totes les baralles. La seva lleugeresa no fou mai vençuda. Preferia la companyia dels xicots a la de les noies, nedava meravellosament i adorava el mar i tot el que amb ell es relacionés. Hom la veia voltada sempre de cabrers, salabrets i nanses, i preparava tota mena d'ormeigs. Coneixia el temps i no s'errava mai en assenyalar els canvis del vent, tant si havia d'ésser lleveig, que porta calma i serenor a la mar, com garbí, com terral, com xaloc, aquest maleït a qui segueixen temporals i desolacions.

La noia tornava, ben aviat però, a la immobilitat primera. El seu esguard consirós s'aprofundia. Sobrevenien la lassitud i la demacració i els espetecs nerviosos. Era, aleshores, maltractada per venjances covardes i perseguida amb odi per aquells mateixos que la temien. La infeliç esdevenia infinitament miserable, per ningú estimada, mancada de protecció.

Era filla de pescadors. En estat normal, li deien Laia. Quan no es podia valer, li cridaven:

—Serp!
Ella ho sabia. En no poder defensar-se,
la seva impotència la féu dolenta.

II

LA FONDALADA DELS GARROFERS

ERA una cantarella lenta i mandrosa com un badall. Les veuetes de la quitxalla desentonaven:

*"A la una de mi-mula. Qui toca, para!
A les dos, el pot del gos.
A les tres, el mut salta i no diu res..."*

Temps d'estiu. La calor s'arrossegava fins els portals ajustats de les cases. Un gat ensonyat s'espantava les mosques.

*"...A les quatre, la cua de la rata.
A les cinc, donar un bon "brinc".*

Tot el matí reposava en la calma i es-purnejava en les aigües de la badia.

*"A les sis, lls, lls com una malla.
A les set ve el Miquelet, amb les mans a
[la butxaca.
Visca el capitá Tomaca!"*

L'oloreta del sofregit de la paella i els espetarrecs de l'oli i la farina arribaven de les cuines obertes. Els menuts jugaven a saltar i parar.

*"A les vuit, un bon bescuit. Qui piqui més
que el rei, para.
A les nou, un tall de bou. Qui piqui més
que el rei, para".*

Esclataren uns plors:

—M'han fet mal! Mare! M'han fet mal!
Una dona sorti, enfurida.

—Què li heu fet?... On, digues, on?

El noiet es gratava les anques.

—Aqui...

—Qui ha estat? Dígues-ho a la mare...

El petit es tombava amb rancúnia:

—Aquesta!

Lala protestava:

—Qui, jo?

Els altres acusaven:

—Si que fou ella!

—Ja veuràs, maleïda, si t'agafo! On va, aquesta serp?

Li corria al darrera. La noia li feia pam-i-pipa.

—Ells, ells!

La dona encalçava Lala. L'atrapava.

—Diantre de mossota! A veure si... Té i tó!
Li ventà dos ciatellots i li estirà les orelles.

—Perquè te'n recordis.

S'ajupí, sollicita, fins al fill:

—Tu, no ploris més. Moca't!

—No porto mocador. L'he perdut.

La dona s'airà:

—Com? Amb quina cara ho dius? A veure si t'encasto una galeta!

La plantofada queia, molt sonora. Nou devessall de llàgrimes del peterrell. La mare es dolia:

—Prou! No n'hi ha per tant! Calla!

Li donà un xavo.

—Té, per a pegadolça.

I se n'anà, molt satisfeta. Els bordegassos saltaren.

—Seguim, seguim!

"A les deu, el Manteu. El Manteu en té una filla..."

Agitada, molt vermella, Lala els amenaçava:

—Me les pagareu!

Els altres no la sentien.

*"A la plaça de la Llana
N'hi havia una gitana
Que ballava la tururura.
Sant Josep i la criatura!
L'albercoc i la figa madura!"*

La cantarella s'allunyava. Finia:

"A les onze, Santa Maria cau i no s'enfonsa.

A les dotze, Santa Maria cau i s'hi enfonsa..."

Les veus es destenyien, per la distància. Recomençaven:

"A la una de mi-mula..."

La petita tropa enfilava un carrer veí i davallava a la fondalada dels Garrofers. Pols de rial. Parets de vinyes i hortes, hortes rialleres de la costa, florides com un jardí. Les sargantanes tombaven la panxa al sol i s'ensopien, marejades de vinassa de llum, oblidades de l'etern cuejar. Matolls de romani, clapes de menta, flaire de ginesta: la flor, d'un groc clar, molt senyora enmig de l'enganyosa vulgaritat del ginestell. Unes atzavares amagaven les punxes darrera les roques i deixaven, per arreu, una nota aspra, exòtica, lleument desolada. Gatoses...

La colla corria, agafada de mans, i s'entrebancava en les arrels nuoses dels garrofers.

Els arbres brandaven i escopien una pluja de fruits negres. Els vaillets els collien i els rossegaven.

"La sardana de l'avellana..."

La colla es desfeia. Començaven partides de marro-titiu i de fet-amagar.

—Vall!...

Un romancejava:

—No, encara no. Ep, tu, no filis!

—Qui ho diu, que clisso!

—Fes-te el desentès. Mirate'! No, ca, que t'enganyen! Guipant, si que ens trobaràs de seguida!

—Em dius trampós? Veïam si t'espinyo!

L'altre decidí:

—Plego.

Veus:

—I jo...

—I jo...

—I jo, també.

S'assegueren a les soques dels arbres. Pensaven.

—Què farem?

—Potser que abastéssim nius.

Pujaven àgilment pels troncs fins les branques més altes. Reien.

—Ja n'he trobat un! Són merlots.

—Aquests encara no tenen ploma.

Piuladisses. Se'n cansaren aviat.

—Baixem. Ja n'hem mort massa.

No sablen què fer. S'avorrien.

—I si ens en tornéssim?

La colla sortia de la fondalada i es dirigia cap a la mar.

"A les tres, el mut salta i no diu res..."

Una veu, ronca d'acontentament:

—Guaita!

Tots s'aturaren.

—Oh, oh!...

—Són de les roges!

—Que grosses!

Havien trepitjat un cau de formigues. El formigam s'escampava, intentant salvar el graner i les larves. Les mans de la quitxalla furgaven la terra, sense pietat.

—Noi! També n'hi ha d'alades!

—Ui! Com piquen!

—Com es barallen, aquestes dues!

—Li he arrencat el cap, i encara mou les barres!

Refregaven les bestioles amb els palmells de les mans i respiraven, amb delícia, la fortor agra dels cossos. Esqueixaven mordales, partien abdòmens, separaven potes... S'entusiasmaven amb la matança.

—Fixa't en aquesta!

—Sembla que porti un gra de mill.

Una grassa formiga s'afanyava a arros-

segar, amb molts esforços, una llavor. Els vaillets la vigilaven.

—Treballa, treballa...

Ja guanyava el cau. Els xavals s'engrescaren:

—No pensis pas fugir!

Una unglada.

—Encara remena. I això que suqueja!

Lala intervingué:

—Deixem-les estar. Au, seguiu-me!

Tots l'obeïren. El rial desembocava a la platja. Les ones trontollaven, properes. La noia recordà:

—Avui havíem de topar amb els de Santa Tecla.

—Sí, és veritat.

S'havien esporuguit, de sobte, i s'aplegaven entorn de Laia. Ella els menyspreava:

—Què faríeu, sense mi!

Demanaven, seriosos:

—No ens deixéssim...

La noia s'exaltava:

—I per què m'heu acusat, per què?

Callaven, avergonyits. El blasme:

—Covards!

Els ulls, magnífics. La faç, molt blanca. Reaccionà. Manava:

—Arreplegueu pedres i pals. No fos cas que ens sorprenguessin!

Arreplegaven picons regalimant salabror. S'endinsaven rial amunt, per trencar canyes seques dels canyissers abundosos. Amb un ganivet les polien.

—Ja està bé!

Reprengueren els jocs. Feien clots en la sorra i anaven de tomballons per la platja.

"...A les sis, llis, llis com una malla.

A les set, ve el Miquelot amb les mans a la butxaca.

Visca el capità "Manoia!"

El sol foradava les aigües i emplenava de bombolles lluminoses el misteri de la mar. Arpegis de cigales al turó de Santa Tecla. El poble es desplegava en la vall i es voltava de suredes i pàmpols. Més lluny, la carena, negra, picada de masos i ermites: Santa Marina, Torrents, Ribes Altes, el Remel, Puig Arnau i el casal fort de Pujol Vell, antiga baronia d'aquelles terres, ara en runes i embolcallat pel cant del cucut i pel silenci de les hores.

I el triomf de la mar, endinzant-se en l'infinit. A banda i banda, perdent-se en la llunyania, vencent la llambregada de l'esperver, de l'aligot, de la muntanya...

Les aigües acollien la carn coirada, vernissada de suor, dels vaillets. Es capbussaven.

—A veure si em guanyeu, nedant.

—Està clar que sí.

—A veure, a veure!

S'esquitxaven.

—Tant xerrar, i no fas ni una braçada seguida!

Des de la sorra, Laia els advertia:

—Escolteu.

Fressa de peus.

—Els de Santa Tecla!...

Els contraris veïnen, a tot córrer. La colla de Laia sortia, amb llestesa, del bany, i tots esperaven, mig vestits, l'envestida. De sempre era la guerra entre els dos pobles. El de marina nasqué de Santa Tecla. Santa Tecla envejava el mar, que fou seu i ara no podia fruit-ne.

—Han passat com el llamp l'obaga de les Calvàries. Així es trenquessin la nou del coll!

—Ja els tenim aquí!

Els de Santa Tecla encara eren lluny, i ja ressonava el crit de guerra:

—Calderins!

Els de la mar contestaven:

—Patacots!

Era la salutació tradicional. La corejaven amb entusiasme i donaven a les veus enronquides inflexions de ferocitat falsa. La lluita començava tot seguit. Xiulet de la primera pedra. Els de Santa Tecla havien ofès els primers, frisosos d'enllestir aviat la colla de Laia. Anava davant, dirigint-los, el Negre Xomaco: garell, boca de fel, el cap ple de blanques cicitrius. Valentó...

Voleiar de mandrons. Auguris:

—Rebrem de valent!

—Ai, sí!...

—Aquest Xomaco té males puces.

Laia somreia, amarada de felicitat. Sentia córrer la sang salvatge, desbocada. Assegurava:

—No us heu d'espantar. Són pocs.

S'atrinxeraren en els sots de la sorra. Els rocs no els podien tocar i rodolaven, perdent l'impuls, sense força. L'enemic bramulava d'inútil coratge:

—Gallines! Venissiu...

—Atanseu-vos, valents!

—Treieu les banyes!

Laia manava:

—Ara!

Uns quants es posaren drets.

—Va!

Cridòria de l'enemic.

—Hem fet un trau!

El Negre Xomaco flastomava:

—Mamaïres! Ja veureu!

Investien. Atacaven cos a cos. El Nissos, el més petit de la tropa de la mar, s'esfereïa:

—Mare! Ai, la mare!

Xoc de les dues colles. Cops, mossegades, sang. Era una lluita callada, cruel. S'abraçaven, s'omplien la boca de sorra, amb les canyes s'apallissaven

—Prou!

—Anem! Ja són nostres!

—M'han buidat un ull!

—Avancem!

El Negre Xomaco, enfront de Laia. El nas, aixafat. Ranquejava.

—No em faràs més l'arquet!

La noia l'esperava. Els braços del Negre es nuaven, poderosos, entorn de Laia. De sobte, el Xomaco caigué.

—Dóna't!

L'altre no volia:

—Filla de ca...

—Dóna't!

—Sí, sí...

Els de Santa Tecla reculaven.

—El Negre ha perdut...

—No hi ha res a fer!

—La Laia té males puces.

—Prou!

Victòria de la colla de la mar. Els de Santa Tecla sortien de la platja i tornaven al rial. El Negre Xomaco els seguí d'esma.

—Calderins!

—Patacots!

Rial amunt. Encara es tombaven:

—Calderins!

Els menjà l'ombra dels Garrofers.

Els vencedors es rentaven les nafres en la mar.

—Els hem passat per la pedra. Sort de la Laia!

—Sort de la Laia? I nosaltres què, no hem fet res?

—No siguis ruc, Quelot.

—Ruc!

Els vailets el deixaren sol.

"...A les deu, el Manteu.

El Manteu en té una filla..."

El que parava es lamentà:

—No carregueu tant! Qui és, aquest?

—El Bassot! El Bassot, que està molt gras i s'encalla.

—Doncs que no salti.

Laia, la lluita passada, s'havia ajegut a la sorra i contemplava la mar, sense veure-la. Se li allargava la faç i els ulls se li empeticien. Els nois es distreïen.

"...A la plaça de la Llana..."

Xiscles. Els vailets tingueren un surt.

—Qui és?

—La Laia, que espeternega.

Quelot s'atansava:

—Sembla una serp.

—Ja té el mal!

—Com haveja! I la llengua que li surt, com si fes mofa!

La voltaren. Un recordà:

—A mi, l'altre dia m'estirava els cabells.

—Doncs a mi em ventà un cop de puny.

Grapades:

—Serp! Serp!

—Anem, que és el mal d'ull!

Fugien. El sol cremava la plana i encenia de foc la carena. Les veus de la quitxalla despertaven el poble:

*"Que ballava la tururura.
Sant Josep i la criatura.
L'albercoc i la figa madura..."*

A la platja, Laia, sola. Dentellava. Mar i cel s'esborraven, i no hi havia més que una rialla. Rialla de sol, destal en les carns de la noia. Set. Aigua propera, i la llengua refregava la sorra eixuta. Tan propera com és l'aigua!... Formigues roges. Roges i suquen!... Patacots... Fondalada dels Garrofers... A la una de mi-mula, qui toca para... Quina set!...

Unes hores en la solitud. La rialla del sol empallidia i joguinejava ara, enmig d'heures i de runes, en el casal fort de Pujol Vell. Laia es redreçà. S'alçava, i anà caminant, a poc a poquet, cap al poble. Vacillava, desfeta, inassa. Al davant seu, el turó de Santa Tecla s'ensorrava del xerric i monotonia dels grills. Passà la fondalada dels Garrofers, i els fruits ja no la tentaven. Un carrer...

—On va, aquest gallimarsot!

—Sempre darrera dels bordegassos. Alguna en deu haver fet!

—Duu els vestits rebregats.

—Potser el mal...

La badia se li mostrava, ampla, oberta, segura. Les barques fregaven la calma. Aigües blaves, metàl·liques. Cel blau. Lluny, en la carena, una llapissada de taronja.

Laia empenyé una porta. La mare sortia:

—Ets tu?

Topava per les parets, embriaga. Empu-degava d'aiguarent.

—Ets tu? Ets tu?

Una bafarada:

—Mala bèstia!

Donà una empenya a la noia.

—Vés-te'n al llit, grandíssima! No tataràs res!

Laia desaparegué. La dona es queixava:

—Aquesta m'ha de matar! M'ha de matar!

Ho deia molt segura. S'amorrava a l'ampolla, per oblidar. S'entossudia:

—Qualsevol dia, se'm nuarà el bocí. M'ha de matar!

A les golfes, Laia recordava. Les pagarien totes, beneïts! Serp!... Sí, sí, una serp, talment una serp!...

Petava de dents. La persistència d'una cantarella:

"A la un de mi-mula. Qui toca, para..."

Corredisses de ratolins. La nit entrava, per una esclatxa. El glatir d'un estel s'obrí en la tenebra, i baixà fins a Laia, i la consolava....

III

CANVI

L'EXALTACIÓ de la llum s'estenia per arreu, emplenant-ho tot. Voltada de vailets, Laia corria d'un lloc a l'altre. Cursa a l'aire lliure, sense fi, sense objecte, sols pel plaer de sentir-se llur joventut segura i magnífica, vencedora d'obstacles. Pujaven, per un caminal aspre, al Mal Temps. Un de la colla es parà:

—Escolteu.

La lenta crida d'una campana.

—Sembla la de...

Signaven.

—No hi ha pas ningú a dalt, avui.

Havien vacillat.

—Què fem?

—Avant!

—I si la "màscara" ens arreplega?

Laia reia.

—M'agradaria clissar-la.

Avançaren. En el cim, una ermita. Un vot vilatà l'havia bastida en recordança d'un vell miracle obrat pel Peregrí Sant Roc. La ingènua devoció popular l'edificà en el mont del Mal Temps, en un lloc vora el cementiri, lloc maleït que fou confiat a la protecció del tau-maturg. Era un turó ventejat pel xaloc i les tramuntanes. Una roca calba, erma d'arbres. Sota, un espatat que la mar gratava. Esquifida i menuda com era, perduda com una taqueta blanca en la muntanya trista, l'ermita resistí, amb braó, el pes de les anyades. Passaren centúries, i ella restava allí, com el primer dia, blanca, ferma, inalterable. L'ermita fou el puntal de la defensa del poble, quan la guerra del francès. Els seus murs assenyalaven, encara, el forats de les bales i la mullena de la sang vessava a dojo. Moltes vides, malaguanyades! Els invasors no pogueren, però, entrar en el seu recinte. La pietat dels fidels patriotes veié, en la feta remarcable, una clara protecció del Cel. I tots els anys, per la diada del Patró Sant Roc, hom commemora, amb un aplec, la victòria.

Lliscà el temps. Una vegada, prop de l'ermita, cau un llamp. No la toca, mes l'espetec la fa trontollar, i la flama socarrima les parets. Creix la fe dels creients, fe ara barrejada amb

por. Un veí sent, a deshora, un gemec i un llunyà arrossegar de cadenes. Una vella, que collia herbes salutíferes entre dos llustres, veu, de sobte, un foc de ciris i un gros taüt obert. Dintre, una mà tallada es belluga. Els prodigis no paren aquí. Un fastasma s'apareix a un comparet que tornava de la feina. L'home fuig com un esperitat i conta, perdut el plor, la visió afrosa. Hom discuteix, s'apassiona. Els esdeveniments actuals es relacionen amb les antigues llegendes d'abans de la fundació de l'ermita. Hom parla d'ànimes damnades. S'esmenten casos parells. Es personalitza. Hom sospita d'algún cadàver de gavatx que no ha trobat repós. Aquest raonament acollit de bell antuvi, no satisfà, aviat, l'anhel de meravellós de la vila. Hom furga malignament en la història bruta del poble. Els draps amagats lluen al sol. Es perd la filiació del fantasma, assignada alhora a mil casals diferents. La curiositat s'engavanya i degenera fàcilment en baralles. Hom inventa, per posar pau, una processó d'esperits, i escau a cada família d'ésser representada en l'estranya comunitat. Així, a ningú no li serà lícit de queixar-se! L'avalot augmenta. Tothom rivalitza a destriar de la corrua infernal el dissortat parent indesitjable. El dubte s'aferrissa en totes les consciències. Els més sòlids afectes d'ultratomba s'enderroquen. Hom valoritza l'acte més feble i la paraula més minsa del germà, del fill, del pare morts. Hom hi descobreix una transcendència i una mala intenció que en realitat no tenen. Hom s'esborrona i ja ho creu tot possible. Sorgeixen apostes i juguesques. Un valent s'ofereix a anar a l'ermita, de nit, per esbrinar el que hi hagi de cert. És un pescador fort, confiat. Surt armat d'un ganivet i un garrot. Blasfema:

—Ni Sant Roc no m'atura!

El seu xiulet ressona, alegroi, en la tenebra. Al matí, encara no està de tornada. Quan, vençut el migdia, els companys van a auxiliar-lo, el troben glaçat, caigut boca-baions, els vestits enganxats a una branca d'esbarzer, el seu mateix coltell clavat al cor. Un sentiment de patira s'apodera del poble. El rector intervé i fa clausurar l'ermita. Oblit i silenci de jorns. Una nova generació. El culte a Sant Roc és restablert, i la plàcida imatge és adornada, altra volta, de garlandes, per la seva festa. Hom lloa el seu poder màgic i terrible, la pugna del Sant amb les caòtiques potències del Mal. Hom procura fer-se'l propici, per mitjà d'almoines i d'ofrenes. Tornen a elevar-se pregàries en la seva capella. Pregàries temorenques, rituals, encarcerades. Ningú no gosa, a la vesprada, atansar-se a l'ermita. I, a les nits de fosca, el vent bramula, eixordador, per les esclertes...

—Toquen soles!

Les campanades persistien, molt properes. La colla s'aplegava i formava rotlle, esglaiada.

—No hem de fer-hi res, aquí.

Iniciaven el retorn. Laia s'imposava:

—Resteu!

Els altres la blasraven:

—Tot, per la teva culpa! És que hi ha defensa, contra els esperits?

Ella manava:

—Resteu, us dic!

—Queda't tu, si vols.

Un lladruc. Empaïdiren.

—El "Ca Borreg"!

S'imaginaven el gos del dimoni, encalcant-los. Monstre empeldat de béc, de llop i d'home, segons la creença. Les seves mossades desvetllaven la ràbia. Una ràbia inguàrrible, que xuclava de mica en mica, que convertia la víctima en una bèstia fera i la feia rebolcar enmig de dolors, sense mai acabar-la de matar. La colla cuitava a amagar-se.

—Ens empaita! L'és! Vaja que sí!

Els lladrucs, més forts.

—Compte, Laia! Per què no vens? Mira que una dentellada...

Laia se'n mofava:

—Esteu segurs que sigui el "Ca Borreg"?

Cridava:

—Té quisso, té.

Un gosset esquifit, de cua escapçada, elxí, festejador, de l'ermita al seu encontre. Els bordegassos se n'averonyien.

—Es el del sagristà.

—El "Sinsobra"!

—Així, els fantasmes i tot són romanços.

—A mi no m'havien pas enredat. Que t'ho creies?

Ara, animosos, plens de coratge. Paria-ven a la vegada.

—No estava espantat, sinó que...

Un interrompé, més sincer:

—Sí, gàrgares! Tu i tots... així.

Feia petar els genolls.

—Tots, menys Laia.

Els altres s'enfuriën:

—Això, sí de cas tu.

Amenaçaven:

—Que no et masegui!

Baixaven pel vessant que donava a la badia. La mar es gronxava, amorosida pel sol jove. Ni un núvol. Les barques s'adormien en el sorral, esperant l'hora de la fusa. Els vailets xipollejaven en la transparència de l'aigua i s'engrescaven en la recerca de tresors de petxines. Laia no els seguí. Sola, closes les parpelles, com si contemplés una imatge íntima i esborradissa. Somriqué, perduda en el record del seu somni, i es desfèu dels vestits. Quedà nua. Era una magra nuesa d'adolescent, prometedora de plenitud. Els rinxols de

la cabellera acaraven la pell de l'espatlla en un protector gest d'abundància. Un raig de sol llepà l'estilitzada finor de la cama, saltà al front, fregà una galta i caigué, relliscant, per la corba incipient de la sina.

Mentrestant, els vallets seguien adalerats en llurs jocs, enfeïnats a arrencar de l'abraçada de l'areny i de la pedra les nombroses troballes. Celebraven, amb rialles de joia, la paciència captura i comunicaven a Laia, sense alçar el cap, el nom i grandària de cada marisc. Un d'ells la veié. Es quedà mut, sense gosar moure's. Després, tombant-se als altres, advertí:

—Mireu la Laia! Mireu la Laia!

Ho abandonaren tot. S'apilonaven, per veure millor. Xerrotejaven, en veu baixa, llur sorpresa. No sabien què dir:

—Noi, la Laia! Noi, la Laia!...

Ressonaren, en la solitud de la platja, les petjades d'un pescador. Era un vell murriot i baladrer, grulxut de pell i d'intenció, tossut, alt i malparlat. Li agradaven el joc, el vi i les dones.

En veure Laia, s'aturà en sec. Es tregué la pipa, escopí, s'apretà la faixa i es gratà el bigotí. Mormolà:

—Carat de mossa!

I s'assegué, lluint-li molt els ulls, en la sorra calenta.

La noia senti que era mirada. Enrojolà. Una lleu frisança l'estremí i es capbussà en les ones que l'acolliren amb una fressa suau.

No fou mai més la Laia d'abans. El temps llimà i anà polint les aspreses del seu tarannà. Les convulsions desaparegueren. Ja no anava bruta i esquinçada, i es convertí, de salvatgina, en dona formosa. Li restà, solament, del passat, una mena de rigidesa i una indefinible expressió als ulls.

El poble assistí, a aquest canvi, amb rancúnia, en veure que se li escapava l'etern objecte de la seva crueltat. Aviat, però, s'hi acostumà. Sols les noies, envejoses de la bellesa actual, esmentaven en llurs converses, fent posats d'una satisfacció ja inútil, la mièria passada.

Un dia, els nois es confessaren:

—La Laia és la més bonica del poble. Qui ho havia de dir!

L'antiga por i l'antic odi es convertiren en adhesió. La noia fugia ja d'ells, i totes les mirades la seguien amb desig.

...Assegut en la foscor d'un portal, peu nu, calça curta, boca pudenta, el vell pescador evocava:

—La vaig veure nua. Tota nua!

I la seva memòria resseguia els detalls. I es llepava els llavis i es menjava les ungles.

IV

QUELOT

QUELOT es despertà quan tot just clarejava. Saltà del llit, cercà les espadenyes i anà a obrir el petit finestró, únic forat per on entrava la llum en la cambra. Mirà fora. La mar començava a desvetllar-se i lluny, a l'horitzó, s'endevinava la sortida del sol. L'home romancejà:

—Uix, quina calma! No anirem gaire lluny, avui.

I s'apartà, per acabar de vestir-se. Baixà. Els seus passos retrunyiren per tota la quietud de la casa. Quelot encengué una petita llum de petroli. La seva alçada es projectava en la paret, i ell es tombava per mirar la pròpia ombra, amb persistent malifiança. Anà a l'eixida, tragué aigua del pou, partí llenya i féu foc. El gall balandrejava al galliner, i les gallines corejaven. Fora, una, veu cridà:

—Au, tu! Fes via. Ja fa bona estona que hauriem d'haver sortit!

Quelot es tombà amb malcontent, cap a la porta. Ja? Aquell Esteve sempre l'havia de destorbar quan més encaterinat estava rumiant. Que el deixés tranquil! L'altre s'impacientava:

—No et dic que és hora? Es que encara dorms, potser?

Quelot mormolà, de mala gana:

—Vaig.

No, no hi anava. Què se li'n donava a ell, de tot? I s'ajupí i partia llenya maquinament. Aquest treball l'ajudava a pensar i li feia anar la lenta imaginació més de pressa. Que estrany era el que li passava! Quelot era un xicotàs cepat, d'escasses paraules, de tardans moviments cançoners, lleig, brut, gravat de cara, pescador expert, patró de pesca de molt jove. La seva massissa figura de mascle espantava i atreïa, alhora, les noies, enllaminades de provar la seva brutalitat. Elles l'empaitaven amb mofes subtils que ell no entenia i les reia, amb un fàcil riure d'infant.

De cop, perdé la tranquil·litat, la bàrbara gana, les ganes i l'anhel de treballar. Com fou? No ho sabia. Perquè ell coneixia a Laia, de petita. Pla bé que la coneixia, ben cert. L'havia obeïda, com els altres. Com els altres, l'havia temuda. L'havia colpejat, com els altres, quan no es podia valer. Potser, a dir la veritat, un xic més que els altres i tot. Avorriria Laia, de menuda. Envejava la seva eterna voluntat de manar i es dolia de no poder ésser ell el primer en els jocs i en els cops. Perquè el pobre Quelot no pogué aprendre mai una lletra. El mestre li deïa ruc. Fuc! Està clar que sí, que ho era molt. Fort, però, també, i aviat no hi hagué ningú que s'atrevis amb ell. Els altres nois, més eixerits, l'ano-

menaren, en llurs corredisses, com a cap de colla. Conquerí, a cop de puny, una fama ben justificada, compensació dels seus fracassos d'estudi. Era el turment d'ocells, ciris i recors, i perpetuà en la tradició del poble el record de les seves malifetes.

Un dia, un sac d'ossos s'atansà, tot coi-xejant, a la colla. Era Laia. Es ficà enmig dels vaillets i començava a dirigir-los amb veu d'espiguet, imperiosa i seca. Quelot provà de protestar. Amenaçà la nou vinguda de rebotre-la contra els rocs. Cridà que l'amo, allí, era ell. Endebades. La noia el mirava llargament, i la voluntat d'en Quelot s'afeblia, s'afeblia... I ell no gosava moure's, dominat pel glaç d'uns ulls.

Ningú no l'obeïa, ja. Vençut, demanà, humil, a Laia, que l'admetés, com un de tants, en la nova colla. En enderrocar-lo, la noia afectava no fer cap cas d'ell i, si l'havia de cridar, li ensenyava les dents i deia:

—Ruc!

Quelot recordava tot això molt bé. Era estrany, doncs, que la odiés? La seva mare, una vella pescadora espantadissa i devota, l'advertí una vegada:

—Vés-hi amb compte, amb Laia. Em fa por.

Ell no comprenia. La dona removia discretament les cendres del fogó i deia:

—Es el mal d'ull! Mal d'ull!

De llavors ençà, Quelot fugia de la noia, temorenc del poder de l'embruix.

I, un cop, la mirà sense rancúnia i sense odi. Tot perdé, per a ell, sentits i color: cel, mar, terra. Fou com una sotragada. S'entristia sense motiu, treballava a contracor. No tenia més que un desig: veure Laia. S'embadalla, mirant-la, i pensava constantment en ella, amb tendresa i respecte...

...Aquell matí tot partint llenya, Quelot es preguntava si seria l'embruix...

V

PESCA

QUELLOT passà de l'arborà a la banqueta i deixà els remes. Feia calda. La mar era una quieta planúria. Clapes grisenques, vermelloses, fosques. De tant en tant, la immobilitat d'un llagut o d'una barca palangrera i la verdor d'un remolí prop d'un niell. En la costa, un turó plantat de vinya i la caiguda d'una pineda enmig de roques. Quelot s'ensopia i mandrejava, endut per la quimera del seu desig. Al seu davant, Esteve s'afanyava a plegar la vela, lligant-la amb les botafions, i començà a parar els ormeigs, que ja tardejaven i calia enllestir la pesca. Era un home menut,

inquiet. Badallava tot sovint per ensenyar l'or barroer de la dentadura. Els ulls, lleugerament entreverats. Els cabells, negres i espessos, xops d'oli. El nas, recte. Els narius, oberts. El gení, viu. La intenció, verinosa. Era llest i s'ho creia, estava envanit d'ell mateix, sovint mentia. Es contaven d'ell moltes facècies de jocs i d'escarnis, i ell ni negava ni afirmava mai res, a-collint-ho, si algú n'hi parlava, amb suficiència, pàl·lid i fred, amagant amb riotes la por del descobriment.

Hi havia per arreu un serè silenci, trencat a estones pel vol i el crit de les gavines. Esteve llançà el ruixó a l'aigua, per a fondejar la barca.

—Au, home, ajuda!

Quelot no es movia.

—Bé, què et passa. Dignes-ho d'un cop!

—Es l'embruix! L'embruix!

Callà una estona. Afègi:

—Mira, poc sabria explicar... Es un voler fugir de tothom... Si sabessis! No sé què vull, ni qui soc, ni si visc. Només... De vegades, em penedeixo pel mal que, de petita, li feia i, d'altres, per no haver-la esclafat.

Reaccionava:

—Sóc un totxo! Què t'importa, tot això!

Esteve rigué:

—Tu, agradat! I qui és la sortosa?

L'altra contestà, de mala gana:

—Laia.

—Laia? Ai, Santa Coloma, mireu la merla!

Galta-groguenc. Li xiulaven les paraules.

—Ja t'has mirat al mirall? Aquesta mel no és per a la teva boca.

Acabà, amb menyspreu:

—Treu-te aquesta cabòria del cervell i no em facis riure.

En Quelot no escoltava. Ajupia la testa i repetia:

—Es el mal d'ull. Mal d'ull.

—Mal d'ull? Amb aquesta cara? Si de cas, el portes tu a sobre, el mal d'ull.

El jorn moria. Calma. La primera estrella allejava, i les barques se'n tornaven a joc, la tasca finida. Esteve retirà, de les fondàries, nanses, garbitanes i morranells. Cuejà l'abundor de mòlteres, de sèpies, de pagells, de rogers, de bogues. La barca brandava, aixafada pel pes del peix, enlluernada de llusor d'escates. Esteve hissà veles. L'ofec de les menudes vides pujà fins a ell.

—Bona pesca!

Un serrà, petit i lleuger, relliscava per la fusta salada. Féu un salt i es perdé, botant, per la llibertat de l'aigua.

La barca avançava, ràpida. Trencava, sorollosa, la solitud de la mar. Planasses i sapes restaven endarrera. La barca vorejava els

esculls, fregava el perill de les seques i fugia de la callada besada d'anquines. De sòbte, la platja i la blancor del poble.

La cantada d'un pescador i el plorar d'un nou-nat arribaren, de lluny. Tota la vila rebia la benedicció de la pesca i aixava els braços al cel, amb un clam de gràcies. El peix bolcava en samals i paneres: llagostes, patarcs, lluços, congres, judrioles, morenes, guiules. Hom desmallava la sardina, treta de les barques sardinerales, sorties de prima. La mainada corria i s'entaforava en els clots de la sorra. Els uns s'empaïtaven, riallers. Els altres menjaven pa amb mel, pebrot i arengades, regalimant-los-hi l'oli coll endins, enmig de la sentor d'all barrejat amb el regust de musclos, gambes i vi.

Un vell de cara secardina, amb una cama de fusta i una llúpia al front, passejava per les barques l'austeritat de la seva mirada. I dela, amb una joia senzilla, amb veu de ritme d'antifona:

—Bona pesca! Bona pesca!

Quelot saltà a terra, amb presses. Romancejà uns moments per la platja, entretingut per l'alegria dels altres. Capcot, aviat es perdé en la tenebra d'un carreró. Volia veure Laia. La trobà a la font, asseguda en una pedra, esperant que els càntirs s'omplissin. Ell s'atansà, molt humil, febrosenc, sense dir res. Ella el velé venir, sense moure's.

—I doncs, Quelot, què vols?

Ell no contestava. S'aturà darrera el pilastre de la font i restà bella estona guaitant-la fit a fit. El rostre se li ennegria. Li bullia un mig crit a la gorja seca.

Laia tingué por. Escapava. Un pas. Els braços de l'home voltant el cos de la noia. Uns ulls. Més tard, una cursa folla que ressonava en l'empedrat brut de fem. L'home corria d'esma, relliscant per damunt dels rocs, ensepegant cantonades, fugint del glaç d'una mirada. Un bleixar, amarat de suors:

—Es l'embruix! L'embruix!

Una gropada d'altans portava amenaces de mal temps.

VI

MOSSEN GASPAR

MOSSEN Gaspar netejà calmosament les ulleres, tragué tabac, el polsà i esperava l'estornut alliberador. Després, reprengué la començada lectura i aviat es perdé, gronxat per l'harmonia dels versos llatins. Llegia Horaci. Un mig riure pujava als seus llavis i hi havia, en els seus ulls, una ombra de recances. Digué, amb un pessigolleig suau a les galtes vermel·lones:

—També fóra aquest, el meu desig: una llenca de camp on hi hagués un hort; i, prop del mas, una font d'aigua contínua; i, a més d'això, una mica de bosc.

Aixecà, altre cop, la mirada. Els seus ulls suquejaren en la delícia blava de la mar. Un ventijol levantí entrà per l'oberta finestra i portà al front de Mossèn Gaspar el bes i el consol d'una promesa llunyana. Una papallona estengué la fantasia del seu vol, escampant el polsim de les ales. Refilà un canari novell, brunzí una mosca verinera, tocaren hores al campanar de l'església veïna. Mossèn Gaspar caigué, altre cop, en meditació. Tornà a mormolar:

—...I, prop del mas, una font d'aigua contínua...

Era de mitjana edat, alt, ni massa gras ni massa magre, corbat lleugerament endavant. Duia una sotana vella, molt sargida i, per sota, se li endevinaven les calces, d'un vellut modest i desil·lustrat. Mossèn Gaspar no vivia content. Una secreta angoixa el turmentava. Tants anys com feia que era rector a marina i mai no s'hi havia arribat a acostumar! Perquè ell no nasqué ran de la mar. Ell es crià enmig de cingles i torrenteres, allí, a l'alta muntanya. Un lloc on no hi creixien oliveres, ni limoners, ni l'opulenta benedicció del raïm. Terres de blat i de castanyers, de fetsols, de freixes i nogueres. L'aigua anegava les prades, atapeïdes d'herbes, de vimequeres i pollaneres. A l'hivern, les rondalles vora la llar i el blanc pas de la neu fins la porta. A l'estiu, els corns de la sega tardana i les corrandes de fogueres sota la nit estelada. Per la tardor, la cacera del senglar i la festa del porc, per Sant Martí. Per la primavera, el conreu de la terra, grassa de fruits, i els tons del verd renascut en els arbres. La irar de gossos, ric de grills, bufec d'òlibes, de mussols, de ducs, de xibeques. I les postes de meravella, enmig de la claror del silenci romput pels esquellincs del ramat que pastura...

—...I, a més d'això, una mica de bosc.

Mossèn Gaspar palladejava les paraules amb golafreteria. Es veia vorejant un camí polsós, solitari, voltat de cims i grisor d'alzines. Una roca pelada, com d'esquena d'ase. Al fons, feixes de secà i regadiu i la quieta blancor de la masia. Capvespre. Recolliment. Ell entrava, sense dir res, i s'asseia al banc de pedra del portal. I, després, les salutacions, i el renill de l'egua, i l'espessor de la llet de la vaca acabada de muntar, i la roja sang de la sindria esborrant del rostre la suor del treball de la tarda...

Fou despertat per una veu. La majordona se li atansà. Fresca, encara no madura, enllardufada de trapaceries. Un home volia veure'l.

—Pescador?

La majordona contestava, llefiscosa de noves:

—Es en Quelot, el de la Pepa Coixa, i ve...

Fou aturada pel reny dels ulls del capellà:

—Digues que entri.

Quelot era ja a la porta. Abatut, el pit endinsat, ullerós. Mossèn Gaspar s'alçà a rebre'l i el féu seure. Els dos homes restaren sols. Al forat del pany, l'orella de la majordona, enganxada.

Quelot no sabia com començar. Cercava en la memòria les paraules triades. Esberlà, finalment:

—Creieu en l'embruix, senyor rector?

L'altre restà sorprès. Pensà. És clar que hi creia! Creia en l'embruix del camp, de la pedra, del rossinyol, de l'heura. Respongué:

—Per què ho dius, això...

Quelot es mogué amb inquietud. El turmentava el record d'uns ulls. I anà abocant el seu neguit. El rector l'escoltava amb placidesa. S'adormia, ensopit de llum del matí. El pensament monòton repetia: "...una llenca de camp on hi hagués un hort..." Quelot ja acabava. Demanà:

—Què he de fer?

Els llavis del capellà aconsellaren:

—Casa't.

Quelot encara esperava. La veu tornà a cantussejar:

—Casa't, i que Déu et beneixi.

Pausa. Quelot ja no hi era. La majordona l'acompanyava i sorollava la casa amb el seu preguntar incansable. Mossèn Gaspar obri, altre cop, la tranquil·la elegància d'Horaci. Llegí: "...Tant si l'aquiló escombra la terra, com si l'hivern arrossega el jorn nevós a través d'un llarg crepuscle, de totes passades hi he d'anar..."

El rector plegà el llibre, s'alçà i sortí a la penombra del jardinet. Llessamins, roses, girasols, clavellines. Presidint, la trista decadència d'una palmera i, al costat, la ufanosa grogor d'un taronger. Mossèn Gaspar allunyà una abella d'un roser i flairà la closa presó d'una poncella. Junt amb la flor, arribà, als seus narius, l'evocació de la rústega taula. L'escudella fumejant, feta de brou de gallina i suc de cigrons i patates. I la col, i la carn d'olla, amb pilota i un gruix de cansalada. El rector movia els llavis:

—De totes passades, hi he d'anar. Hi he d'anar...

Migdiada. Xipoll de sol per arreu. Persecució d'orenetes en la netedat del blau sense un núvol. Lluïssor de la calç a les cases emblanquinades de nou. La plenitud d'una taronja es despreguà d'una branca i caigué, fent soroll, fins a terra.

VII

PROMETATGE

La mà anava i venia i festonejava, amb l'agulla, dibuixos subtils. Es parava, recomençava, parava altre cop. La tasca minvava, i els dits es movien de pressa, de pressa, dalerosos d'acabar aviat. El fil deixava en la roba un camí de fantasia, ja daurat, ja blau, ja groc. Saltava, serpentejava per la blancor de la tela, s'entortolligava, es nuava tot sovint. En la foscor del fons de la capsalluïa el fals metall de les tisores. S'estaven molt quietes, callades, ulleroses d'avorriment. De tant en tant, eixien de llur presó, tretes d'una revolada, i saltironejaven, desfent puntades, i camejaven grotescament en l'aire.

Freda, recollida, distreta, Laia acomplia la feina sense emoció ni queixes. S'arreglaven les peces ja llestes, aparellades per a les noces. La diada s'apropava. Havia d'ésser per la tardor, quan els dies curtegen i el temps és bord. No es parlava d'altra cosa, al poble. Hom ho comentava a les vetlles, als cellers, a les mestrances. Casament estrany. Ningú no l'entenia. Les noies deien, despitades:

—No sé què hi troba, el Quelot, en aquesta massa...

I cercaven, amb dolenteria, tortes raons.

Anneta era l'única que estimava Laia. Fina. Bonica. Quinze anys. Assedegada de saber, amb voluntat de captar ràpidament el sentit de la vida, desconfiada i innocent. Endevinava, en Laia, replecs i intencions que l'esborronaven i l'atreïen, amb el màgic encant de l'inconegut.

Anneta passava estones a casa de Laia. Hi feia puntes, parlotejava, atabalava amb el soroll i l'embolic de boixets i boixes. Anneta estimava. Un noi serè, d'ànima quieta, també pescador. Es parlaven poc, temerosos d'ells mateixos, i es besaven de lluny, amb la timidesa dels ulls. Amor planer, sense penes. Anneta no en sabia d'atre. Cap al tard, l'Anton rondava un carrer, la pesca finida, i s'aturava sota un balcó. Una mirada rera una esclètxa i un clavell roig arrencat d'una clavellina primerenca, Anton el recollia i se'n tornava...

Amuntegades a la palla dels seients de les cadires, camises de madapolam i, alguna, de fil. En un recó, una faldilla d'indiana i un vestit de llana ensarjada. Sobre una calaixera, heretada dels avis, unes relíquies voltades de conquilles i cargols marins. A la finestra, una florejada cortina de reps, sostinguda per una galeria de ballèsta, de fusta blanca.

Laia embastava un llençol de cotó sense os. Al costat seu, Anneta escampava el goig de la seva rialla. Pensava en Anton. Tot clar, tot diàfan per a ella. La nit abans, unes paraules a cau d'orella i la cremor d'un bes. An-

meta trobava les hores lentes, freturosa de renovar la joia de la besada. La noia no sabia com fou. Nit. Anton esperava a baix. Anneta cercava, amb mà trèmula, la clavellina. Una sola flor, pobre, pansida. La noia tingué llàstima. Li recà de trencar-la. De sobte, el desig empenyent-la, dominant-la. Baixà de puntetes i oferí a l'home la roja golafreteria de la boca. En tornar, li semblà que la clavellina renaixia i plovinjava clavells que queien per terra i s'enfilaven pel llit, emplenant-ho tot com una taca de sang...

Un soroll de trencadissa vingué del rebost. Laia s'alçà. Retornà, moments després:

—Res. La mare, que beu.

Anneta ja no hi era. Es sentia el seu pas, perdent-se pel carrer. Laia reprengué la tasca. Una llàgrima rodolà galta avall.

—Senyor, quin fàstic, quin fàstic!

Quelot entrava. Es miraren fit a fit.

—Què tens?

Laia calla. El front, pàlid. La mirada, dura...

El pes del silenci, esclafant-los. Fora, el miol d'un gat.

VIII

NOCES

NOVEMBRE. Tristesa d'una matinada humida, crua, enyorada del ropatge de la llum. Totes les coses empallidien i s'esborraven, cercant protecció a llur insignificància. El sol urpejava, de tant en tant, en la boira, i tot seguit reculava, penedit, amb vergonya.

Xafogor de tempesta. L'aigua s'entaforava per les canals i bufetejava les parets de les cases. Goteres en teulades i golfes. Les hores avançaven donant-se les mans, iguals, grises, humils, amb ritme de dansa mansoia. Arreu, un color pobre, apagat. Remor del pas d'un vianant pels carrers deserts. Un pescador, un noi: una vella: espectres. Aviat, un portal els engolia. Es sentia la fressa de peus, escurant-se, i l'íntima bellugadissa de claus. Després, altre cop el soroll del silenci, relliscant en el fang.

Tots Sants. Diada de noces. Les campanes voleiaven estremides, fent un so rogallós, com estranyades de sentir-se. De sobte, arrencaren a gemegar un plany de mort.

Voltades de l'agradosa escalforeta del foc, les dones es deien:

—Mal forn per casoris, avul.

I s'encongien, posant i treient castanyes de la cendra bullenta, i s'esbufegaven els dits, embutillofats per la cremor d'una brasa.

Anneta ajudava Laia a vestir-se. Les agulles desapareixien en la negror de la llana de

merí. Tentinejant, la mare assistia a l'abillament de la filla i rondinava:

—Llàstima de roba per un dia així! La deslluïràs tota!

I plorava excel·lències i qualitats, amb tosuderia d'embriaga.

A baix, la parentelà. Molt seriosa, avorrida en l'espera d'atipar-se. Caps amb crostes i peus de rata, golls, cabells fixats amb llard, encarcament de camises mal planxades, estretor de corbates i colls nous. Es miraven de reüll, tivats, no dissimulant la recíproca nosa. Algunes paraules eixuta, tardana, feridora com un dardell invisible. A dalt, les lamentacions de la vella ressonaven escardalenques, sense sentit, poca-soltes. Aparegué, a la fi, la núvia. Duia la mantellina posada, de blonda senzilla. Eixiren. Es movien en la penombra, com un acompanyament de viàtic. Topaven amb la boira. S'ensorraven de peus en els tolls innumbrables. Ja a l'església, Quelot i els seus esperaven, les orelles roges del glaç de la nau buida.

Altar de Sant Elm. Or barroc, columnes salomòniques. Ralms i penjolls de braços i cames, ofrenes d'anhels i miracles. Sospesos en el sostre, bergantins i navetes ofegats de pols i amb els jocs de cordes trencats. Gerros amb flors pansides, de la clavellina de l'Anneta. Quatre llànties feien una claror blava. La groga agonia dels ciris, escolant-se en branquillons de cera.

Laia i Quelot rebien de genolls la benedicció, i llurs llavis tremolaven la santa litúrgia. Una veu tafanejà:

—Mireu Laia, que pàlida! Diríeu que li han xuclat la sang.

Un altre digué:

—No han estat valents. Si gairebé no se'ls ha sentit!

Missa de velacions. El rector fullejava el missal, i l'ensenyament de l'Evangeli començava: "Velent el Crist aquella gentada, pujà a una muntanya..." Mossèn Gaspar s'emocionava. Muntanya propera al Genezareth: ell la veia. Mar de Galilea. La blacor de Cafarnaum, retallada en el cel. Més lluny, els fuiterars de Magdala i els horts de Tiberiades, seu de plaers. Una dona alçà la misericòrdia de les seves mans i cixugava les suors del Mestre. El temps s'aturava i s'adormia en la contemplació de la pròpia bellesa. Sols una formiga petitona treballava, la potent mordala carregada de gra. I queia, en l'afany dels segles, la promesa: "Venturosos els qui tenen fam de justícia, perquè els hi serà satisfeta a bastament". El rector pregava. Senyor! No era de justícia el que ell demanava? Oh, camp! Quan el reveuria? Mossèn Gaspar barrejava el clam pagà del Venusí amb l'austeritat del llatí del Testament de Mateu.

Tots escoltaven, indiferents, incòmodes.

Les boques s'obrien amb impaciència, cansades d'estar-se tan quietes. Missa acabada, tots tornaven a la casa dels nuvis. Panallets, gots d'aiguardent, cassoles d'arròs i conill.

Crits:

—Estic ben tip!

—No, gràcies. Ja no puc més.

Així, fins al vespre. Rialles picardioses en anar-se'n:

—Vaja, estigueu bonets.

—Que no us hi canseu massa.

Comentaris, a fora:

—Avars!

—Ganyosos!

—Gallefes!

El nou matrimoni restà sol. Laia s'atansà a un vidre. Rera, Quelot. Les teules ganyotejaven regalims d'aigua. La boira mullava finestres i pedres i tenia la vila sota el seu esclavatge.

IX

SERP!

UNA llumeneta espantadissa lluitava contra la fosca i feia una claror vacil·lant. La tenebra, una espessa tenebra de fum de caliquenyo, pols i deixalles d'estossecs, regnava per arreu i ho palpava tot amb l'esgarri-fança dels seus tentacles. Arreconats a la paret, dos bocois de quaranta maials plens de vi del Priorat i altres de més petits, bótes i barrils. En el taulell, gots de vidre ordinari. Arrenglerades en un armari corcat, de color de roure, botelles de moscatell, d'aiguardent i vi ranci, enfigassades de dolçor de mistela, cobertes pel mantell protector de les teles d'aranya.

El Sacerdot aixugava les gotes de resolis i ratafia que tacaven les taules. El drap desapareixia, menjat per la inflor dels dits. Apoplètic, la cara moradenc, el nas aixafat. Els cabells li pudien, curulls de caspa, i el bigoti se li ficava per la boca i li tenyia de brutícia les dents. Tenia un lent caminar d'oca. Al seu pas, les rajoles s'humitejaven de la suor dels seus peus. Tavernerot, en altre temps cotxer de punt a ciutat. Tota la vida, lladregot dels honrats. Havia estat a Amèrica i es vanava dels coneixements apresos en el rodolar dels seus viatges pels camins del món. Quan reia, el pit li sonava com si hom sacsegés un pot de llauna atapeït de sorra i el greix del ventre brandava.

—Sacerdot, un altre got de vi!

—Va!

Gresca dels parroquians. Partides de tuiti, de carteta, de bescambrilla, de canari. Crits, badalls, rots d'embriacs. Un d'ells, en Quim fuster. Groc, d'un ros aclarit, quasi albi. Bar-

res caigudes, mastega-tatxes, podrit per un mal lleig. Donejà, de jove, massa. Ja vell, tenia la mirada ensopida, la voluntat fluixa: mínima expressió d'home. I la taverna fou el seu refugi.

Crani de be, mobilitat de sargantana: Ventura, el sagristà. Supersticiós, devot de Sant Pancràs. Gran jugador. Sempre guanyava. Les cartes se li enganxaven al palmell de la mà i fugien a amagar-se a la butxaca.

El sagristà escartejava i repartia el joc amb solemnitat. Es tombà al fuster:

—Escapça.

Cebrià, un manfle de cap gros i llavi partit, bordegàs picat de verola, profetitzà:

—M'hi escanyo una pela!

—Tira!

El sagristà guineuejava:

—Presento els aranzels: as de copa i sis bastons, i si ara em sortis un cavallot...

Butxaquejava. Reprengué:

—Santa Maria, prega a... el barbut d'espases! Set i mig!

—Noi, m'has netejat!

—Veiam si t'esquerdó!

—M'has posat entre les parts i la paret.

El Sant Pare, un comparet de fina rialla italiana, es decantà a Cebrià, que seia al seu costat:

—Deixa que t'ho digui a cau d'arella. Saps què és, diguem, la suposició?... Noi, la sort!

—Sí, sort, sort. Gana, és!

Al sagristà se li alarmaren els ulls.

—Me'n vaig, que la pròpia m'espera.

Els altres se li abraonaren:

—No, ara no. Mira-te'l! Por d'afluixar, tens tu. No et pots moure fins que t'escuris o, sinó, ets un porc.

El Sant Pare intervingué, conciliador:

—Bé, no us hi amoïneu. Continueu la partida, i Santes Pasques.

Ventura es tranquil·litjà. S'hi avingué:

—Tornem-hi, doncs.

Ajagut, el cap entre els braços, Quelot, embrutit per la beguda. Els altres se'n reien:

—Porta, almenys, una càrrega de mam! Està ben torrat!

Quelot es tombava, amb neguit, i rondinava. Dies i mesos s'havien escolat d'ençà del casori. Portaren llàgrimes i joies en sarrons desiguals i les escampaven amb indiferència, conscienciosos de la misèria suprema de la vida i de la inútil reparació de la mort. Mort i vida s'empaitaven, joguinejant amb els homes que reien i ploraven, sols sempre en llurs alegries i en llurs dolors. I es trobaven tan febles, que s'averkonyien de llurs sentiments i la riallada se'ls glaçava i el gamec s'estroncava. I es planyien l'eterna enveja de la mort per ésser vida i l'inagotable desig de la vida per oblidar-se en l'abandó de la mort.

Per un quant temps, Quelot fou feliç. Desitjà una dona i ja era seva. Ell tornava de la pesca i corria al costat de Laia. La muller li donava la benvinguda, abstreta, llunyana, inaferrable, el braç caigut. I Quelot no pogué mai rompre el misteri d'uns ulls...

Un dia, en baixar de la barca, l'advertiren:

—Corre, que hi ha novetat!

Pujà les escales d'esma, topant amb tot. La llevadora passà pel costat seu.

—Es ferit del nervi de la mèdulla.

Quelot entrà a la cambra. Una dona enfollida i el fàstic d'una carn masegada. La por s'apoderà de l'home i fugí de l'esglai d'allò, d'allò que era el seu fill. La taverna el cridà, oferint-li el consol del vi. Quelot ja no se'n movia...

El Sacerdot el tocà per l'espatlla:

—Au, gandul! Desperta't, que ja és hora!

Tots anaven sortint. Quelot, l'últim. Caminava ensopit, i li semblava que el cap li fugia, i li saltava al seu davant, i li mostrava el camí. Les orelles li xiulaven. Avançava, aclaparant de buidor. Al cervell, una llumeneta que s'apagava com la de la taverna, voltada de tenebres d'odi...

Arribà, així, a casa. Laia gronxava el marrec. Una ràbia incontenible el dominà. Ràbia d'embriac. Agafà la dona i la rebotia contra el trespòl. I l'animal rudimentària recordà la vella injúria de la infància:

—Serp, serp!

El cos de la dona cuejava per terra.

Serp, serp!... Ella, ella la serp. Sempre aquest crit, com una maledicció. Laia, la ningú. Laia, filla d'un brètol i d'una perduda. Laia, la serp. El mal l'amordalava, i el crit ja queia a pedrades:

—Compte, la serp!

Tots se'n reien. I ella, amb la llengua trosjada per les dents, bruta d'escuma i de sang, no podia dir res...

Això, per què? Què havia fet? Ho havia merescut? Ells la desitjaven i la porquejaven amb els ulls, i també deien:

—Fa goig, però és una serp.

I s'allunyaven d'ella, repetint:

—Guardeu-vos de les seves mossades.

I fins el sol. I la mar. La mar planera dels dies de bonança i la mar enfollida pel bes del xaloc. Se li atansava i li deia amb la riallada de les ones:

—Tu, serp! Tu, una serp!

Serp, fàstic, maldat. Avorrible tot. On era el bé, l'absolut bé delitós? Havia d'escoltar

sempre el vell motiu? Si fins el llegia en els ulls del seu fill, d'aquest fill esgarrifós com un llimac!... I ella, malgrat tot, se l'estimava...

Què volia aquest home? Li volia prendre? Si li fa por i és el seu, el seu fill... Llàstima que no sigui d'altri!... Qui és aquest? El seu marit? Però, Senyor, si és un ruc! Ruc!... I la tingué als seus braços... Per què s'allunyà després? Es que pensà que abraçava una serp. Ella l'havia desitjat. No l'estimà mal, mal, però volia un mascle. Un mascle, un ruc. Brut, gravat de cara, fètid. Caprici...

Quin fàstic! Com odiava tothom! Es que no podia odiar? Per això era una serp.

Els la feren així. Dolenta. N'era, ella, de dolenta? Es clar que sí, tots ho deien. Si de cas, el mal es satisfà. El mal és un anhel, una força, un acte. Una brasa de foc. Ella no sabia altra cosa que mossegar. Com una serp, igual que una serp...

Mentida, mentida tot! Ella no era una serp! Era una dona, una dona, una dona... Dona? O una serp. Tot és igual... Volia viure... Bé viuen els altres... Trepitja, trepitja... Què hi fa!

Lloses dures... Tot dur... Fins el cap. Fins l'ànima. Voi!... L'esclafarà i serà la riota del poble. I la serp desapareixerà... Encara ara la desitjaven. L'Esteve, més que cap. Per què havia de mantenir-se pura, ella, la serp?

L'odiava, l'odiava, l'odiava... Pobra Laia, Laieta, estimada... Ella pidolava afectes i no tenia més amics que el sol i la mar i els cops de la mare que, encara que cops, eren de la mare...

El món, tot, una enganyifa. L'única cosa positiva és el mal: enveja, avarícia, luxúria. L'agradosa, sàvia, amagada luxúria... Pega, embriac, imbècil, ruc!... Com riurà. Amb qui? Amb en Miquel, amb en Quim, amb en Llorenç, amb l'Esteve? Aquest darrer. Es dolent. Amanyaga serps. Viciós. I té una bona figura. I no li put l'alè. I no li raja el nas. I, sobretot, és l'Esteve... Pega, pega!... El mar... Tot roig... Que bouc!...

El cos de la dona cuejava per terra...

X

XARXES

—M ANEU alguna altra cosa, padrina? Ho deia amb frisança, maquinament, en un to que el costum feia humil. S'havia recolzat en el marc de la porta i distreia la tremolor dels dits repiquetejant, amb suavitat, la fusta.

—No, gràcies, Esteve. Ja te'n pots anar.
 —Doncs, bona nit.
 Paulina, la geperuda, l'havia acompanyat fins al cancell, pel corredor en tenebres. El guaità amb els seus ulls humits, ulls de gossa apallissada.
 —Què et passa, avui.
 L'home fingí somriure:
 —A mi? Què vols que em passi. Total res. Una mica cansat...
 Ella preguntà, anhelosa:
 —Es que no estàs bo?
 Tot seguit, es corregí:
 —No, tu m'enganyes. És més estrany. Un posat... Un posat com de por.
 L'Esteve tallà:
 —Vaja, veus visions. Bona nit.
 Escopí, ja al carrer, i la saliva rebotia en esquitxos damunt d'una llosa. A dintre, la vella Fragata cridava:
 —Què hi fas tanta estona, Paulina? No t'entretinguis.
 La geperuda remugà:
 —No, tia.
 Espiava encara el carrer. L'Esteve s'allunjava, tot xiulant una tonada. Paulina clogué els punys.
 —Aquestes donotes...
 I tingué ràbia d'ella mateixa Pansida! Tot just era dona i semblava més vella que la tia mateixa. De què li servia estimar? Vençuda sempre, vençuda ja abans de la lluita. Ell no se'n donava compte. I com?... Una gepa i una cara granelluda... Ell gallejava. I se l'emportaven les perdudes...
 —Paulina. On t'has ficat? Diantre de noia! Tafanejant!
 La neboda tornava. Una ganyota impotent:
 —Perdudes!... Si jo...
 La mirada cremava d'odi. Un sanglot li estremia la gorja:
 —...no fos jo...
 Callà. Anà ranquejant fins on esperava la tia i s'assegué al seu costat.
 Mentrestant, l'Esteve havia baixat, amb lentitud, fins la platja. Plovia. La calima feixuga planava damunt de la mar i engatifava, com en un bany de suor, les robes de l'home. Esteve s'arrossegava d'esma pel sorral ple de barques. Uns pescadors el fregaren, sense veure'l.
 —Quin temps més trencat!
 —Sí, tan aviat plou com fa bo.
 Un comentava, els ulls aclarits:
 —Noi, com bollava la sardina! Feia goig. Mates de peix fresc... Avancen quietament. Les mares, com abadesses, voltades de les cries menudes. La barca s'atansa, i elles s'immobilitzen, porugues. De sobte, fugen com el llamp, en un vol únic, estremides les panxes d'argent.

Tots l'escoltaven. Parlava com un il·luminat:
 —La xarxa, aleshores, les empresona. Rebullen. Després, el boquejar d'agonia, dalt, a l'aire sec. Em fan una llàstima!... Us dic que, de bona gana, les alliberava.
 Els altres rigueren:
 —Vaja, Anton. Ja es veu que estàs agra-dat.
 —Diu que les mares, com abadesses... No se m'hauria acudit. Abadesses...
 Rumiava:
 —I... que són abadesses?
 Els homes l'esbroncaren, imitant-lo:
 —Què vols que siguin, cèballot. Doncs grosses, ves!
 Es sentien murrís. Felen l'ullet.
 —Veritat, Nei? Tu ho saps. Tu tens la dona grossa.
 —Deixeu-la estar a la Cecília, que no està bona.
 —Quan espereu l'hereu?
 —No sé. Són coses d'ella.
 Gesticulà grollerament:
 —Jo no hi he tingut art ni part.
 Els companys li cridaven:
 —Poca-vergonya! Ell mateix ho confessa!
 Nei ja s'alarmava:
 —Bé, què voleu dir...
 La resposta no arribà. Les siluetes dels pescadors vacillaven en la fosca. Unes ombres grises. Ara entraven a la taverna del Sacerdot.
 La pluja queia, pausada, i relliscava, en degotims, pel coll de l'Esteve. La calitja s'abri-nava, i esdevenia una prima cortina sota les estrelles. L'home esperava l'última gota. Aquesta, aquesta seria la darrera! L'aigua rebrollava amb més força i li lluia mansament en els cabells, en els narius, en la barbata.
 I l'Esteve es digué que aquella boirina era com la Laia. La Laia, magnífica i olorosa com una fruita. La Laia, massissa i forta. Incomprensible. I la seva ànima abrandada, inaferrable com la calima, sempre igual i sempre nova, que punxa i fereix i fibla en les carns i les amara d'anhels, com l'aigua de la boira, tan enganyosa. Tan enganyosa! Sobre, l'entrellucar sollicit dels estels. També com la Laia. Hi havia en el fons dels seus ulls una llum-neta clara. Serenor. Aviat, però, la boira els espessia, i la bafarada del desig penjava dels llavis com una amenaça... L'Esteve es confessà que la geperuda digué veritat. Sí, tenia por. Vaga, confosa. Tant com havia cobejat aquest dia, i ara li feia basarda! Era una temor inexpressable. Una sensació d'encerclament, d'ofec, d'infelicitat indefinible i, amb tot, certa. Estimà la dona, i ella es mofà de les seves paraules. I fou d'un altre... Avui, ella

el cercava, i se li oferia, i l'embriagava de be-
sades. Ell vacilava. Desitjava fugir, rompre,
com el vent la calima. No podia. Era d'una
altra voluntat i ell l'obeiria. L'home, menjat
de dubtes, sabia que hi aniria, malgrat tot, sen-
se remei.

La boira s'esqueixava, i la pluja feia la
clucaina en la mar. L'Esteve anà seguint la
badia. La lluna sortia i caminava per la nit
congestionada d'estrelles. L'home s'aturà i,
mirant-la, els seus peus ensopegaren en el pe-
druscall i els emmallà una xarxa abandonada.
Era una xarxa molt vella, massa forada-
da pels dofins i pel fregadís de les roques. No
servia i l'havién deixat, destenyida, oblidada
enmig de picons i de sorra, podrida per la hu-
mitat. L'Esteve es desfèu de l'inútil ormeig.
Provà de somriure:

—Estic ben entredat! Com els rogerons en
la pesca del bou. Fins a les cames se m'arra-
pa, la xarxa!

Si, això era. Una xarxa, un obstacle que
l'aturava i el feia caure, lligant-lo subtilment
dintre les malles fines. Ell s'agitava endeba-
des...

Se'n tornà, banyabaix, cap al poble. Tra-
vessà el sorral i passava pel davant de la ta-
verna. El Sacerdot el cridà. En mànagues de
camisa, les calces sense botons, espitregat.

—Ep! Com estem, gran.

—Bé, i ell?

—Que no vols refrescar-la? Au, home.

L'empenyé. Esteve refusà:

—Demà són matines.

—Com vulguis, doncs.

—Apa!

S'apartà unes passes. El taverner el tor-
nava a cridar:

—Dius que demà són matines? Hum! No
sé si podràs sortir, amb el Quelot.

—Per què?

—Porta una torrada...!

Baixà hipòcritament la vista.

—Et dic que em reca. Es farà malbé, a-
quest xicot.

Es repensà.

—Encara que... què li vas a dir? Veuràs,
ell és un bon parroquià i...

—Ell ja es prou crescut per a saber...

Ho deia distretament. No acabà.

—Vaja, adéu.

Uns homes sortien del cau del Sacerdot.
Saludaven:

—A la santa pau.

—Que descansen.

Un d'ells, en Cebrià. La seva veu s'enfu-
rismava:

—Algun dia, el passaré per la pedra. A
tall de ganivet. Ja ho he dit. N'estic fart de
fer el tanoca!

S'ennuegava d'ira. Tossi.

—Oliba maleïda! Que xarrupi l'oli del rec-
tor! No el meu. I el pitjor és que se'n riu a les
nostres barbes.

Es gratà els clots de la verola.

—Algun dia, li escuraré el pollastre fins
els ossos. Tan cert com me dic Cebrià.

—Però vols dir...?

—Que si vull?... I tant! Badeu. Ell sem-
pre guanya. Us dic que badeu!

Es concentrà, pensant. Altre cop parlà:

—No puc més. O ell o jo. Es que em fa
fàstic. Aquelles mans grogues com si aprimés
constantment una candela. Aquell tacte de
llard... Ecs...! No és ni home.

L'Esteve els deixà endarrera. Enfilava una
pujada. Cansament de fangueig. D'una cort,
l'ahinar desesperat d'un cavall. Una cantona-
da. Una casa.

—Com és, tan tard...

—Feina, mare.

Entren. No es diuen res, ja. Una taula
pobra.

—No, no tinc gana.

El silenci, lent.

—Prou.

—Uí, noi. Que geniut!

Callen, altre cop.

—Es d'hora, encara.

—Tinc son.

—Vés, doncs.

A glops es menja l'escala. Es rebot da-
munt del catre. La mare malda en la cuina.
Passa estona. Tot soroll va morint en la casa.
A baix, la vella dorm. Cauen unes hores.

—Encara no.

Es mou amb angúnia. Noves campana-
des.

—Encara no.

Es rebolca, febrós.

—Estic ben emmallat.

Es lleva.

—Com una xarxa... És com una xarxa.

Surt. La lluna ganyoteja en els tolls i
pinta de blanc els pins i l'arbreda del turó
de Santa Tecla. Tota la nit es para, ensopida,
i fanaleja en la mar, clara, freda, quieta. Es-
teve davalla pels carrerons fins un portal. Una
veu l'acull:

—Entra.

XI

LA VELLA CATERINA

PLAÇA de poble en dia d'hivern. El sol ha
perdut avui la placidesa acostumada i es-
campa per arreu una claror agra. Sol pàl·lid,
que enlluerna i no escalfa. Es fica calmosa-
ment en la penombra de tots els portals. Guai-
ta per l'esclatxa d'un finestral mig obert. Ta-

faneja a cua d'ull el misteri d'una cambra, volent mostrar-se protector com en els clars dies d'estiu. Mes no ho aconsegueix. Totes les cases el rebutgen, malpensen d'ell, temen la malfeta d'una burla i el llencen fora, fugint de la fredor dels seus raigs. I el pobre sol queda a la plaça, quiet ja, derrotat i nu, i estrafà una ganyota de malalt.

A la plaça s'hi bolca tota la vida del poble. Silenci i renecs, pols i mandra. Homes i bèsties escupen en ella totes llurs menudes misèries. Enterraments i casoris s'arregleren allí en barreja amistosa. A la plaça, la murmuració i la blasfèmia no tenen límits. Hom parla del mal sols per la golafreria de sentir les boques socarrimades pel seu foc i pel seu regust. Hom mercadeja amb la desesperació del proïsme. Les caigudes i tares del vel s'hi riuen sense pietat. La reputació del parent, de la verge, de l'amic es desfà en el fang del fals testimoni. Veus rogalloses, malediccions, mosques, fortor de vi i bacallà sec. Els gossos llepen la sang del porc escorxat el dia abans. S'hi amunteguen deixalles de menjar, suc i desferres de totes les cases. Els vaillets s'empalten amb pedres. Els passos d'un orb ressonen. Un gall canta... I, al capvespre, la plaça s'adorm, amb un vell gest de cansament, plena de l'odi i menyspreu de la llum de la lluna.

La vella Caterina s'ha llevat avui molt dejorn. Es ventruda, grassa, petitona. Va sempre embolcallada amb un florejat mocador d'herbes que emmarca la cara rogença i li fa resaltar el caigut sotabarba. La vella Caterina és la memòria del poble. Ho sap tot, tot ho ha vist, de tot se'n recorda. Infatigable, no escasseja servels ni ajuda. Fa de llevadora, vetlla malalts, vesteix morts. És la primera a escampar les noves, i ningú, com ella, no sap el valor i secret de les paraules.

S'ha aturat molta estona davant la fornai del ferrer, sortint de missa primera. Parlant amb l'home, la comare es mostra alegre i bellugadissa. El ferrer fa l'ullet, i tots dos riuen fent soroll. Es saben espiats, i l'intima voluptat de la xafarderia els hi corre, com una lleu esgarrifança, per tota la pell. La vella Caterina se'n va. El ferrer la veu com s'allunya:

—Ai, la remaleida vellota!

I glopeja la saliva en la boca sense dents. La trompeta del nunci crida el preu de sardines i vi. El ferrer gandulot l'atura, li agafa el porró i s'hi adorm. Conta:

—No ho saps? Aquesta nit...

Calla, com si es repensés, per fer glatir l'altre. Les paraules burxen per sortir i s'atropellen en el cervell i en la gorja, amb por de quedar-se endarrera. L'home no pot més. Esgaripa:

—La vella Caterina ha vist com la Laia i l'Esteve...

El nunci s'espanta, demana detalls, baixa la veu i es toca el front. La porrona s'eixuga...

Mentrestant, la vella Caterina ha anat resseguint la plaça. Les dones l'escolten, fent rotlle. Murmuris, algun crit, lamentacions falses. Una diu, pel plaer d'escoltar de nou:

—Verge! Jo no m'ho arribo a creure.

La vella s'enfada:

—No et dic que ho he vist amb els meus propis ulls? Com ho he de dir? Ho juro per Déu i pel meu difunt, que encara és més.

Hi hà, de sobte, en el grup, un moviment d'indecisió. Totes reculen. Laia passa, serena, indiferent, sense veure-les. Una tos seca. Una veu única. Un sol comentari:

—Poca-vergonya!

Una doneta nerviosa, cara pigada, anuncia:

—Prou que la castigarà Déu! Mireu ja, el fill, com li ha sortit.

I acarona el seu, un menut mantegós i garrell, mig geperut i borní, que se li arrapa a les faldilles.

Les dones es tornen en distribuïdores de les venjances divines. S'arremolinen, es cansen en la tria de càstigs terribles, s'entendriuen en descobrir-se una misericòrdia excessiva. Lloent llurs virtuts, no s'escolten, s'injurien. A poc a poc, el cercle es va desfent. Se'n tornen, molt aqueferades, a llurs feines. Una encara dubta:

— I si fos mentida?...

A la nit, quan els homes tornin de la tasca feixuga, les dones els esperaran amb daler i els hi preguntaran, fent molts encarafalls:

—Que no ho saps?

No, no ho sabran, ben segur. Llavors, les dones contaràn, amb frisança d'acabar aviat i donar detalls i engrandir el fet...

La vella Caterina torna a casa. Està satisfeta, es frega les mans iriu tota sola. Es troba cruixida, gemega i s'asseu en un tamboret, rera la reixa. Passa el rosari amb calma. Remuga oracions, amb delectança de virtuosa. S'adorm, es descompta, s'equivoca de misteri, xerrica de dents i ronca. De tant en tant, gualta la plaça, feixuga de sol de tarda. Ningú. Sols el pregó llunyà del nunci, cridant el preu del vi.

XII

LA MESTRANÇA

SOTA la vela de la mestrança, les carcasses de dues barques a mig fer. Barrejades amb fustes, serres, garlopes, gúbies i aixes. Tombats a la sorra, empastifats de pega, els troncs

serrats, quadernes, medissos, estameneres, marralets, barrines de Sant Elm i gafes. Al fons, el tranquil brandar de la mar ampla. Grups de pescadors que endeguen ormeigs. Grinyolar de serres de cavall i pollines. Deixalles de peix podrit, menjat de mosques. Enlluernament i esvoranc de la llum en la calç de les cases. Un perol fumejant de quitrà i resina de pi. Mânecs de canya per a la llanada, estopa, encenalls i pots de pintura. I, dominant-ho tot, la veu del vell Vilà, dirigint el treball de la mestrança.

En Pau Vilà és vell entre els vells del poble. Carn de cep. Una anyada closa en cada replec de la pell, d'una color de terrissa. Un caigut caminar cançoner. El braç, com una rel d'olivera. La conca d'un ull, buida. Al front, el trenc d'una pedrada antiga. Féu tota la lluita carlina i sabé de fams i perills en terres valencianes. Prop de Morella perdé l'ull. Poca cosa: un salt enmig de bardisses, una bala perduda, una badada. Res, la guerra. Contant-ho, les paraules li queien sempre iguals, sense matissos, fredes ja d'odi, faltes de tota passió. Tot ell, com una bafarada de sepulcre. Veié desaparèixer generacions senceres: avis, pares, muller, fills, néts, fills de néts, casals enderrocats, misèries. Ell, però, restava apuntalat, aferrissat a la rutina del viure, tan curull d'anys que li regalimaven per arreu, queient-li per terra, ennegrint el seu pas amb l'ombra malastruga de les coses viscudes, plenes de la sentor de la mort. I el vell Vilà menava encara la mestrança, i s'arropia sota la lona, i deia: "L'any vinent, per Sant Joan..." I el temps relliscava per les seves espatlles i passava, sense dir-li res, acostumat a la seva companyia.

Ran de la platja, la taverna. I, al seu davant, la mestrança. Els homes sortien de la cova del vi i anaven a bolcar la mandra, ajeguts a la sorra, escoltant l'apagada xerrameca del vell Vilà. El Badó de la Governadora hi era sempre dels primers. Era flac, tartamut i sord. Callava molt i feia un mig riure desmaltat i trist. Havia hereditat, pescava gambes, era taper, ateu i republicà de tota la vida. Matava les hores veient com hom arma l'estepa. Cap al vespre, se'n tornava a casa, tot xano-xano, i s'entretenia, pel camí, a resseguir amb un pal el ferro dels barrots de totes les reixes.

El Pep flequer acostumava també a anar-hi. Baix, grasset, mans fofes, braços de pop, asmàtic, bon home. Tenia una vinya i un fruiterar. Hi collia pomes, taronges, peres, llimones i figues de gota de goma. Baixava tot sovint un cistellet atapeït de fruits encoixinats amb pàmpols i la frescor de la fulla del llorer. I, pel camí, els anava tastant i acarona llur maduresa. I era feliç...

A la mestrança, les tetúlies s'allargaven fins a la nit. Evocació de fets enteranyinats d'oblit, pronòstics del temps i de la pesca, converses sobre política. Tots s'exaltaven, congestionats per l'esforç de repetir lectures mal païdes, cridaven alhora i cap no hi entenia. El silenci es feia, a la fi. Dret, recolzat en una estaca, un home entaforat en una brusa de droguer. Coix. Rialleta de murri. Obria els llavis amb autoritat, i les paraules li anaven sortint sense esforç. Paraula cenyida, triada, carregada de seny. Tots l'escoltaven, afanyosos de comprendre'l. Ell s'anava embriagant de plaer de sentir-se i, a poc a poc, la paraula esdevenia més càlida, i vibrava com un llampec, i es perdia en la llunyania, com un foc d'artifici. El Pere Guri es treia un mocador fi, de seda, i el passava, amb delicadesa, per la barba greixosa. Era l'amo del poble, i no es movia una fulla que ell no ho sabés. Duia en el dit mitjà de la mà esquerra un anell amb un gros brillant, i estudiava els gestos perquè tots el vegessin. A l'armilla, una cadena de rellotge. Penjada d'ella, una àguila d'or amb les ales esteses.

Granallut, esquifit, mala ànima: l'Andalet de Cerdans. Fadristern d'un casal fort, enclavat a la muntanya. Unà fondalada, un veïnat, una rectoria i una esglesiola romànica. Les gallines pujaven els graons, i entraven pel porxo endins, i picotejaven l'herba crescuda en les lloses de la nau solitària. Un dia, l'Andalet fugí amb un farcell ple de diners robats a les suors del pare. Se'ls gastà en dos mesos, en plaers i donotes, i anà a caure, estripat i famolenc, al poblet de marina on vivia ningú sabia com. Hom el tolerava a contracor, amb fàstic. Tot ell bavós, acretinat. Perseguit, un temps, la Laia i, veient-se trepitjat pel menyspreu de la noia, l'odià. Fou el primer que contà a la mestrança el que la vella Caterina havia vist, la nit abans. Cridà, donant fortor d'estòmac:

—Ja és tenir sort, ja, l'Esteve. La Laia no és pas lletja, carat!

Callà una estona, tot gratant-se la tinya. Afegí, fent una riota obscena:

—Donaria deu unces per ésser Déu, per a poder veure'ls.

El Badó de la Governadora badallà:

—Bé donaries prou!...

Els altres corejaren, tots amb la mateixa dèria. Es mofaven d'en Quelot, cadascú donava nous detalls, envejaven l'Esteve. El Pere Guri s'anguniejava, poruc d'escàndols. Els volia fer callar. Vessava dolls de prudència. S'atansava a l'un i a l'altre i els hi parlava a l'orella amb sobreentesos i escalaborns de mots. El Pep flaquer s'esborronava. Alçava els braços a l'altura dels polsos i s'agafava el cap. Els ossos del vell Vilà cruïren:

—No tingueu por. No passarà res. El marit es conformarà amb la seva sort, que és la de quasi tots els marits. Jo, almenys, sempre ho he vist així. I n'he vist moltes, de coses!...

Els casats protestaren:

! —No crec que ella m'enganyi!...

! El vell sorneguejà:

—Tots s'ho creuen. O, sinó, no ens casariem...

S'ajupí, agafà unes plantilles i començava, amb un cordill mullat de mangra i aigua, a dibuixar-hi una quilla i les rodes de proa i popa. Cantussejà una sardana i digué, com per a ell mateix:

—El matrimoni és una cosa infecta, ben cert.

A poc a poc, els homes anaven desfilant. El sol queia de ple sobre la vela de la mes-trança.

XIII

ESQUER

REBUTJAVA la dona.

—Què hi ha, entre tu i l'Anton.

Laia havia rigut.

—Cabòries. L'Anton és d'Anneta.

L'home s'entossudia:

—Aparentment En el fons, no. Com que és cadell, encara, no sap fingir. Jo l'he vist!

—I què has vist, veïam?

—Que t'estima. S'embadaleix, si et cllisa, i no li pots treure, després, una paraula.

—Es una garrafalada. Ni que féssis catúfols!

—Però jo...

—Gelosos que sou tots els homes. Apa!

Se li atansava, oferint-se. L'Esteve defugí l'abraçada:

—No et crec.

Laia s'havia tornat sobtadament seriosa:

—Anneta és bona amb mi, és amiga. Jo no li faria un tort com aquest.

—No és això...

La dona no l'escoltava. Continuà baixet, com si resés:

—Jo no faria com tu. No ho faria mai.

La fiblada arribà a les orelles de l'home.

S'abrandava:

—Què vols dir, amb això.

—No res.

L'Esteve esperonava:

—Canta-ho, veïam.

—Solament que aquell t'és company, i et porta llei, i... vaja, que no li faria.

El s'irava:

—I qui ho ha volgut, qui?

S'engargussava:

—Ets una serp maleïda!

Laia es redreçà com si l'haguessin fuetjada. Escopí:

—Serp? Dius serp? Es que sóc una altra cosa, jo?

El mirava fit a fit:

—Es que puc ésser d'altra manera, jo?

—Xist! No baladregis!

—Serp, serp! N'estic farta, ho sents? Ja n'hi ha prou. Fins que mossegui!

L'home reculava.

—Repara que...

—M'és igual. Que vinguin. N'estic més que tipa, de tots.

Callà, els ulls envidriats. Tornava a enfurismar-se:

—Sóc, per a tots, una qualsevol. Una pel·lofa. I tu ets com els altres, com aquell. No millor.

Parlava ja sense rancúnia, amb un deix de tristesa.

—Aquell, el Quelot... Es una bèstia. Mira.

Li mostrava el coll i els braços, moradencs, plens d'esgarrinxades i vestigis de sang fresca.

—Al pit i a l'esquena, també. Fou ahir, M'arrossegà.

Ho contava simplement, sense escarafalls:

—Ahir i tots els dies, gairebé. Què hi dius?

S'exaltava:

—Serp! Es que es pot ésser bona, amb la carn adolorida i l'ànima que et punxa? Serp! I què faries, tu?

Es tranquil·litza amb esforç. Somreia.

—Doncs bé, sí, una serp.

Amagava la seva agitació rera la ganyota d'una rialla boja. Atreïa l'home:

—Oblidem-ho.

—Sí, però l'Anton...

Una nova riallada.

—Veus bruixes. Vina.

L'Esteve ja no pensà. Laia el besava.

—Sou nens, els homes.

El dubte, però, tornava avui amb més força. A la platja. Laia ajudava els pescadors a treure una barca amorrada. Al seu davant, l'Anton. Laia l'esguardava amb persistència. Després, es tombava a l'Esteve i reia. Aquella rialla d'abans i de sempre, aquella mateixa rialla feridora i estranya!

—Es mofa de mi.

S'ho repetia amb ràbia. Volia convèncer-se:

—Se'm rifa.

Per què? No havia estat a ell, a ell...? Quin joc era el de la dona?

—He fet d'esquer. Beneit! Un clau treu un altre.

Intentava persuadir-se que tant li era. Aquella serp? Tant se val!

—Se'm passeja! I l'altre, embadocat.

Li dolia. Es sentia lligat fortament a aquella dona, afermat d'una manera inexorable. No podia enganyar-se.

—Val més trencar. No hi tornaré.

Sabia que hi aniria, aquella nit mateixa. Suava, anguniós:

—Que agafi l'altre.

La Laia encara somreia. La riulla inextinguible rebrollava dels seus llavis i es perdia en la mar i en els sentits dels homes, com un missatge...

Els pescadors maldaven per desatascar la barca.

—Està ben encastada! No hi ha diable que la pugui treure.

—Hauriem de cercar el cavall.

—Ja hi aniré.

Encenien llurs pipes, asseguts a l'arena. Reposaven, esperant.

—No hi valen remes ni perxes.

—Joestic que ha estat una badada.

Murriejaven, ingenus, signant l'Anton:

—No es pot ésser jove.

—Ja el veieu. Fonoses, el vostre noi.

Fonoses, el pare, el defenia:

—Tots ho hem passat. Deixeu-lo.

Burleta, un vell pescador advertia l'Anton:

—No t'ho prenguis així, creu-me. Ara et daleixes i el desig t'ensopeix.. No penses en altra cosa. Et distreus. Més tard, desenganys i avorriments, i els dies, que s'allargassen, i el corc de les nits, que no saps com empassar-te-les. Tota la vida, un fàstic.

—Vaja! Vós, enaiguint la festa.

—No dic sinó la veritat.

Un cavall eguinava, proper.

—Ja el tenim aquí.

Es posaren a la feina.

—Llestos!

—Aup! Tiva!

La barca eixia del mar i brandava, gotejant aigua. Laia s'allunyava:

—Us ho acabareu de fer.

L'Anton la seguia amb la vista. Es deficiava, dominat per sentiments contradictoris. Neguit d'un temps ençà, barreja d'alliberament i de recança. Ja no era aquell Anton de l'ànima serena! El seu voler s'havia agostat, la seva voluntat estava marcida. En el seu pensament, una única dèria. De primer se li havia posat tènue, com el saltiró d'un ocell damunt d'una branca, sense que ell se'n donés compte. Més tard, s'endinsà amb empena, ensenyorint-lo. Havia rondat al seu entorn, callada, infatigable, esperant el moment propici. Tant com abans l'esborronava i ara li semblava amable. La idea de la mort! La mort, allí, tan fina, tan subtil, tan propera que la sentia esbategar, moure's com una ombra. La mort, que es confonia amb ell, que ja era substància seva i, amb tot, externa, impersonal i

freda com un pur concepte trist. La idea de la mort: anhel d'extingir-se, de submergir-se en el repòs absolut, de dormir en la memòria i en el record. Desig de no desitjar. La mort, que no és més que un cansament prenatal de la vida. L'Anton l'endevinava en ell molt arrelada, molt fonda, enigmàtica i clara, alhora. I se n'estranyava de no haver-la conegut de sempre. No hi havia pensat mai, fins que topà amb uns ulls, amb aquella dona. La Laia! Una imatge vaga de bell antuvi, esfumadissa. Precisa tot seguit, ferma, abassegadora fins a l'obsessió. Aquella dona li arrabassà tots els seus afectes. I quan va voler reaccionar, defensar el que era seu, el passat, un passat esquitit, jovençà, telxít de joies i de cantades, li fugia dels dits com la boira.

I l'Anton es trobà sol. I en la seva solitud assistia a la naixença d'un ésser novell. Hora per hora, moment a moment. Un por constant en el seu interior, un foradar en el mantell de l'aparença, un burxar sense pietat en les aigües encalmades del seu acontentament seré, del seu acontentament feliç, de la seva vulgar felicitat robusta, sense temporals ni preguntes. La crida d'uns ulls el desvetllà del seu somni. El clam d'uns ulls el guià pel seu camí en tenebres. Al capdavall, la paret última, l'obstacle darrer. I una escletxa: la idea de la mort. D'un cantó, una afirmació a les fosques, grollera. De l'altre, una lluminosa negació resplendent. Lenta, la formació del nou ésser. Un ésser nascut per a resoldre's a morir, llurement però, no a la força, acceptant la mort com a una evolució inevitable en la marxa ascendent, com a l'únic mitjà per a assolir la forma perfecta, per acabar d'ésser. Com a conquesta, una gran pau íntima, revestida de melangies eqternes, indefinibles. Una pau pertorbada per la por de perdre-la, de tornar a començar. I, en meditar-hi, la mort s'apareixia a l'Anton més imperativa, com una gran curiositat i una prometença. Perquè l'esborronava haver de refer l'aspre procés, el sofriment de la seva transformació. Esdevenir altre cop aquell home d'abans, ara que tant comprenia? Enllardar-se, cobejar, rodolar per l'amarg pendent de la passió i de l'espera, ara que l'orejava el fi aire de la cima, ara que la tramuntana l'enlairava i la resta de les llores misèries era bandejada? Un pas, i entrava en la placidesa. Un pas, i canviar d'home concret, tangible, en simple idea genèrica, inaferrable: la idea de la mort!

—Què penses?

El pare el guaitava, sollicit. Havien quedat sols a la platja.

—En què voleu...

—Fa dies que no ets tu. No paries. Esguerres la tasca. Ara mateix, hem amorrat per la teva culpa. Amb el cavall, no sables pas el què et feies...

Era el seu fill, i tot ho hauria sacrificat per a estalviar-li patiment.

—Es pel sorteig?... No t'amoïni, això...

Un d'aquells jorns el quintaven. Ell negava:

—No, pare. Ja no m'inquieta.

—Vols dir...

Sospitava:

—Potser heu renyit, tu i l'Anneta?...

L'empenyia, bondadós, sense donar-li temps a respondre:

—Ves-hi, doncs, i us aveniu.

—No...

—A mi no m'ho contis. A ella, a ella!

Ves-hi.

El noi s'apartava. El pare restà pensatiu:

—Com no hi hagi altres motius... Quins, però?

L'Anton caminava cap al poble. Evocava. Aquella Anneta de la boca àvida, de la pell golafre, de vida triomfant!... Vida en si mateixa, vida pel goig de viure, que no preparació per a la mort. Aquella Anneta que fou tan estimada per ell! I ja no? Uns ulls s'interposaven, defurant-lo. Uns ulls, realment? Aquells ulls no foren més que un xoc, un estimul que provocà la revelació del seu ésser veritable. Uns ulls... Tot dins d'ell, no a fora. Res més? Uns ulls, Laia... Es que se n'havia agradat?... Laia, la mort... La mort, no era Laia? No cercava Laia en la mort? La lluita recomençava. Pugna de dues tendències sense solució. Tantes coses com havia trencat, i tantes com el retenien, encara! Laia... Malefici, malefici! Qui el salvaria?

—Véns tard, Anton.

L'Anneta, potser? L'Anneta, no. Massa egolista en el seu amor. Massa cega. Creia estimar l'home i s'estimava a ella mateixa. Que això és l'amor: un reflex. Pobra Anneta! Sí, ell també l'estimava. D'una altra manera de com l'estimà, però. Laia... Estimava Laia per mitjà d'Anneta. Estimava Anneta per mitjà de Laia. Volia... Ja no sabia el què volia! Per damunt de tot, el tedi, que l'aplanava.

—Adéu, Anneta.

—Ja te'n vas? És d'hora.

—Adéu, Anneta.

Sí, la mort. La mort, per sortir del tedi. Caure en un altre tedi, potser. Tedi de la vida i de la mort. Tedi per arreu: més enllà de la mort i de la vida. El tedi, ja abans i després de la vida i de la mort.

Un carrer.

—Ep!

—Apa!

S'havien saludat. L'Anton, abstret. L'Esteve, amb rancúnia. Aquell marrec se li'n duia la Laia? Nyicris! La Laia, una serp... No hi aniria més, no hi tornaria...

La nit.

—Sí, però l'Anton...

Laia li cloïa els llavis amb un bes.

—No me l'anomenis. De sobra saps que un altre esquer l'atrau.

Somreia:

—Sou nens, els homes.

XIV

LA "FRAGATA"

CERT que es cansava ja massa, però avui hi aniria. Es despertà, a la matinada, amb aquesta dèria. El record de la llunyana horta l'obsessionà sobtadament. Feia temps que no passejava per les arbredes de tarongers i llimones, ni vigilava el treball del comparet en ferir, amb l'aixada, els grumolls en saó de la terra. L'horta del seu pare! La cuidà de vell, dia a dia, i trobava, en ella, consolació a les seves tristeses. Ell sol se la menava. Ell plantà els fruiters i regava els solcs atapeïts d'hortalisses. Sabia i estimava tots els reconcs assolellats i els indrets en ombra, i protegia la llibertat del ocell i la vida de l'arbre, aqueta fina vida misteriosa, sense crits, sense gemoes, sense llàgrimes. Els arbres foren "últim amor del vell capità. Acaironava els troncs, amb delicadesa, i les mans aspres s'inflaven de voluptat. Contemplava com els branquillons tendres creixien i es convertien en brancatges alterosos. Aquest era un goig en tot moment renovat, goig gairebé dolorós. Ell passaria, i els arbres continuarien creixent i esdevindrien gegantina per espai de llargues anyades. Ell, mentrestant, on seria? El cervell trontollava de doctrines i cap d'elles no el satisfesia. Es mofava de les promeses d'eternitat. La negació freda, la destrucció absoluta l'esborronava. Es neguitejava pensant-hi, ell, home sensual, aferrissat a les coses concretes. Mirava, llavors, els arbres, que neixeren del seu esforç, i, a poc a poc, es calmava aquell foll anhel de perpetuar-se, de sobreviure's en l'esperit i en la carn. En la vida dels arbres endevinava la superació de la pròpia vida, un perllongament de la seva existència. El seu goig renaixia, i tota sensació de dolor s'allunyava. Voltat d'aquells fins de la darrera hora, el vell s'adormia mansament, gronxat per l'aleteig de les fulles, la vista descansant en el mar o en la serenor d'una pàgina antiga.

En un somni es morí. La mort el sorprenqué amb els ulls clucs i no es pogué acomiadar de les seves arbredes. Enmig d'elles havia disposat que "enterressin. La seva filla però, massa pietosa, no l'obeí i féu portar la despulla al cementiri.

—Pobre pare.

Ho digué per costum, sense llàstima. Més

aviat l'envejava. Havia sentit, per ell, una admiració exaltada. El recordava home ja madur i, amb tot, eternament jove. Segur, generós. Magnífic en el plaer, en la guerra, en la tempesta. Corregué totes les mars i menyspreava el perill amb altiva indiferència d'aventurer i de senyor. La seva filla l'acompanyà en alguns viatges, llargues peregrinacions per estranyes terres, de llevant a ponent, dels cels cremadors al glaç i a la boira grisa. Aquelles romàntiques navegacions sense objecte dels bons dies, sols per endinsar-se en la mar i perdre's en la immensitat damunt d'una clòfia! Mar a totes bandes, lluny, lluny, fins esgotar la vista... La "Panxita", negra, lleugera, endurida per la sal i l'abraçada de l'aigua, esvelta com un corser. Competia amb les ones, en cursa pels camins inconeguts, per les mars ignotes, deixant endarrera horitzons i nuvolades. Xalocs i ciclons no la pogueren tombar. Sempre vigilant, sempre dreta, amatent a tota traïdoria, incansable. La filla veia ara la nau lliscant per les nits del tròpic, amb la coberta xopa de lluna. Els seus pals s'allargassaven i semblaven foradar les estrelles. L'esguard del vell capità s'aclaria aleshores. Contava menudament una aventura remota. Eren fets d'armes sagnants, d'una bàrbara crueltat primitiva. Lluites contra els anglesos, a Gibraltar, o enfront de la pirateria, a les costes d'Arger, en el xabec d'Antoni Barceló, i també episodis borrosos en selvàtics indrets del continent americà. Aquestes narracions eren inacabables. El vell mari recercava en la memòria i ensopegava amb un nou detall que la seva veu engolada dramatitzava tot seguit. Parlant li passaven les hores. I ell s'interrompia sols per a escoltar, de tant en tant, el bategar de l'aigua en el casc de la "Panxita".

La filla desgranava l'evocació de les imatges volgudes. No eren ara visions rialleres, sentors tropicals i nits il·luminades per una lluna mandrosa. Tempesta en les mars del Nord. Tenebra en ple dia. Cortines de pluja. La "Panxita", fuetejada pel temporal, saltava pels abismes incomptables. Les fustes cruïxen. Per un moment s'ensorrava i reapareixia, muntada en una gropa d'escuma. La veu del capità ressonava dirigint les maniobres, la mateixa veu tranquil·la de les nits encalmades. I la nau vencia el tro i el llamp i la ira de l'ona, i prosseguia el seu camí, confiada.

Després... Com tot canvià! Decadència. La germana, la segona filla del capità, malalta. Fallides... La "Panxita" fou encomanada a un altre pilot. Mentre la noia es moria, el veler encallava a les boques del Roine, prop de Marsella. El vell mari ja no s'embarcà més. Atuit per la doble pèrdua, s'acollí al repòs de les seves arbredes.

La filla furgava en la seva ànima closa. I ella? Era possible? La vella tancada, sense

afectes, fou la donzella cobejada d'altre temps, aquella "Fragata" envejada i temuda? Un nom, unes paraules fugisseres... Tot passà. Mort el pare, els dies de solitud. La dona anà envellint, concentrada, hermètica, ofegada dintre el benestar d'una casa senyorial. Resà. Estimà les coses menudes. Judicava amb severitat. No sabia riure. Revestida d'incomprensió, visqué fredament, sense desigs, sense joles. I els bons dies remots s'emicolaren en la foca...

Tot passà. Realment, havia passat...? Ella fou sempre així. Allò... Fantasies. La vella s'anguniejava. Fum. Res. Res? Què se'n féu, doncs, de la seva vida, d'aquelles imatges esborrades? Quin sentit tingueren? Què foren? La "Panxita". Els germans i... sí, Frank. Frank, és clar. Frank? No, no volia pensar-hi... L'horta del seu pare... Hi aniria. Avui hi aniria.

—Paulina!

La veu de la noia, a baix. Parlava amb un home.

—Paulina!

La xerrameca parà.

—Què mana, tia?

—Ves a cal Climent, a que porti l'egua.

La geperuda es sorprengué:

—Diu la tartana, tia?

—Sí. Anirem a la Pietat.

Preguntava:

—Amb qui parlaves?

—Era l'Esteve. Tornava de la feina i s'aturà.

Havia enrojolat. Sortí.

—Vinc de seguida.

Una estona. Entrava:

—El Climent espera.

Al carrer, la tartana. Climent, el tartaner. Rodanxó, gorra torta, un clavell rosegat a la boca. Rotlle de veïnes.

—I doncs, Climent, a on?

—Què n'heu de fer, vosaltres? La geperuda vingué i... Bóo. Pastora Vatuà l'animal! Estaràs quieta?

Pastora, una egua atrotinada, esquàlida, baixà porugament les orelles. No s'havia mogut. Les dones se'n reien:

—Les mosques se la deuen cruspír.

—Un tàvec, deu ésser un tàvec!

Fingien corredisses:

—Mossega, aquesta fura!

—Que no arrenqui a córrer i, d'un bot, no pari a França.

Climent s'enfurismava:

—Quietud, us dic. Què us heu pensat? No n'hi ha gaires com la meua Pastora!

La festejava:

—Tan quieta, ella... Eh, Pastoreta? Bona, ella, la Pastora.

Les dones no l'escoltaven. La vella sortia, seguida de la seva neboda. Avalots.

—Ma! La senyora Tereseta!

—Anem! Que valenta!

—Cap al camp, eh? Si, no hi ha com el bon temps. Va ben eixorivida.

—Que es distregui força.

La tartana partia. Les veïnes encara tafanejaven.

—On anirà?

La tartana enfilava la fondalada dels Garrofers.

—Arri, Pastora!

L'egua s'enfonsava en la pols del rial. Avançava, mansoia. Les anques, plenes de bromera. Una xurriacada:

—Arri!

El brandar del carruatge ensopia la vella. S'endormiscava. Mormolava noms d'una altra centúria. El vaixell Velasco... Tres canonades a proa. Tota la costa, plena de canalla pirata... El cadàver del marquès de la Romana, nu sota el sol africà. Derrota. Aquell valent Diego Navarro, l'amic del seu pare... Ferits a grapats. Retirada... A més de no guanyar-se res, es perdria tot...

—Què diu, tia?

Es desvetllà. Paulina cridava:

—Miri, tia.

Havien arribat a la collada de la Creu. Pins. Alzines. A baix, s'estenia la vall. Blancor de cases i vinyes. La mar, abrandada de llum. Velas.

—Què petitones!

La vella esguardà. No, no havia variat gaire... El Mal Temps, Ribes Altes, el Remel... El paisatge més pobre de color, com pansit... No, no canvià gaire.

Ella, sí. Ella no era aquella "Fragata" arrogant, riallera. La "Fragata" de les festes, vestida de flors i de sedes. Tot passà.

Davallaren. La mar restava a les espatlles. A l'altre vessant, una torrentera fonda, humida. Boixos i falgueres. Romaní. Suredes. Climent assenyalaria:

—Guaiti, senyora Tereseta, aquell arbre escorxat, amb la pell llevada.

—Quin?

—Enllà, amunt. Coll-ses-Pregàries. Allí, el Plem enllestia.

Evocava:

—Home honrat a carta cabdal. Només tenia que era un xic bestiota. Un arrauxat. Per res et foradava. Tenia una grapa! Cregul'm que ho pelava bé. Un bon amic dels amics, senyora Tereseta.

Seguí, amb melangia:

—M'agradaria saber com acabà. Els civils l'encalçaven, i ell desaparegué call avall. No l'he vist més.

Es tombà:

—Sap qui vull dir, senyora Tereseta? No, és clar. No era d'aquestes terres. Vingué d'allà baix, del camp de Tarragona. Tot d'una peça,

no es pensí!... Ep, Pastora, no estàs per trotaades!... Com li deia...

La plana. Talls. Sàtiquers florits. Sentor de taronja. Caminal de la Pietat. El comparet s'atansava, garneu, arrossegant un magall.

—Cavava, i ve't aquí que s'alça una polseguera, i jo que faig...

La vella entrà a l'avinguda de Ilmoners. Llarga corrua d'arbres, blegant-se de fruita. Ufanosos, triomfants, enfortits per la virior i la glòria de la primavera. Aquells arbres plantats pel seu pare... Què vingué a fer, aquí? Perseguia fantasmes. Il·lusions. Fora, tot igual. La transformació era a dintre, dintre seu, en l'esperit plagat, inguarible... La "Fragata"... Bonica, jove... Tot passà.

—Ja de marxa, tan d'hora?

El comparet es dolla:

—Tan de pressa! Es un mareig, això. Què dirà, ella, quan ho sàpiga.

De tornada.

—Arri, Pastora.

Climent escup el clavell.

—...Doncs, com li havia dit, el Plem... Sí, just. Era ara, per l'abril. L'altre, entestat. El féu cantar, però. Com una calàndria. Li rostí els peus.

Calla. La veu de Paulina, poruga:

—No s'ha fixat en l'Esteve, tia?

—Per què?

Es repensa:

—Per res.

Ingènuament:

—Com fou que vostè li fes de padrina, a l'Esteve.

La vella s'impacienta:

—Ves ara què t'agafa.

Amb tot, accedeix. Per agraïment. Sempre protegí la família del xicot. L'avi havia estat un fidel servent del capità. Moltes vegades arriscà, per ell, la seva vida.

—Una d'elles...

La lluna aclareix el camí i s'amortalla en la pols.

—...S'hi tirà quan el peix arreplegava ja el meu pare. D'una gavineta li partí el cor. Així el pogué salvar.

—Diu a Ilo-Ilo? I era un tauró?

Climent es sobtava.

—Manoi, quins peixassos! Aquí no s'estilen. Digui que qualsevol d'aquets pintes t'afaita que és un gust.

Convençut:

—Millor que el Plem.

Prosegueixen la via en silenci. D'un basal invisible, el ploricó d'una granota.

—I el poble?

—Hi acabem d'ésser.

Signa.

—Allí el té.

Primeres cases. Un gran xivarri.

—Què deu ésser, aquest garbuix.

Els carrers, atestats de gent. Comentaris:

—Qui s'ho podia pensar!

—Es un cas.

La tartana para davant el casal dels Vallalta. Una dona s'abraona a la portella:

—No la sap, senyora Tereseta, la desgràcia? Ai, Verge Santíssima!

Escarafalleja:

—L'han trobat penjat d'una biga. El cos, encara calent.

Paulina s'ha estremit. S'esglaia. Tusta l'espatlla de la veïna.

—Qui? Digues, qui?

—El noi d'en Fonoses, L'Anton. La seva pobra mare...

Paulina respira. Havia temut per l'Esteve.

XV

SETMANA SANTA

ABRIL. Clara lluna de Nissan... En cada balconada, la palma beneïda del triomf del diumenge de Rams. En cada finestrell, el màgic llorer enemic de llamps i calamarçades. Hom ha deixat ja l'aspre hivern endarrera, i els brancatges rebenten de borriçsols verds que creixen aviat i es vesteixen amb la joia de la fulla primerenca, nunci del temps bo. Les nits encara són fresques, amarades de serenor, podrides d'estels. La llum de la lluna roja rebota per les teulades. El rocam es refà de la forta investida de les ones, i la molsa marina es calenta al sol. Vol d'orenetes. Niua des de gafarrons, de grives, de pinsans, de passarells, de cadernerres. Enmig de l'ordi, la cri d'òria dels colors de blauets i roselles. Avançada de fruits: peres i cireres, alguna ja corcada. La rosada blancor de la flor de l'ametller, del presseguer, de la pomera, s'enfila per turons i marges. Al seu entorn, l'aire té esgarrifances de vellut. Cau, curulla de gra, la tavella del pèsol i rellisca pels planters d'escarola groguenca. El gall canta la història de tres negacions... I passa, arrossegant la porpra de solemniais ropatges, la Setmana Santa.

Goig de la Santa Setmana... Després de l'esclat de l'entrada i de l'apagada grisor dels tres primers dies, la plenitud del dijous i del divendres.

Divendres Sant. Altar nu, ornaments negres. L'agradós ús de l'encens no és permès avui, en començar la cerimònia, a la complicació litúrgica, ni la flama poruga dels ciris podrà il·luminar el Sacrifici.

Assistit de ministres, el sacerdot s'atansa a la Taula i començava l'Evocació. Lligó d'Ossees: "La seva sortida està aparellada

com la de l'alba i vindrà a nosaltres com la pluja a la terra en temps de primavera i tardor... La seva misericòrdia és com un núvol del matí i com la rosada..." Mossèn Gaspar ensopegava amb la pedra de les paraules i meditava. Quan seria primavera i tardor, en la seva ànima? Calla abrusar-se per a sempre en el foc de l'estiu? O glaçar-se en la mort d'un hivern perpetu? Quan cauria, per a ell, la pluja de misericòrdies? Els seus ulls toparen amb els mots d'Habaduc: "Senyor, escolti el que em digueres i vaig témer..." El rector s'afanyava a desentrellar l'amagada significança. Potser ell fou, també, advertit i no escoltà? El Profeta continuava: "Quan els anys s'acompleixin, seràs conegut... La Majestat cobri cel i terra, i tot està ple de la seva lloança."

El sots-diacon cantava, amb to d'epístola, uns paràgrafs de l'Èxode sobre la institució de la Pasqua. La veu es trencava i s'afeblia, pronunciant de mala gana la barbàrie d'un llatí gutural. Mossèn Gaspar es distraigué dels seus pensaments i somreia. Que malament ho feia, aquell home! Mirà, encuriós, el rostre del sots-diacon, i no sentia la més lleu pietat. Li recava al seu fi humanisme veure així trosdejada la llengua augusta! I anà ponderant les faltes i les retenia polidament en la memòria. El sots-diacon finia. Les veus del cor salmejavien: "Eripe me, Domine, ab homine malo. A viro iniquo libera me." L'esperit del rector es sotraguejà. "Lliureu-me, Senyor, del malvat." Qui és l'home bo i qui el dolent? No ho era, de dolent, ell també? No ho eren tots els homes? Donc, si tots estaven corromputs, com podia demanar protecció contra el veí servent del mal, essent-ne, el que pregava, esclau? El cor cantava: "Dixi Domino: Deus meus es tu. Exaudi, Domine, vocem orationis meae." Llavors, els llavis del rector resaren: "Escolta, Senyor, l'oració meua: lliura'm de mi mateix, que sóc el malvat..."

Passió del Crist, segons Joan: "En aquell temps, Jesús passà, amb els deixebles, a l'altra banda del Cedró, on hi havia una horta..." La lectura del Cronista ressonava des de la trona. En el cor, el poble. Davant un faristol modest, el que feia de Crist. El drama es descabdellava i es convertia en tragèdia. Les escenes revivien, es palpaven. Últim sopar, angúnies de Gethsemani, besada de Judes, fugida dels Apòstols, Annàs, el Pontífex, el Pretori, els escarnis, la pujada al Gòlgota, la crucifixió, les darreres paraules, el davallament, el descans del Cos en el sepulcre... El degoteig de la sang del Crist semblava que caigués damunt les lloses. Hom sentia el bleix d'un pit fatigat, l'alè d'un costat foradat d'una llançada. Les dones bevien en llurs llàgrimes el dolor de la mare...

era el seu Camí Amarg. Lligat pel vot a la voluntat de la mare i per la por a la boca del Crist. Boca tràgica d'ofegat, boca de lluitador, boca d'enamorat de la vida, que crida, que gemega, que rebutja la mort. Boca d'assedegat de llum. I aquella última alenada, alenada poderosa que li infla les costelles, i li puja per la gorja plagada, i li ix a poc a poc per la boca entreoberta, amb recança, mentre el cor es para per sempre...

Ni llamps ni mofes no apartaven el Badó de l'acompliment de la seva ofrena. Primer hauria mort. Què tenia aquell Crist, que així el dominava? Què li diria, avui, aquella boca roja? Tot l'any se'l passava malparlant de les coses santes. El seu capteniment no era dubtós. Massa havia provat el seu ateisme! Però arribava la lluna de Nissan, aquella lluna saltadora com un ramat salvatge, i el Badó ja no reposava. Havia d'acomplir la prometença feta a la mare morta, havia d'oferir a aquella boca el testimoni de la seva reverència! S'agitava, suat, pàl·lid d'insomni. La Passió del Crist era la seva! Passió del Crist i del fill de la Governadora

—I doncs, Badó, com és...?

—La mare em digué: "No faltis"...

I aquella boca... Què li deia, aquella boca?... Preguntant-s'ho, el Badó feia el seu camí cap a la parròquia...

...A la parròquia començava a aplegar-se gent per a la processó. El rector manava:

—Quelot portarà la Creu.

Un dubtà:

—No sé si li serà possible.

Mossèn Gaspar s'estranyà:

—Per què?

L'altra no gosava.

—Digues, home.

—Perquè, parlant amb perdó, està pet. Avui apallissava aquella...

El rector s'entristia.

—Déu meu, Senyor! Bé, que la porti l'Esteve.

Alguns ofegaren un somriure:

—El substitueix en el llit i en l'església...

A cap preu no es pot ésser...

El capellà els espiava.

—Què dieu?

—Nosaltres? No res de mal.

La processó sortia, entre dos llustres. Els Passos desfilaven pels carrers atapeïts de gent, de fum i de teieres. Davant, el Nazarè, un Jesús negre, doblegat per l'esforç de la Creu. L'ajudava un Cireneu de cara vermella i confiada, placèvol, vestit amb una túnica curta. Seguia un Sant Crist gegantí, d'un pes aparatós i fals. L'Esteve el portava...

La processó s'aturava. Una veu tremolà la melopea d'uns versos, d'un primitivisme d'estampa romànica:

De sobte, el que feia de Crist llançà un crit de llàstimes i desafinà. Hi hagué la grolleria d'un udol de rialles, i tota emoció quedà rompuda. La cerimònia continuà fins a la fi, però ja no interessava ningú, i coixejava, enmig d'indiferències.

* * *

La nova corregué per tot el poble:

—Aquest any, sortiran els Mal-Armats.

—Qui ho diu?

—El mateix senyor rector m'ho ha dit. Els vells Passos també hi aniran.

Un home, ample de coll i de musculatura poderosa, declarà:

—Aquest any, toca a la Cofradia de Sant Elm el portar la creu.

—Pesa, almenys, sis arroves.

—Ja ho pots ben dir! I és perillosa, sobretot, per la gran alçada. No n'hi ha gaires que la puguin dur.

I s'allunyava, ensenyant satisfet els seus braços, massissos, nerviosos, sense ombra de grassa.

Els que l'havien escoltat rigueren amb mofa:

—Aquest beneit potser es pensa que ell es l'únic.

—La creu no es pas res de l'altra món. Qualsevol diria!...

—S'exagera!

Tarda de Divendres Sant. Homes i dones, endlumenjats, es preparaven per a la festa. Anaven carregats de ciris, de confits, de pape-rines. Passejaven d'un lloc a l'altre, fent temps per a la processó.

—Cap a les Set Paraules?

—Sí, mira... Què s'ha de fer.

Passaven seriosos, afaitats de nou, els cabells empastats de pomades. Les dones, de mantellina, revestides de pietat encarcarada.

...El sermó acabava. El vicari dirigia, amb veu adormida, les oracions. El poble contestava. Tota l'església, plena de vallets. Bufandes, nassos moradencs, impaciència. Els havien enredat. Aquests no eren tractes! La cerimònia d'avui, que diferent de la d'ahir! Ahir, les Tenebres: gatzara, terratrèmol, cridòria, baralles. Avui, l'ensopiment d'una cantarella inacabable. La quitxalla rebullia i no podia deixar de tocar, de tant en tant, les carraques, ara prohibides.

—Xist!

Hom imposava silenci. Els menuts corrien, decepcionats, a prosseguir el soroll al carrer...

—El Badó, fent via cap a l'església.

—Ja et dic jo! En tot l'any no s'hi atansa, i avui no pot faltar amb el seu ciri.

El Badó de la Governadora avançava d'esquitllentes, reptilini, de por que el velessin. Més flac, més trist, més callat que mai. Aquell

"Aturoven ara un home
—Simó el Cireneu—
Perquè son braç de ferro
Ajudi el Fill de Déu.
Crist es mig tombava.
Els ulls ja l'han mirat.
Oh, que sortós és l'home
que rep tan bell esguard!"

El seguici arrencava. Ara venia la Crucificació. Pas grotesc, ensorrat pel nombre d'imatges: tres creus, dos soldats baratant-se unes vestidures, criats jueus del Pontifex. En el lloc més visible, en Robacols, una lamentable figura de mirada guerxa. Tots de cartó.

La mateixa veu gemegava una altra estrofa:

"Una bona velleta,
—Verònica— eixí.
S'atansa a son Sant Rostre.
Amb un drap li cobrí.

El so greu d'un timbal acompanyava el pas del Davallament. Damunt d'un Gòlgota estrafet, rabbis d'una petulància cridanera i inofensiva. Un sant Joan ros. Les Maries i la Magdalena, agenollada: cars fofes de pecadora penedida.

La processó es movia, lenta: una riuada tremolosa de ciris. Les negres vestes de la Congregació dels Dolors —destenyides, tacades, d'una misèria de fantasma de fira— projectaven en les parets la inquietud de llurs ombres allargassades. Acompanyaven la Verge, petitona, magra de sofriment, amb el Fill mort a la falda i el cor travessat per set espases de plata. Una dona abaldufada baladrejava:

—Mira el Miquel!
—Poc ho és.

La dona perseguia la figura monstruosa:
—Ets tu, el Miquel? Dignes, ets tu?

La processó s'allunyava, i la dona diluïa la seva trapaceria enmig de la gentada. S'atansava la Soledat.

Mièsteri de la Soledat... Misteri de la Mare sola, embolcallada de draps negres. La despulla del Fill li ha estat ja arrabassada, i els verms roseguen la carn en el repòs darrer. Els ulls de Maria són cecs de plor, i els llavis es clouen amb desconsol. Desconsol mut, angoixa teixida de silencis, de records fugissers, de claredats llunyanes, d'una fidelitat que no ha de tornar. El cap de la Verge es decanta a la terra, i la cabellera greixosa voleia en la nit. Les dones s'agenollen, freturoses de perdó, de mirades i de llàgrimes.

—La teva misericòrdia pensi en les llàstimes nostres!

—La teva pietat no ens oblidi!

Al darrera, voltant el Sant Sepulcre —el Cos nu dintre una vitrina— els Mal-Armats:

una companyia de pescadors disfressats de romans. Molt solemniais, penetrats de la importància de llur paper. En caminar, els ferros de les armadures i cuirasses grinyolaven, plens de rovell.

"Les de Sió la Santa
ploraven de tristor.
Gemint, adolorides,
Al pas del Salvador.
Crist les va respondre
Amb una forta veu:
—Filles de nostra terra!
Per mi ja no ploureu!"

La veu s'anava afeblint i finia, sobtadament enronquida. Unes disputes esclataren, des d'una cantonada. Quelot maldava per desfer-se d'uns braços.

—Jo he de portar el Sant Crist. Es a mi que em toca, segons dret!

Hi hagueren protestes:

—Calla, borratxo! No bevessis!

L'home insistia:

—La raó és meua. Jo sóc qui l'he de portar.

Tenia Mossèn Gaspar al davant seu. El rector el contemplava, apesarat. Ell féu tot el que pogué, i no serví per a res. Intentà apartar-lo del vi. Endebades. Preguntà Laia i Esteve. Els amonestà severament. Ells negaven... Senyor, que es faci la teva Voluntat! Concedí a l'home:

—Si pots, porta'l.

La gent els oblidava i s'arremolinava a l'entorn dels penitents. Anaven descalços, i els peus rebentaven de terra, de crostes i femta, com si caminessin damunt esclòps de brutícia. Arrossegaven cadenes llargarudes.

—Guaita el noi Bótes. Sembla una truja!

Ulls de porcell, una galta menjada d'una cremada, el crani aixafat. Bestial.

—La seva cadena és la més gruixuda de totes. És el més valent!

L'opi de la lloança arribà a les orelles del noi Bótes. La intel·ligència esquifida somreia.

Els altres continuaven la mofa:

—No n'hi ha d'altre, no n'hi ha d'altre! A veure, Bótes, les teves fineses.

El dissortat donava voltes, entortolligant-se amb la cadena, s'entrebancava, bavava de voluptat. Unes dones caritatives intervingueren:

—Au, deixeu-lo estar! Quin mal us ha fet?

Després, advertiren el ximple:

—Vés, Bótes, No et deixessin sol.

Precedides de la faramalla d'una murga, les autoritats, tancant la processó. Presidint el grup de regidors, el Jaume Sastre, satisfet,

personatjats, agafant amb mà ferrenya el bastó d'alcalde. Murmuris acovardita:

—On va, amb aquestes paperes de pa de ral...

—El desig de remolatxa li brilla més que mai.

—Escanya-pobres!

Ressagat, en Pere Guri, el cacic. Coixejava, aparentant no fixar-se en res. Fingia voler amagar la seva glòria amb un posat d'humilitat falsa. Tots el miraven.

—Aquest és l'amo, i no l'altre.

—Fa por el que té, i sempre el veus així, tan senzill.

—Moltes unces...?

—Uf! Podrit!...

Els clergues començaven un cant litúrgic. Uns quants exigien l'acompanyament de música.

—Apa, esmoleu, que per això se us paga.

El Met agutzil, un pobre home xuclat i pacífic, posava ordre:

—Tingueu més respecte!

Els avalotadors rigueren:

—Quant t'han donat, per dir això?...

...Graons de la parròquia. Quelot els saltava amb lleugeresa i saludava, tombat de cara al poble, tres vegades amb la Creu. Ningú no respirava:

—Si se li bolqués...

Un vell sentenciava:

—Els d'avui no saben fer aquestes coses. En el meu temps, teniem més estil.

Un escolanet tocava una trompeta:

—Tururut! Qui resi un pàrenostre davant d'aquesta santa imatge, guanyarà quaranta dies d'indulgència!...

La processó entrava a l'església. Una boirina apagava delicadament els colors i els objectes i els cobria amb la subtileza del seu vel.

XVI

EL VA TOCAR CHOPIN

A la feina?

—Sí, senyor.

Havia acotat el cap. Adobava una xarxa.

—N'hi ha molta, veig.

El pescador es redreçà:

—De feina, prou. Més que no voldriem.

Els calers, escassegen!

—No és tongada de pesca?

—Déu ens val! No. Anar passant i gràcies.

Filosofava:

—Sí, què hi vol fer... Per a un pobre...

No sé el que és millor. Quan te'n passa una de bona, et segueix ja tot seguit la malastruguesa. Estàs content, i en el mateix acontenta-

ment ja hi ha el neguit que et fugi, que se't fongui. Més val no giatir per res, no cobejar. Si ho has perdut tot, no pots perdre més.

Féu una pausa.

—Ara vegeu, sinó, el cas del noi. Es deia per no anar a servir. El soldat no li agradava. Treu alt. Xamba. Se'n lliurava. Era un roure, de fort. No es queixava de res. I ve... per què féu aquell disbarat?

S'engargusava:

—Ella no s'ho sap acabar. Encara veig el pam de llengua badada. Un moment, i hi arribem a temps. La corda bandava de l'embranchida. Per què féu aquell disbarat, el noi?

Era una dolor arrelada, profunda.

—Veieu? Ell semblava feliç. Era jove. Estimava. Com fou? Juguesques, bogueries, què sé jo. La vida té aquestes coses. En el fons, una pasterada.

Proseguia:

—I hom no apren això, sinó a garrotades. Cop darrera cop, fins que t'aclaparà. Volem enganyar-nos. Pensam que som els amos, que som lliures. Sí! Com el peix dintre les malles!

El vell senyor el consolava:

—Es molt dur, Fonoses. Què s'ha de fer, però...

—No em queixo pas. Contra qui? Ombres, ombres per arreu. Abans, jo me'n reia. Després de la desgràcia...

La veu se li estroncava:

—Si velés! No és pas per mi. Hom, mal que bé, s'aguanta. Les dones, les dones li farien llàstima. Ella, la seva mare, no viu, d'ençà. Ni dorm, ni menja. Pell i os.

Medità:

—L'altra és més de doldre, potser. Tan polida, la macipa, abans. No la coneixeria. S'ha tornat fieta. De vegades, crida com una esperitada. Demana per ell, per ell!

Sanglotava:

—S'havien de casar de seguida. Per què es matà, l'Anton?

—No sospiteu?

—No, no sabem. Jo vaig ésser bo, per a ell. No conegué desenganys ni misèries. Quan menys motius hi havia... Incomprensible. I vosté no pot pensar el que és desesperat cercar un fill, el fill vostre, i no el trobeu enlloc. Aquell xicot... Per què es penjà?

En Fonoses havia agafat la xarxa.

—Vaja, adéu-siau. Us destorbo.

—El treball... Tot em fa fàstic. Com si m'hagués caigut una muntanya. La mort del noi m'esclafà.

Mormolava:

—I per què féu aquell disbarat, per què?

S'interrompia::

—Bon camí, senyor Pastor.

El vell s'apartà i continuà la passejada.

Mitja tarda. Xardor. Unes barques mandrejava-ven en la platja. La mar era una calma de llum. Arribava de la mestrança d'en Quim Vilà el xerric d'una serra de cavall.

—Santes i bones les tingui.

—Adéu, Lliset.

El vell mirà el cel i somrigué agraïdament. La mateixa mirada resseguí les barques, i el pit se li eixamplava de joia. La vida no era tan fosca com el pobre Fonoses deia. Mentre fes sol, el bon sol d'estiu... Ell es satisfia amb poc, mentre li deixessin el sol. I les barques. Les coneixia totes per llur nom. Les destriava amb facilitat, sense equivocar-se. Les veia néixer, lluitar contra l'ona de les llevantades. Les veia morir mansament, oblidades en l'arena. I, en passar, saludava aquestes amigues de totes hores.

—No ha pas sortit, avui, la...

S'hi fixava. Sabia d'elles la lleugeresa, la llargària, l'amplada. Llur vida. Vida laboriosa de les barques, tan oposada a la seva, llisa, sense batzegades. El pes d'innombrables generacions esclarides caigué damunt d'ell, venent-lo. El cavaller de Pastor! Ningú més il·lustre en tota la plana fins a la serralada. Els avis foren els senyors de la costa, els guerrers de la baronia. Amos d'hisendes. Les gestes heròiques es contaven a gràpats. Arriscats, cruels, d'una magnífica crueltat feudal. Aferrats a la terra i a la mar, violents, despresos i bandolers, perpetuaren llur nom. En canvi, ell... La sang arribava a ell sense força, vetusta, com un bon vi esbravat. Quiet, recollit, indecís. La seva voluntat era fluixa, i les hores s'escolaven en un etern propòsit d'acció. Es fatigava en convèncer-se a si mateix d'imposar-se una disciplina, una teoria d'energies, i s'adormia de cara a la mar, somniant una quimera. L'espantava la crueta dels problemes concrets, de les coses tangibles. Temorenc, es refugiava en el seu esperit, defugint-les. Esperit estàtic, voltat de blanques. Viatjà, de jove. Indiferent, avorrint-se, enyorant el sol i el repòs de l'arenys i les barques. Per inèrcia. Després, s'acollí, ja per sempre, al recer segur del seu poble. Llegí. Enmig de papers ratats per les vellúries, el cavaller veié com els jorns s'esfumaven i s'apagaven en el passat, un passat igual, esborradit, que no fou mai present ni sabé crear un futur. Fredor d'un passat vague, sense passió, fet del ressò de les veus i proeses dels seus majors, que no seves. No treballà, no conquerí, no s'esforçà. No tingueu ambicions, ni afanys, ni odís. Era d'una pietat plàcida, lleugera. D'una tímida bondat recòndita. No furgava en el dolor d'altri, lliure ell de turments i d'angoixes. Sentia sense intensitat, sense agudesa, d'una manera mecànica, en equilibri en les superfícies. Solament el sol, les barques i la llum de la costa el movien. Opulent i madur, unifor-

me i vulgar com una taca, en ell s'extingia l'antiga i noble nissaga dels cavallers de Pastor.

—Fent la caminada?

—Sí, què voleu!

Murriot, el pescador qüestionava:

—Vostè, que és un bon *teióleg*, que li sembla d'això?

Estenia el braç, signant una gropada.

—Vaja, no rumil. No li serà difícil establir els *pornòstics*, vostè que és *teióleg*.

El vell cavaller colpejava, amb la bengala, una roca.

—Home, què us diré... Crec que aquest temps es mantindrà.

L'altre somreia, satisfet:

—Ca! El cel no trigarà a tancar-se. Nuvolades i pluja.

Es tustava una galta, mofeta:

—No s'ho creu? Allà vostè. Nuvolades i pluja. I sinó, *suma* i *sigu*, i recordi's del que el Ferro li diu.

—Potser sí, Ferro, potser sí.

Carlava amb tota la gent de la mar.

—Porta'm pagells, si en trobes.

Més avall:

—Res de nou, Quelot?

—Fem tard. L'Esteve, que romanceja.

—Què et fa, el menut.

Els ulls de l'home s'enfosquieren.

—Allò? Vostè no l'ha vist?

Es tombava d'espatlles.

—Es fill de serp.

Desgranava les paraules amb esforç, sorrut. No era fill seu. Era d'ella, el maleit. Quelot el rebutjava. D'ell, no.

—Talment un monstre. Espanta.

Dubtava:

—Potser...

La mateixa sospita, punyent, imprecisable, que no podia ofegar ni en vi. S'enfuria:

—Pobra d'ella, si de cas!

L'Esteve s'atansava. Caminava de pressa. Esbufegà.

—Tardeja, i llevant s'ennuola. Som-hi!

S'adonà de la presència del cavaller. Respectuós:

—Temps ha que no el llambregava. I doncs, on s'havia encauat?

—Xacres. Som vells.

Esteve li feia la gara-gara.

—No ho digui. Vostè rai! Tot el peix, al cove. M'hi ha de més tendres i estan més tarats que vostè.

Falaguer:

—Suara ho dèiem. Els anys no li passen.

Cercava aprovació:

—Eh, Quelot?

L'altre no l'oïa, abstret. Xerricava:

—Sí fos així... Aquella...

L'Esteve l'entengué. Precipitadament, per atordir-se:

—La padrina em cridà per si sabia de vostè. L'espera.

Varaven la barca.

—Sort!

El cavaller agitava la mà, acomiadant-la. Ell, sol, i la nau empetitida en la grandària de la mar. El vell feia memòria. Avui, dijous? Quin cap, el seu! Dijous, ja? Era possible que no hi hagués pensat? Teresa, però, li ho perdonava. Avui, dijous. No, la vida no era tan lletja. S'aixoplugava, tots els dijous de l'any, a la casa de Teresa, la casa dels Vallalta, que era com un perllongament de la seva pròpia. Esperava l'hora de la visita acostumada, constant, d'un dia a l'altre, els moments que mancaven. Ell afectava, però, d'oblidar-se'n tots els dijous, i Teresa li ho havia de recordar. Era un joc innocent, tàcit acord establert entre ells dos, que afegia un nou encant a l'amistat i conversa de la Fragata. Fruir del goig d'ésser sollicitat! I ella era la que el cridava. Ella, Teresa, la companya de quan eren infants, la dona que ell estimà de jove, germana serena en la davallada. Únic punt subtil i enlairat en el seu pensament d'home mediocre. L'estimà amb devoció, en la complaença del seu recolliment, com a una de les seves quimeres irrealitzables, com a un pur ésser inaferrable. Amor contemplatiu, que mai no esclatà ni fou confesat. Amor al qual Teresa no correspongué. Amor que Teresa sacrificà, agradada d'un altre home, aquell estrofolari i romàntic Frank. Prou que el conegué, el cavaller de Pastor. A Toscana. Ell havia acompanyat, en el viatge, els Vallalta, i Frank es féu trobadís, a Florència. Com canviaren els ulls de Teresa! Tant, que ell sentí un bri de gelosia i, per primera vegada, es tombà per no veure'ls.

Frank. Florència. Noms esventats, perduts en el temps. Tardes toscanes de Fiésole, el mirador abocat a la planúria que l'Arno fecunditza. Oliverars i xiprers. Arbredes estremides pel ventijol nascut en la mar pisana, aquella mar enyorada que s'insinua cap a ponent. Selves del Casentino i del mont Senàrio. Avets de Vallombrosa. El cloquer dels franciscans convocava a l'oració de la capvesprada. La pau del convent—el blanc convent que amaga en el seu recinte la cella de Bernardí de Siena—baixava, com una gràcia, fins les valls de cendra, fins les masies solitàries, fins els turons coronats del vellut de la boira, fins les pedres cansades d'història. La pau religiosa planava damunt la vila i s'agrandava en el silenci del camp. El sol queia. La posta daurava les herbes i la terra remoguda per la llaurada. Cantades de grills en la pau dels terrosos. Parelles de bous que retornen a l'escal-

for de l'estable. Pels camins grinyolen les rodes de la calma carreta...

Pau de la tarda fiesolana. Escoltant-la, els viatgers s'havien perdut en una amagada contrada del Giobi, vora un rierol. La pregària mariana els anà a cercar allí, i el seu so els conduïa a les portes de la Seu. Un canonge amable, de mà grassona i paraula abundosa, s'oferí polidament per a gular-los. Amb ell recorregueren la pau inefable de les capelles fosques. La veu del canonge, d'una clara prosòdia mediterrània, contava menudament glòries i meravelles i s'abrivava davant d'un retaule, davant d'una pintura, davant d'un marbre, amb un deix d'oratória sagrada. Feia ressaltar la pulcritud d'un detall, la filigrana d'una reixa, la riquesa d'una joia. I la parla del canonge es revestia d'una triple emoció de creient, d'erudit i de poeta.

Pau per arreu, pau fonda. Unes dones elevaven el mormol d'un res a un Crist sagnant que dormia en la pau. S'arrossegaven de genolls fins la imatge i posaven els llavis en les plagues santes. El canonge assenyalava un monument funerari.

—Di Mino.

Es senyà devotament en esmentar el gran mestre. Era el sepulcre del bisbe Leonardo Salutati. Testa greu d'ancià, perfil dominador i autoritari. El capità Vallalta s'exaltava:

—Quin home seria, quin home!

Repetia:

—Quin home!

Protegits per l'ombra del sacòrfag, Teresa i Frank es besaven en pau. Mirant-los, tàcit i comprensiu, el canonge somreia.

Toscana. Frank. Un amor esbravat, un seguit de dolors. Imprevista, la virada, la fallida sentimental. Frank desapareix. Teresa ja no l'anomena. Abans riallera, generosa. Ara, tancada, trista, dura. Però, per a Viceri de Pastor, segueix essent la mateixa Teresa de les tardes de Fiésole...

—Pensava que no vindria.

Paulina. El vell cavaller havia trucat d'esma al cancell dels Vallalta.

—Hi ha sols mossèn Gaspar.

La neboda el conduïa fins al saló de Teresa. Entarfec isabell. Mobles matussers. Cadires tapissades de seda roja, miralls, cortinatges. Còpies acromades de Rafael i Murillo. Daguerreotips grisos i solemniais. En un recó, la nota fina d'un piano.

Mossèn Gaspar s'atansava a rebre el vell cavaller.

—Sigui benvingut.

La Fragata el saludava mudament i li assignava lloc.

Tertúlies dels Vallalta. Tertúlies del dinou, a l'entorn de la xicra de xocolata. Reunions fàcils, d'un to banal i discret. Confessions a mitja veu. Odes patriòtiques. Regust

arcaic de les festes del capità, mil cops contades i renovades sempre per la seva fantasia. Ambient enciclopedista, de filiació volteriana i divuitesca. Lliure exposició d'idees. Molt frequentada la tertúlia en vida del pare. Teresa imprimí a la tradició familiar el segell del seu temperament. I reduí, a poc a poc, les reunions a la companyia habitual de Vicenç i del rector.

S'havien assegut i comentaven petits fets quotidians. Pastosa, la veu del cavaller:

—Desconsolat més que mai. Li costarà de refer-se, pobre Fonoses. Una pena!

Es distreia. Flairava.

—Roses... Per què tantes roses damunt del piano?

Teresa el blasrava:

—I tu preguntes?...

Aclarí:

—Fa anys que ell el tocà.

Mossèn Gaspar inquiria:

—Ell? Qui era, ell?

Un nom. El rector es sobtà:

—Chopin? Chopin aquí? I com fou?

—Fou...

Teresa i el cavaller rememoraven plegats.

—No és això?

—Sí, i llavors...

Evocaven. Quaranta anys, ja. Venia de Mallorca, on havia anat cercant una millora al seu mal inguarible. Amb ell, la senyora Du-devant i els fills d'aquesta.

—El meu pare coneixia Aurora. Foren presentats a París, a casa de Delfina Girardin, i...

Havien congeniat. El capità sentia una gran admiració per la Sand.

—S'escrivien regularment. Aurora venerava el meu pare, i li demanava consell moltes vegades. Ella mateixa li notificà l'estada a Mallorca i li prometé de visitar-lo a la tornada. Així coneguèrem Chopin.

La parella contrastava. Ella, desimbolta, xerraire, més aviat grossa. Ell, sec, menjat per la tisi, els ulls amarats de visions de mort, immobilitzat en la contemplació del Més Enllà. Molt correcte, molt sensible. Una tos penosa el corsecava...

—El meu pare havia volgut, per obsequiar-los, passar la tarda a les arbredes de la Pietat. Chopin no pogué anar-hi. Hagué de colgar-se al llit per reposar del traqueteig del camí.

La veu de la Fragata s'havia apagat. Tots esperaven. La Fragata es tombava al vell cavaller:

—Vosaltres veléreu sempre el geni, en ell. Jo, jo sola vaig veure l'home.

Seguí contant. Ella s'havia quedat per vetllar el descans de Chopin. Entre dos llustres, el mestre s'alçà. Teresa el trobà davant del piano.

—El meu pare l'havia comprat, justament feia pocs mesos, a l'Ignasi Pleyel...

Chopin plorava. Les seves mans blanques, mans nobles, mans transparents, acaronavent el teclat amb delicadesa infinita. I una tasca desoladora començà. Chopin s'esforçava, s'impacientava, irresolut. Enfollia. Tasca de l'home esbalsat en la timba de la creació. Era un patiment, un patiment monstruós, fet de carn i de nervis. Chopin lluitava per arrabassar l'obra en gestació a la seva audició interna. I, quan volia traduir la inspiració en harmonia, fracassava i havia de recomençar, fins esgotar-se...

—I jo, jo sola, vaig assistir a l'agonia de la seva ànima nua. Quan, després, a la nit, a vosaltres us entusiasmava l'espontaneïtat, la facilitat mestriosa de l'execució, que semblava talmènt que improvisés, jo sola sabia les llàgrimes que aquest triomf li costava.

—I diu que ningú més no l'ha tocat?

Teresa menyspreà:

—I qui el podria tocar, rera d'ell, que no fos profanació?

Liampeguejava. Paulina entrà, amb palmatòries.

XVII

LA PESTA

EL rodamón s'havia ajaçat, aquella nit, al coixí sec de les herbes d'un marge. Allí la son l'anà a trobar, i allí l'home caigué, somniant el pa impossible. La jornada havia estat forta. Era dur de caminar sense repòs, sense fi, sense el consol d'una veu amiga, llarg peregrinatge per les portes sense caritat. Per tot, la salutació:

—Déu us empari, germà.

El rodamón prou sentia el soroll de les culleres llepant l'ofrena del plat.

—Déu us empari, germà.

El foc enrogia les graelles massa plenes de tall, i el vi fontejava del porró a la gorja i escalfava l'estómac. I encara:

—Déu us empari, germà.

El sol es mofava dels seus parracs, i el cel l'ofegava de pluges, i els ocells fugien d'ell com cantant-li:

—Déu t'empari, germà.

I es renovava, cada dia, l'amarguesa del primer rebuig.

Altres vegades, la pietat d'una dona es condolia de la seva misèria. Era pitjor. L'humil més que menjava havia d'ésser regat per oracions i llàgrimes. El rodamón no sabia, no volia agrair. Per què? Plorar, per qui? Res-sar, a qui? Al Déu que el desemparava, que el llançaria altre cop per l'anguniós camí inco-

negut? Als ulls de la dona, que ja graduaven el premi de la llàstima? El mos se li aturava a la gorja, raspant-l'hi com si fos un clau. I el rodamón l'escopia.

La verdor d'una vinya li donava raïm. Les espigues del blat l'amagaven del sol. Els fruits caiguts li calmaven la fam. L'aigua de la tordera li apagava la set. Però ni el raïm, ni el blat, ni els fruits, ni l'aigua no eren seus. Eren dels altres, del Déu que l'oblidava. Dels homes que li cridaven: "Ell us empari, germà". De la dona que li exigia la hipocresia d'una paraula santa. I el rodamón baixava el cap i passava de llarg amb el martiri de la fam, de la calor i de la set, fins que la necessitat l'aturava i el vencia.

Aulets, rius, valls, muntanyes: tot ho ressegui. Fou foraster en totes les terres. Conegué gent d'altres llengües. L'ensopí la grisa injustícia de tots els dies. Ara ja no anava lleuger. Les cames se li plagaven i el ventre se li inflava. El rodamón s'arrossegava pels camins, malmés per la nova fiblada de la vellesa. I el cos i l'ànima se li trossejaven i es confonien amb la nuesa dels vestits.

Tingué les estrelles per úniques amigues. Elles el gronxaven amb l'ullejar de llur llum deixatada en la negror de la nit. El rodamón guaitava llarga estona l'harmonia de llurs coscos perfectes i s'adormia amb somnis de benaurança.

Ni sabia com es deia ni on nasqué. En un recó de rial? En el sorral d'una platja? Potser en la foscor d'una cambra? Tant era. Una dona que bevia i l'apallissava, un home amb la pell foradada de fistules, una somera peticona i colxa: els seus primers records eren aquests. La somera es morí, i les altres ombres desaparegüeren i el deixaren sol.

De gran, sabé de picardies. Pidolà almoïna. Robà. Un dia se li ajuntà una companya. Era cega, esquelètica, mig beneïta. Compartiren infelicitats, persecucions, injúries. La dona era manyaga. Sabia cançons i les gemegava en els portals i en les places. Aviat, la companya esdevingué gràvida. Somreïa a l'afany del fill que no havia de veure... Una caiguda de tarda, mentre la dona s'endormiscava, feixuga de maternitat, el rodamón l'abandonà, cansat d'ella. Els crits de l'enganyada esquinçaren el silenci del capvespre i arribaren fins l'home, que corria rost avall i es tapava les orelles per no sentir-los.

No els volia sentir i encara li ressonaven. Un mall li colpejava el cervell: "Què has fet? Què has fet?" Perquè l'orba fou plenament d'ell, d'ell tot sol. Única dona, única cosa de la qual ell havia estat l'amo. I la traï. I el pensament, d'unes ninetes opaques, llises, fixes, l'esglaiava...

...El rodamón es despertà quan el sol ja

era alt. Abelles boscanes portaven la mel als ruses invisibles. Passaven properes a l'home i el desvetllaven amb el perill del fibló. El rodamón s'alçà. Anà caminant per una estreta collada. Sota, ran de la mar, un poble.

Uns noiets, a l'entrada, feien córrer baletes per la terra endurida de pluges. El rodamón els mirà i pensà amb melangia en el seu, aquell fill de la dona orba. Segurament, ara seria com aquests marrecs. Més gran i tot. Feia tants anys... Fou un brètol...

Els cridà. No volia una almoïna de carn. Sols una engruna d'afecte. Que sol que estava! Que vell que era!...

Els cridà i no reconegué la seva veu. Volgué donar-li inflexions de tendresa i sonà bronca, forta, colèrica. Els petits arrencaren a córrer, oblidant-se les bales en la precipitació de la fugida. El rodamón s'ajupí per a collir-les i la seva mà no tenia tacte. La pell freda, cianòtica. Les cames se li encongien, adolorides de rampa. Caigué.

Unes hores s'escolaren. Veus el cridaven, però ell ja no les entenia. Què deien? Que Déu l'emparés? No, no. Ja li havien dit massa vegades. No, no. Sols volia l'ajuda del fill, d'un fill per a morir-se, encara que no fos el seu... Un fill...

Unes nines fixes, sense vida, el perdonaren. I trobà la pau.

—Avui n'hem enterrat sis, entre albats i cossos.

Parlava fregant-se les mans, amb posat de tant se me'n dona i cantarella d'ofici solemne. Continuà:

—Ahir, tres. Ja en portem més de quaranta. I sembla que la dona de cal Maimaire i el Badó de la Governadora estan a punt de fer dòmino.

L'altre l'interrompé:

—Mentrestant, tu obrint forats i fent caixes. Ja et dic jo! Fins les pestes et porten sort.

—Veuràs, el risc que corro és gros.

El company rigué:

—Veïam si hi petes!

El fuster-enterramorts alçà els ulls al cel:

—Faci's sempre la voluntat de Déu.

—Deixa't de romanços, que el rector no et sent.

—Es el costum.

El còlera atenallava el poble. Arreu, fumarades de sofre fent tuf de llucet i creus roges en els portals de les cases empestades. En totes les cares, el terror del dubte: "Quan cauré jo? Quan, jo?" I cercaven els senyals fatídics.

Crits:

—Ja el tinc! Ja el tinc!

Una dona sortia. Mig nua, esquincada, desfeta.

—Ja el tinc! Ja el tinc!

Implorava auxili, i tots en fugien. I la histèria i el còlera es donaven les mans.

—En porteu un altre?

—Sí, mira. La dinyen que és un gust.

—I el Badó de la Governadora?

—Oh, aquest està ben llest!

Les famílies es dividien. Es guaitaven amb recel. Evitaven el més petit contacte, cadascú atent a la pròpia conservació. El marit observava la muller. La muller, el marit.

—Ja li ve el rampell!

—Si li agafa, s'ho passarà sol.

—Sí, sí, que es rebenti.

Pànic. Hom parlava poc, no menjava, no reia. Hom s'esfereïa de tota remor. Xafagor, Vent, Pluja. La gent s'amuntegava a l'església. La por es revestia de pietat interessada. Novenes en totes les capelles...

—Jo tinc fe en Sant Roc.

—Jo obligo a la Mare de Déu del Remel.

—Hum! No crec que ho arregli. Es millor la del Carme. O Santa Rita, patrona d'impossibles.

La vella Caterina cremava una unça de cera a Sant Sebastià.

Estultícia de converses grotesques:

—Quan fa que tira?

—Va per cinc dies.

—Manol, sí que aguanta!

L'epidèmia avançava, no respectant res. El metge, un bon home vell, ben intencionat i brut, plegava els braços amb desesperança. Era fatalista. La pesta vingué sense saber com. Un rodamón la portà. Havia mort enmig de la pols i de mirades de llàstima. A la matinada següent, la pesta a la vila. Feia tres setmanes que durava. Qui sap? Potser una bufada la menaria lluny, ben lluny, i desapareixeria tal com vingué...

Les vides queien, com fullaraca. En poques hores, el Badó de la Governadora i la Marieta de cal Mammaire. Eren cosins. De menuts havien jugat plegats en el mateix bressol d'ones, de cel, i de platja. Creixeren junts. Sense mai dir-s'ho, s'estimaven. Ara els havien enterrat l'un al costat de l'altra.

—Ja són de família. Així es faran companyia. Podran entretenir-se bescanviant cucs.

Unes paletades. La terra colgava les fustes.

—Diuen que ell veia una boca?

—Al·lucinacions. El cas és que es convertí.

L'altre enterramorts rigué:

—Animal! Podria haver aguantat fins a la fi. Total per a què? Polvus, polvus i polvus. Res més. Ja ho deia el Prim: o faca a jaja, o temporal o moros.

Es fongueren darrera d'uns xiprers del cementiri...

—Diuen que el marréc de la Lala ja és fred. En canvi, la mare millora.

—Sí, sí, ja se sap. La mala herbota...

Li tragueren quan desvariejava, cridant el seu nom. Era seu, ningú no gosaria arrabassar-li. I fermava els braços contra el pit, protegint el fill. No el tenia, en despertar-se. Xisclà follament tota una nit. Després, s'anà asserenant. Al cap de poc, començà a llevar-se...

La pesta no s'aturava. Un dia es sabé:

—Mossèn Gaspar és al pot. D'aquesta no se'n lleva.

El rector jeia al llit rebregat per les suors últimes. L'havien deixat sol. Ningú retingut a la seva vora, amb el sol·licit afany de consolar-lo. Ningú per a plànyer la llarga dormida. Ningú per a amortallar la despulla sucosa. Ell, sol. Se li havia estrocat la vèrbola, rica en altres temps en consells i esperances. La sang circulava amb esforç pel cartó de les venes. Mossèn Gaspar es moria, i la incomfortable enyorança el turmentava ara més que mai. Ja no aniria al camp, al seu camp. Repassava les imatges cares al bon Horaci. El rierol passaria mullant l'herbei del prat. El sol folgaria a la bona hora. Els torrents esfondrarien cledes i marjades. L'arada rompria la terra en fèrtils terrossos. I ell no ho veuria!... Ell no ho veuria, i tant que ho demanà! On era, doncs, la prometença de justícia? El rector dubtava. És que s'havia equivocat, i la seva vida fou malaguanyada? Ell estimà el bé, ell havia fet bé. Potser treballà poc? És que no tingué prou cura de les ànimes encomanades a ell i no fou, per això, escollit?... Mossèn Gaspar es desesperava. Ell exigia justícia i es presentava a la Justícia nu, petit, indigne com un gos. Com un gos! Havia volgut pa de justícia, i el pa es dona als fills, no als gossos. Havia pecat per excés d'orgull i de confiança, i ara es mereixia el càstig...

Del fons de la seva misèria brollaren les paraules d'aquella dona de les mars de Tir, paraules de fe: "Senyor, és veritat, però almenys els cadells de ca mengem, sota la taula les engrunes que cauen als fills." I el Crist havia acollit el prec agradosament. Crist nostre, Crist nostre! Li seria permès a ell rosegat una engruneta? Sols un caire d'engruna, Crist, i la seva fam quedaria sadollada...

Tenia les parpelles com llosanes i l'orella sorda. El cos se li estremia en últim sotrac. I, llavors, la memòria se li aclarí, i tot ell es revestia de llum. Fou la lliçó de l'amable solitari del recer sabí:

—Tranquilitza't. No saps que la culpa de tot la té l'ànim, que mai no ha après a fugir d'ell mateix?

Mossèn Gaspar comprengué. El seu pensament es calmà, i la testa reposava, ja lliure.

Un rat-penat sortí del reconet d'una bi-

ga i passà fregant la serenor del front del cadàver.

XVIII

CAMINS

MORI a la matinada d'un dia riàller, dia de benaurances després de la tempesta. La mort vingué sobtadament, quan ella no l'esperava. Les hores havien lliscat, el vespre abans, suaus, prometedores de felicitats renovades. Renyà la neboda òrfena, sopà amb gana, s'havia colgat aviadet en el llit de caoba massissa, d'alta capçalera daurada, i s'adormí pensant en les petites coses. Lluny d'ella la intuïció de la mort que s'atansa. Els llençols li donaven escalforeta i deixaven la carícia del fil a les carns de la vella. Damunt d'una calaixera, una llàntia cremava, il·luminant amb feblesa una estampa de Sant Sebastià: cos d'adolescent esquícat per fletxes diminutes com picades de vespa. La vella dormia...

A la cambra veïna, la neboda vetllava, punyida de sollicitud i de desigs. El seu gep punxava la màrfega, i la noia donava voltes pel catre grinyoladís i s'encomanava a les Animes. Els ulls no es clucaven...

Escrofulosa, contrafeta, tirivirada, havia quedat sense ningú, de petita. La vella la recollí, i la noia veié escolar-se els dies en la desgràcia. No pogué mai jugar, saltar, córrer com les seves companyes. Es fatigava massa, i les altres s'oblidaven aviat d'ella, la rersassagada. Per un moment, ella s'atura envejosa del goig de les amigues, que ja s'allunyaven, i se'n torna, alenat, molt trista. Ha après que no és com les altres...

Més gran, la vigilància de la tia plana damunt d'ella. Treballa. Sense parar, sense expansió, sense un afecte. Amb regularitat, amb monotonia. La tia la renya. La noia ja no sap riure...

Després, unes frisances desconegudes. No reposa. A les nits, sobretot. Una imatge la torba. La noia lluita, la rebutja. Són temptacions del dimoni. A ella qui la voldria? Es tan lletja! Es neguïteja. Tremola. A poc a poc, s'adorm. Es consola, creient que és bella. S'aferrissa en el somni, il·lusionada. Mormolava un nom. Estima... Es desperta i es troba marcida. La noia plora.

Mentrestant, el ronc de la vella s'havia estroncat. La son tranquil·la havia fugit. En el seu front, la suor perlejava. Una ganyota es dibuixava a la faç, gravada de cercles moradencs. La dona provava inútilment d'alçar-se i es preguntava amb por:

—Què tinc? Què em passa?

Era una veu opaca, ja llunyana. Rigué, volent-se assossegar:

—No serà res.

El seu riure, però, ressonà per tota l'amplitud de l'alcova, fent soroll de cosa buida. Riàlla falsa, aterroritzada, d'una alegria abominable d'esquelet. La dona se l'escoltava i reaccionà contra ella, espantada del seu so hipòcrita i desplaent. Enyorava la seva, la veritable, aquella dels dies clars. I es posà a cercar-la, a regirar els recons del seu acontentament, i no la trobà. El riure bo, el riure de vida, havia fugit per a sempre, deixant-la sense defensa enfront de les tenebres. La vella cridà:

—Paulina!

El cor havia emprès una cursa desenfundada i li bronzia dolorosament en el pit. El seu glatir eixordava l'oida:

—Paulina!

La vella es posà a gemegar. Era una queixa molt humil, de súplica i de recança. Sabia que es moria. Que es moria sense remei. I hauria de deixar-ho tot! Donà una llambregada al seu entorn i mogué el cap amb esforç. Tot el que veia era seu i aviat no ho seria! Tornà a cridar:

—Pauli...

Aquest cop, fou sentida. El clam es trencava porugament en la fosca. Què tenia la tia? La geperuda encengué llum i s'alçà. Els peus se li glaçaven amb l'aspre contacte de les rajoles. Tombà una cadira. Arribava el glapit de la vella:

—Pauli...na! Pau...li...n...

Una ranera li pujava del coll i es convertia en saliva escumosa, als llavis. Al seu costat, la neboda il·luminava amb la palmatòria:

—Què té, tia?

S'interrompé. Observà, amb deteniment, la cara esblaimada. S'esglaià:

—Reina! Si està empestada!

Enmig de la sòbria solemnitat de fustes nobles —de noguera, de caoba, de xicranda— sonà la indiscreta xerrameca d'unes hores. La neboda fugia:

—Està empestada! Està empestada!

Rodolava per les escales:

—Està empestada!

Quietud. Les forces de la vella defallien. Mogué la testa, amb rebel·lió:

—No vull, no vull!

Esguardà, amb rancúnia, l'estampa de Sant Sebastià. De què li serví? De què li servien, també, les unces amuntegades? S'endinsà en la penombra de la seva ànima dura. Resseguí la seva vida. Ella, la Fragaeta, la filla del capità Vallalta, aniria a morir com una qualsevol? Tot seguiria igual, mentre ella es podria? L'ofegava el seu orgull de senyora, orgull d'un llinatge d'aventurers i pirates.

—Pauli...na...

Desvariejava. Camins d'ones a banda i banda. Mar Adriàtica. Trieste. Pàhida sump-tuositat de cristalleries i porcellanes d'Itàlia. Camins d'ones. És esvelta, lleugera, la "Panxita". Mar de les Antilles. La Havana. Carn esclava de negres. Bullanga blanca. Esciat de llum. Rumba. Camins d'ones. Mar Bàltica. Dantzig. Vint-i-quatre grans fragates anclades al moll de Weixelmünde. El capità ros. Frauenkirche i "Judici Final". Campanar de la casa de la Vila. Carrerons estrets, fangosos. Què dius, Frank. Vull sentir-te dir coses originals, coses teves, Frank. Mein liebes Mädchen? Sí, Frank, jo també t'estimo. Senzillament, t'estimo. Camins d'ones. La "Panxita" els coneix, s'hi enfila, els deixa endarrera. És fina, és lleugera. Regalima sal de totes les mars. Ara o mai, Frank, ara o mai. Demana-ho al pare. No, no tinguis por. Er ist ein sehr guter Mann. Atlàntica. Càdiç, la tassetta. Oratori de Sant Felip Neri. Pintures de Murillo. Xafarderies de "Puerta de Tierra". Si tu, Frank, ho haguessis volgut! Camins d'ones a banda i banda. Camins d'on...

La mirada de la vella s'ha envidriat. Hi ha, ara, al dormitori, com una subtil angúnia. L'angúnia d'una vida que s'escola i fineix en l'abandó.

* * *

La neboda havia passat el cancell i maldava pel carrer en busca d'auxili.

—Està empestada! Correu en la seva ajuda!

S'obriren els porticons d'algunes finestres:

—En ajuda de qui dius?

—Sembla la geperuda de la vella Fragata.

La noia alenava:

—Us dic que està empestada. Jo, jo mateixa l'he vista, i canviava a cada moment de color. L'he deixada morada!

Els altres no la vefen.

—Però a qui has deixat morint-se? Qui ets, tu?

La noia s'enfuria i li trontollava la gèpa:

—Què, no em coneixeu? La por us rosega. Sóc Paulina. Us dic que la tia ha agafat la pesta...

Els veïns parlaven entre ells:

—Es tracta de la senyora Tereseta Vallalta.

—M'ho havia ensumat des del primer moment.

—Manoi, fins els senyors cauen!

—No té res de estrany. Era ja molt vella, i la pesta...

—No era de tanta edat. No en tenia setanta.

—Fuig, home! I vuitanta també!

La neboda insistia:

—Correu, correu!

Els altres no es decidien:

—Noi, a aquestes hores... I la pesta! Mira, Paulina, ves a trobar el senyor vicari.

La noia els maleïa:

—Així l'agafessiu! Covards!

—On va, aquesta corbeta? Més obligació hi tens tu, que hi menjaves les sopes. Et traigué del fang. Torna al seu costat i rebenta.

I rebotien, molt indignats, les finestres.

Tot el desemparrar de la nit caigué damunt del cap de la noia. Sanglotava:

—On aniré, ara, on aniré?

No pensava pas recular. Primer morta. Sola, a la casa, amb la tia inflada, freda, sense vida? De cap manera! Repetia:

—On aniré, ara, on aniré?

Passava pel davant de la casa de Laia. I si truqués? Laia havia tingut ja la pesta. A més, era arriscada, ardida. Es decidí:

—Laia, Laia!

La geperuda implorava:

—Que no em sents, Laia? Sóc Paulina, la neboda de la senyora Teresa Vallalta, i... la tia es mor de la pesta, i... jo... i la por... i ara...

—Déu del cel! La senyora Tereseta...? Vaig, vaig de seguida!

Ja sortia. La neboda la seguí. Laia, molt prima, demacrada per la malaltia passada i per la pèrdua del fill. L'altra, darrera, com un gos. Es pararen davant d'un portal.

—Aniré a cercar els santolis...

Laia entrà sense respondre. A dalt, una ombra li barrà el pas.

—Ets tu?... No t'esperava.

La dona tingué un surt, La veu la tranquil·litza:

—Sóc l'Esteve. La padrina ja és morta.

El primer raig de sol joguinejava al dormitori de la Fragata. La llum de la llàntia feia pampallugues, i quatre ciris dansaven entorn del cos mort. Laia s'atansà. Esguardà atentament el rostre del cadàver.

La pesta no l'ha pas morta.

Es tombà, estranyada, a l'home:

—I tu... Com hi ets, aquí?

L'home estossejà:

Sentí la geperuda i hi he corregut. Pobra padrina!

Havia fregat l'esquena de Laia. La contemplà:

—Que flaca! Com t'ha amagrit, la maleïda pesta!... I jo...

La tenia abraçada. La besava.

—Tu, malalta i... Tants dies sense veure't!

Laia refusava:

—No, ara no. Deixa'm.

—Tu no saps el que jo he...

—Deixa'm estar, et dic! Aquí no. No és aquest el moment.

L'home s'hi abraonava::

—He patit... I ara no vols?...

Laià cedia. Es doblegava, vençuda:

—Calla, calla...

La mirada sense vida de la Fragata estava fixa en ella. S'estremiren:

—Cluca-li els ulls!...

Unes velles amortallaven la despulla de la senyora Teresa Vallalta. Eren tres: la Caterina, la Coixa Fita i la Narcisa Mus. La vestien amb calma i desgranaven pausadament el rosari. Parlaven baixet. Mòmies.

—Un parenostre per l'ànima de la difunta: Pare nostre, que esteu en' el Cel... Cisa, una agulla.

—Espera que li renti la cara.

La Caterina acarona la llana d'una jupa.

—No li valgué la protecció de Sant Sebastià. Això que li vaig fer present de l'estampa.

—No ha pas mort de la pesta.

—De què, doncs?

—El senyor metge ha dit que del cor.

La Coixa Fita rigué:

—Cor? Però si no n'ha tingut mai.

Les altres assentiren:

—Ja és ben veritat! No ha estimat mai ningú.

—Només els quartets.

La Narcisa Mus digué:

—Senyora, sí que ho era. Ja no en queden com ella.

—Havia rodat molt de món i en sabia moltes, de coses.

La morta estava ja abillada. Sols faltava la mantellina. No la trobaven.

—A veure. Potser en aquella calaixera.

La Caterina regirava.

—No, no hi és.

Llençà un crit de sorpresa.

—Mireu!

En una capseta de sàndal, uns rulls de cabell daurat i una miniatura d'un home molt ros, jove, hercull. Les velles s'esvalotaren:

—Sembla un gavatx.

—No. Té aspecte estranger. Ecs! No fa cara de bon cristià.

—A veure, què diu a sota?

—No sé pas de llegir, jo.

La Narcisa Mus intervingué:

—Espereu. Diu... diu... És un nom estrany. Fr... Fra... Fra...nk. Sí, Frank.

—Frank? No és nom d'aquestes terres. Ja us ho deia, que no em sonava a cristià.

La Coixa Fita sentenciava:

—Vols-t'hi jugat que era un d'amagatotis?

El ploricó de la neboda òrfena venia d'a baix. Les velles la compadiren:

—Pobreta!... Qui hi ha, amb ella?

—La Laià ha vingut la primera i no se'n mou.

—Aquesta?... Ja està bona bona?

Reprengueren la recerca de la mantellina. Narcisa Mus mormolava:

—Sí, deuria ésser d'amagatotis. Senyor! Quins camins els de la vida!

XIX

DESPRES

LES veus poderoses de l'orgue brulaven la fi i la desfeta de les humanes misèries! elevaven a la inconeguda Misericòrdia un càntic de dolor. Els clams del Dia de les Venjances resonaven—clams d'una santedat bàrbara—i xocaven amb els vitralls virolats que defensaven l'entrada de la llum en la nau obscura. La tenebra trontollava, i els foscos presagis eixien de l'orgue com una pedregada de malediccions i promences de càstigs, i rodolaven fins les orelles del fidels i eixordaven llurs pregàries. A poc a poc, la tempesta s'amansia i s'arrossega per les llosanes humides com un ca ajupit pel fuet. El cant d'ira canviava en gemec frèvol, enyorança de felicitats que ja no seran renovades. Era el plor damunt de les runes de la carn nostra, tan menyspreada i tan estimada, concreta en el mal i en el bé. Volguda sempre, en el plaer i en el sofriment, en la mort i més enllà, en la transformació del sepulcre, en la lenta destrucció del podrir-se. I, un cop el cos és consumit, l'amor a la carn es perpetua en l'esperança de la Resurrecció. I, de l'anhel aferrissat, n'esdevé un dogma.

Un baf de quietud de tomba s'estenia per tots els recons i deixava en la pell una esgarriança de llàgrimes. Draps i domassos embolcallaven les parets de negre, i llur ombra malastruga prenia fantàstiques formes. El fum de l'encens ascendia en anelles i s'entortolligava amb l'or i la fusta dels retaules. La cera dels canelobres s'aprimava i encatífava el sòl amb un teixit de gotes llardoses, com de suor. Corrues de candeles tremolaven, per a l'Ofertori, i desfilaven porugament, en silenci. Després, el bramul despertava amb renovada empenta, i l'orgue grinyolava paraules desesperades que estremien les vestidures dels Sants de l'Altar Major, sants fins, sants pàl·lids, barrocs i divuitescos. Brandaven la testa amb lentitud i es miraven els uns als altres, avorrits, dissimulant un badall d'elegant fatiga. Somreien i s'ensopien, altre cop, en la pe-

nombrats dels ninxols, fastiguejats d'una música que no entenien. Presidint-los, l'Apòstol Pau. Un Sant Pau cortesà, savi i tolerant com un bon cardenal d'Itàlia. Un Sant Pau que no havia caigut en el camí de Damasc. L'artista que l'esculpí l'havia concebut en moments de platxèria. Les barbes, escapçades. L'espasa, penjada descurosament. No l'espasa de les Epístoles, flamejant de fe i d'amor per un Déu de Justícia. Espasa de duels de cantonades, espasa de picardies. L'Apòstol ciucava els ulls enriolats i s'immobilitzava, abrigant-se amb la capa a l'antiga espanyola, llarga capa encobridora de disbauxes i raptos. Aplegats al seu entorn, l'acataven els companys de la Prèdica aspra, els altres onze Escollits: rostres de pescadors d'un Genezareth de pessebre.

Altar farcit d'imatges. Alts relleus. Escenes ingènues de la Visitació, del Naixement, de l'Adoració dels pastors, de la triple ofrena dels Reis. Estampes heroïques del vell Israel. Processó de màrtirs, de guerrers, de penitents, de confesors, de pontífexs, tots d'una íntima i escollida beatitud. En el cim d'aquesta vida benaurada, voltada de l'escelat de núvols i milícies angèliques, l'Assumpció de Santa Maria, plena de glòria. Dalt, l'esquena doblegada per la corba de la volta del temple, el Creador d'eternitats beneia la Verge.

Enlloc, la severa silueta del Crist agonitzant. Era el triomf de la letícia de l'Església enfront al tràgic còlpe del Crucificat, l'exaltació de les lletanies i lloances hiperdúliques en predomini sobre la narració sòbria de l'Evangeli. Era el símbol de la Salut assolida. Del Premi, darrera el patiment de les hores amargues. De la Pau ja deslligada de les angúnies del pecat, de la temença de damnació. Era l'obra madurada del Verb, el prodigi de la Redempció acomplida, el Perdó atorgat pels mereixements del Fill i per la Gràcia del nostre Pare, que està als cels.

L'orgue esbufegava i subratllava ara els mots de la Comunió. Una bovor espessa surava com una calima en l'atmosfera viciada. Funerals de la Fragata. El poble en pes i una gernació forastera, vinguda de tots els indrets de la plana i de la serralada, assistiren a la solemnitat. Les caputxes de les dones es removien, i era una remor de faldilles acartonades que s'aixafaven en asseure's. Volelar de casulles i albes de la clerecia. Oficiava el rector nou: bru, acanyat, d'una aparença remota d'apagallums. Tenia l'esguard bondadós i la boca mortificada com si s'ofegués en respirar. La figura austera s'arronçava en la unció de les genuflexions. Els seus feligresos comentaven:

—Es camaprim.

—Fa un cruixir d'ossos que sembla que es trenqui.

Reien. Era una riota immotivada, una reacció instintiva, una compensació de l'espaordiment passat. La rialla els afermava a la vida, els retornava a la carícia del sol, a la tendresa sollicita del camp i dels sembrats, a la fresca besada quotidiana del vent i de l'aigua. La pesta havia deixat la comarca, i l'horrenda realitat de la devastació s'afeblia com un mal somni en la memòria dels homes. Havien vençut la malura, i cadascú sentia el gaudi de la pròpia conservació després de la lluita, del perill salvat. El goig infantil i egoista de poder contar, de sobreviure als estralls del flagell. El va allunyar el Peregrí Sant Roc. La seva intercessió fou la valedora. Una nova aliança és establerta entre el Sant i els seus devots, i la confiança inexhaurible del poble reneix, després de llargues anyades. Es palés que tot ho pot. No nega res si hom li demana. Entronitzat en la blancor de la seva ermita, les parpelles entrebadades, el taumaturg acull benèvolament les oracions agràides.

Els funerals finien. Dels llavis de la multitud, un alè de cansament. L'aire enxubat es feia irrespirable. Enmig de la gentada, Laia. L'allejaven amb aversió:

—Aquesta...

—Té una carcanada ben dura. La pesta no pogué amb ella.

—Sembla que hagi plorat.

—Algun carxot de l'home. Jo fos d'ell, m'hi faria carcassos. La deixaria sòpita. No mereix més.

L'aïllaven. Laia es redreçava amb rancúnia. Esblaimada, lassa. Per què, aquest isolament? Un cercle de buidor l'envoltava. Ella, la tacada d'origen, l'asenyalada de sempre! Ara la contemplaven com estranyats de reveure-la, acostumats a donar-la per morta. Per morta, ella que havia començat a viure! Aclaparada pel pes d'infortunis, esclafada per una enemiga força irreductible, per un destí advers. Abatuda per la infinita melangia del fill. I ningú no s'havia compadit d'ella, ningú no l'ajudà a la recerca d'un consol, d'una font on abeurar el seu desig mai satisfet d'una altra existència llisa, neta, pura. Desig confós de recomençar, de desfer marrades, de tornar a ésser, de trobar-se. Ella, ella sola, deslliurat el seu esperit clos, desempallegada del passat, sense esclavatges, sense odís, sense avolesa. Ella, simplement. Una dona, no una serp. No ésser més punyida. Descansar. Descansar? Un pressentiment la domina, un pressentiment de fracàs. No, aquí no, impossible. Animes petites, ambient d'esquifides mesquineses, lligams indestructibles. I ell. Ell, que sabé riure quan enterraven el fill. Ell, que ara la cobreja, la vella passió abrivada. Ell, que la turmenta, que l'empudega de bavalles i vi, que la sotmet als seus capricis de bèstia mag-

nífica. Que sospita d'ella i d'Esteve. Laia ha llegit l'amenaça en les nines de l'home i, per primera vegada, l'ha temut. Descansar? Amagar-se, fugir! I com? Això la salvaria? Podria així fruir de la calma? No. Mentre aquest home visqui, ella no s'alçarà, amorrada a la pols. Mentre aquest home visqui!... La subtileza d'un pensament li burxa el cervell.

—Si desaparegués...

L'obsessió:

—Si desaparegués!...

Una bravada. Quelot.

—Que tens?

Ell, prop seu, a unes passes. Ell... Laia té por que l'home endevini la dèria diàfana. Baixa la vista. Decideix:

—Si desaparegués...

L'ofegue havia emmudit. El rector absolvia. Hi hagué una fressa com d'aixec de perdius. Els creients es senyaven i anaven sortint. S'arremolinaven, esperant el pas del dol.

—Senyoreta Paulina!

—Senyora Paulina!

Les dones, les mateixes que menyspreaven ahir la geperuda, l'abracen, molt adolorides. La festegen, adalerades a captar la seva bella voluntat de rica hereva. Nassos rebregats, mocadors, xarrups emocionats:

—Si jo ho he sentit!...

—No m'era res, i n'he tingut un disgust com si m'hagués estat parenta.

Dolorettes Bòtil, grotesca cara botirona, alaferida, errufa dramàticament les celles!

—Una mare, per a mi. Una mare!

Les campanes dringuen migdiada. A l'altar, els sants s'han desvetllat, revifats pel so agradós que s'enlaira i es perd en l'airecel. A la nau abandonada, la silueta del cavaller de Pastor, apuntalada a una pilastra. Mormola:

—Avui, dijous...

Avui, dijous, i ja no té a Teresa per a recordar-li-ho. Avui, dijous. Festa agostada, sense barques, sense mar. Sense Teresa. Avui, dijous...

S'obre una porta. El sagristà trastejà, a l'altar, i endreça els ornaments litúrgics. El vell s'agenolla.

XX

SILUETES

—Si ell no tornés... Si ell no tornés...

Era l'angúnia d'un crit, un esgarip d'ànima ferida que s'aferrissa desesperadament a l'única escletxa de redempció. Un anhel de miracle. Laia s'arrossegava mig nua i s'abraçava, en folla pregària, als genolls de l'home. El baf magnífic de la seva carn excitava els sentits de l'Esteve.

—Si ell no tornés...

Serpejava. La subtileza de la seva voluntat s'endinsava en l'esperit de l'home, dominant-lo. Instava, amb un bleixar fatigat:

—Cal que se les piri. Que se les piri i no torni...

L'Esteve la rebutjava:

—Calla, dona.

El pensament del crim l'esglaiava. Retrocedia davant l'abisme que amenaçava engolir-lo.

—Mai, mai...

El ressò apassionat dels mots de Laia li burxava encara les orelles.

—Cal que desaparegui, ho sents? Es un perill, per a tu i per a mi.

Vacillava:

—N'estic farta. Això no és vida. Després...

Se li atansava.

—No veus que ell dubta, dubta de nosaltres? Sospita...

L'home temia:

—Vols dir?...

—Et dic que sí. No m'erro. Em mira, em mira d'una manera... Com si m'escorcollés. Com si volgués esbrinar quelcom presentit i amagat, la nostra traïdoria. Els seus ulls punxen.

L'Esteve alenà:

—També els teus.

S'immobilitzava, esguardant-los. El seu voler s'afeblia. Acotà el cap, vençut.

—També els teus.

Laia reia:

—Si ell no torna...

Oferí els seus llavis a l'avidesa de l'home, com una prometença.

—Per a tu, tot...

Eren dues siluetes allargassades en el silenci de l'alcova...

...Avui, l'Esteve havia entrat d'esma a la fàbbrica. Capficat. Les paraules de la dona rodolaven pel seu cervell, entremetent-se. Era un mormol dèbil, confós:

—Si ell no tornés...

Un martelleig persistent, tot seguit. Una obsessió.

—Cal que se les piri. Que desaparegui...

Reculava. En un recó, Quelot. El tenia allí, al seu davant, les parpelles closes. Embriac. L'Esteve s'acovardia:

—Es fa l'adormit.

Tenia l'estranya sensació d'ésser allejat per l'altre.

—M'espia.

Desfilaven ara per la seva fantasia, imatges sangonants, lluites afroses. Visions de mal somni. Ell, abraonat damunt del company per occir-lo. Ell, obrant rigidament, automàticament, com enmig de boires. Ell, obeïnt un manament allè. S'imaginava ell mateix, rea-

litzat ja l'acte maleït, errivol d'un lloc a l'altre, sense descans, sense perdó. I la dona alliberada, se l'apartava de la seva vora...

Cercà el recer d'una taula. El Sacerdot servia el vi, ponderant-lo:

—Mam nou. Fl que talla.

—Fes-me més bona mesura.

El greix del taverner ganyotejà:

—T'escaldaràs com un gat. Es vinassa de mèrit. Ensofra el ventrell i, en un dir Jesús, t'encapota.

—Si és lleixiu del pou! Aigua clara!

—No desacreditis i tanca la mui. Et portaré aigua clara, però serà per als teus pin-rés, que bé ho necessiten.

—Això els teus, si de cas. Pudèn.

Els parroquians s'engrescaven:

—Vinga la santa batussa!

—Fes funcionar els ferros virils.

—No, el tret fa soroll. Una bona ganiveta, millor. Escorxat!

Relen. L'Esteve s'abrivava:

—Calleu!

—Callarem, si ens convé. Ves, aquest!

Transigien, però.

—No t'ho agafis tan a la valenta. Fem broma, i la intenció no és suada. Com que ets ocell de pas, aquí... No t'hi veiem mai, a la taverna, fet i fet.

Picaven l'ull.

—La volada és més alta. Oca d'un altre, i segura.

El Sant Pare l'aconsellava:

—Fas bé, si t'entreté això. Jo, a ésser de tu, aniria amb compte i deixaria el piltre. Es un trencacolls, a la llarga.

—Vós què sabeu? Quietud!

—Noi, si t'empipes, acabem-ho. A mi no em toca, al capdavant. Es per un bé, que ho deia.

—Prou n'hi ha!

Els altres signaven:

—Si és per aquest, estigues tranquil. Està ben dropo.

—Muixoní!

S'havien assegut i reprenien altre cop la beguda.

El Sacerdot s'allunyava, remugant paraulotes:

—Així li esberlessin...

Hi hagué, de sobte, un xivarri de cadires caigudes i vidres petats. La veu de Cebrià, enfurismada:

—The caçat, Apagallums!

Subjectava fortament un braç de Ventura. El sagristà esgüellava com un ratolí enxarpat:

—Deixa'm. Me'l trenques!

Relliscà un carta. La trampa era palesa. Tots l'ahucaven:

—Porc! Jugar amb avantatge!

Cebrià s'escopia el palmell lliure:

—Havia jurat que et desfaria. T'ensenyaré el que és bo.

—L'apallissava. Satisfèia un odi concentrat, sense pietat, sense llàstima. Un fàstic de temps. El dissortat sagristà bramulava:

—Em mates, em...

S'havia desempallegat, d'una travada, de la grapa enemiga. Fugia a través de la nit estelada. Els altres l'encalçaven, i eren unes siluetes grotesques a la claror de la lluna.

L'Esteve sortí el darrer. Caminava amb basarda. Tombava una cantonada, i la badia se li mostrava platejada, freda. A la platja, perseguïdors i fugitiu corrien en processó, salvant els clots de l'areny, i elevaven al cel la inquietud de llurs gestos desacompassats, com de putxineflis. Atrapaven el sagristà. Un xipolleig. Clam espavordit de Ventura. El bruejar dels homes celebrava la bàrbara mofa i arribava fins a Esteve. Aquest intuï:

—Som com titelles. Ens mouen fils invisibles.

La dita vulgar adquiria en la seva boca un relleu de veritat. Una força inconeguda el governava. Un pes...

—Si no tornés...

Mentrestant, els homes havien arrabassat a l'aigua el cos del sagristà. S'espantaven:

—L'haurem...

Era una despulla lamentable. Les conques obertes, esbadellades. El coll, inflat per la congestió de l'ofec. Li arregussaven els vestits.

—No retorna.

S'esbalaien:

—No farà l'ànec, suposo.

—La llengua li penja i li regalima sang.

Es grataven, atònits:

—Ensumo que n'hem fet un gra massa.

Acusaven Cebrià:

—En bon sarró ens has enredat!

—Té una llei de fesomia que no m'agrada. Gualta'l, esbaconat. Tot per la teva culpa. I ara, la justícia...

—Jo no hi era. Anem!

Cebrià els aturava:

—No us embranqueu. No l'ha dinyada. Ajudeu-me.

L'alçaren. El sagristà començava a bellugar-se.

—Ja s'eixoriveix.

—Em penso que ha estat el gran canguis.

Una riota.

—Ja li convenia una bona esbaldida.

Les ombres es fonien darrera la porta de la taverna...

L'Esteve pujà per un carrer. Avançava molt de pressa, les cames esbatanades. Xerrotejava sol:

—Cal que desaparegui... que no torni...

Una monotonia, un ritme de ritu:

—... que no torni...

Passà fregant una reixa. Una dona cridà el seu nom. Era Paulina.

—Ja no em coneixes?

L'amor per aquell home l'enfervoritzava i li caldejava la mirada, apagada habitualment. Paulina es sentia feliç. Renyava, ingènua:

—No em véns a veure mai.

Esteve es decantà, respectuós:

—Cregui'm...

La geperuda el tallava:

—De "vostè?" Tant, tant he canviat, jo?

Es que no sóc la mateixa?

Callà. Una pausa.

—Tu, no.

Preguntava. La veu es tenyia d'inflexions de tendresa, com si acarónés:

—Què tens?

L'home empallidí:

—Jo?

Negava:

—No res.

Paulina enrejolà. Tota l'altivesa del seu llinatge li flamejà en el front i li dictava la resposta:

—Com vulguis.

Acomiadava l'Esteve:

—Adéu.

Baixà tristament la testa. Hereva rica, hereva dels cabals dels Vallalta! De què li servien?

—No em té confiança. No m'estima.

Avorri la seva joventut agostada.

—No m'estima... ni pot.

Plorava. Seguí l'home amb la vista. La silueta es perdé pujada amunt. L'Esteve repetia:

—Cal que no torni... que no torni!

Un núvol rovellava el disc immaculat de la lluna.

XXI

EL XALOC

LES muntanyes eren clapades de neu i la plana s'abrigava, cada matí, de gebre. Aquest any, la tardor era crua. Bufaven llewantades fredes. El temps es mantenia insegur per espai de setmanes i degenerava en grossos temporals. Les barques no varaven. Xaloc i migjorn feien la navegació perillosa. Els pescadors comentaven els senyals contraris, des de la badia.

—Mala anyada, aquesta. Mala anyada de pesca i collites!

—Fins quan haurem d'estar amb les mans creuades?

Fumaven en llurs llargues pipes, estoics, impassibles, avars de paraules. Passaven les hores en silenci mirant la mar, ara enemiga.

—No sé pas com ho farem, si això continua.

Ho deien amb una emoció continguda, indiferents en aparença. Els punys, però, es cloïen amb ràbia.

A les llars, el pa escassejava.

—Mai no s'havia vist una tan llarga durada. I doncs, de què haurem de viure?

Les dones s'exclamaven, queixoses:

—Tots els caixons, buits. Ni blat de moro per a l'aviram. Encara em veig demanant caritat!

Anaven, molt humils, a la flequeria.

—No us puc pagar, Pep.

—No t'amoïnis. Ja ho trobarem.

Preguntaven llurs homes:

—Tampoc, avui?

—Tampoc.

Es desconsolaven.

—Una ja no pot més. Trista vida!

El marit manava:

—Calla, dona!

—Tanta quitxalla! Tantes boques amb fam! Trista vida!

—Mal llamp em rebenti! Callaràs?

Un dia decidiren:

—Demà provarem de sortir.

Cap a la matinada, la mar estava tranquil·la i el cel semblava aclarir-se. Els homes s'adaleraven, a la platja.

—Temps bord! Així es mantingués tot el dia!

El vell Vilà aconsellava:

—No sortiu. Mireu que trobareu temporal.

—Doncs què hem de fer, avi? No podem pescar pas amb nyinya o amb ham de mitja mosca.

A l'areny, fitores, dofineres, ganxos, xufanqueres, nanses, sardinals, peces de mussoles, cordes...

—Creieu. Quedeu-vos.

Dubtaven:

—Què fem?

—Bah, bah! Endavant!

Les barques lliscaven, enjogassades, mar endins. El vell Vilà brandava la testa:

—No sé per què em sembla que no tornaran tan contents.

Eixien les últimes embarcacions. Una nois convencien un home:

—No esteu bo. Quedeu-vos a terra, pare.

—No, no...

—Serà pitjor, si veniu. Prou que ens arreglarem sols.

Eren molts jovenets. Prims, esvelts, graciosos.

—Adéu-siau, pare.

El rem s'enfonsaren en l'aigua. El pare, un homenàs refiat i calçasses, els acomiadava somrient. Una ombra de por creuà per la seva mirada. Es tombà a l'avi Pau.

—Ja veieu, Vilà, com els fills ens manen, ara.

—Ara? Ara i en tots els temps. Fan el que volen.

I se'n tornaren, molt amics, cap al poble...

Les barques es fonien, totes juntes en l'horitzó. S'anaven separant. Els patrons es desitjaven:

—Bona sort!

Calaven els ormeigs: ormeigs de jonc i murtra, ormeigs de malla. Assenyalaven els llocs on restaven els arts de pescar amb galls i trincoles.

—No veurem el sol.

—No, no és fàcil que s'alci.

S'animaven:

—De totes maneres, no és mala feina, per ara.

La mar, fins llavors quieta, començava a enfurir-se. Algunes barques retiraven les xarxes. Iniciaven el retorn.

—No fos cas que bufés el xaloc.

—Fóra ben possible.

Les ones es rissaven. Colpejaven el ferro de les naus i anegaven els homes de bromera salada. Empalhidiren.

—No arribarem a la badia.

—Haguéssim cregut l'avi Vilà...

—Se'n prepara una de grossa.

—No esperem més. Tornem!

Tot canvià en un moment. El vent xiscava en les veles. Les fustes saltaven en estelles, petades. Una boira espessa s'estenia per damunt de muntanyes d'escuma. Crits advertint el perill de remolins i roques, demanant auxili:

—Compte! No us esventreu!

—A la dreta!

—Tant se val. No amorrarem enlloc!

La mar engolia les naus petites...

Xop, la carn blavosa de fred, l'Esteve espiava en Quelot. Tremolava. Una sensació de mareig, d'angúnia molt fonda... Els mots avorrits el burxaven constantment, sense repòs:

—Cal que desaparegui... que no torni...

Tenia la intuïció de l'encerclament maleït de l'embruix. No obstant, no podia revoltar-se. El seu voler fallia. Una altra voluntat l'arrossegava. L'encís de Laia.

...que no torni...

Uns ulls l'abrivaven. La mirada punxada, de serp, de la dona. Ella, oferint-se-li, tota per a ell, en una inacabable prometença de delectances.

—Cal, cal...

Quelot li donava l'esquena. Podria?... Sols una empena, un cop ràpid, i... S'esglaià. No l'odiava. Gairebé el compadia. Esteve sentí llàstima d'ell mateix i de l'altre. Era el seu company, el coneixia de sempre. L'home a qui

enganyava, a qui mentia amistat! I ara?... No, no, mai! Clogué les parpelles. Volia convèncer-se, repetir-s'ho, i unes altres paraules li recremaven els llavis:

—...que desaparegui...

S'aixecà. Un impuls irresistible el menava. Si havia d'ésser, com més aviat millor! Acabar, enllestir d'un cop, de qualsevol manera. Abandonà els remos.

—Que 'has tornat boig? Vatura la pesta! Bolquem! Asseu-te!

Avançava, saltant amb llestesa. Mormolava:

—...Que no torni, que no torni...

Una onada se l'enduia. Un xiscle, una taca de sang, un ninot que sura i es perd, tot seguit, en les fondàries...

El vent eixordava. La mar s'obria en abismes i s'inflava en ventres hidròpics. La costa apareixia com una franja negrosa. Tan a prop estava, i els naufrags no la podien aconseguir! Clams de desesperança:

—Tenim la badia al davant nostre, i no podem abastar-la!

—No en sortirem, d'aquesta!

L'aigua rebutjava les barques, escopint-les cap a fora. De tant en tant, alguna quilla tombada.

A terra, la gent esperava, amuntegada a la platja. El vell Vilà movia el cap:

—No tornaran tan contents. Haguessin cregut!

Queia una pluja fina.

XXII

LA PREGARIA

LAIA ajustà les portes i eixí. Una alenada d'aire fred la rebé i l'obligà a recular unes passes. Després, avançà. Aviat es perdé en una cantonada i enfilà un carrer.

Carrer del Pas de Llevant... Carrer de pedres cantelludes, de cases venerables, blanques i quietes com colomes. Carrer auster, cansat de l'esforç d'una eterna pujada, vell d'afany i de segles. Els cancells amples, les eixides humils, els horts pobres, les parets adobades de calç i escopinades de pluja. Xerrameca de dones. Grinyol de garrins. Bramar d'un ase. Fortor de cort amagada. A poc a poc, el carrer es va estrenyent i es converteix en corredor. Les finestres veïnes contenen menudament llurs misteris, i les cases s'apuntalen unes amb les altres, abraçant-se, xarugues, amb el feble reforç d'arcades de maó menjat de moisa. I el carrer acaba agudament, en aresta, entrebancant-se amb ell mateix, amb odi a la humitat i a la fosca de les pedres ennegrides...

Laila surt gloriósament a la llum.

Erm de les Animes. Mates de llet de bruija, de fonoll, d'ortigues. Espines de móra salvatge. Punxes de figues de moro, de fruit roig com una ferida. Una gran creu de fusta resseca, corcada, caient-se en estelles, voltada de papers bruts, de cuir podrit, de crostons rosegats, de claus, d'ossos, de parracs, de pots de llauna tacats de rovell, d'esclòvies, de pel·lofes... Al fons, el camí del cementiri, ofegat de pols, de xiprers i cants d'ocellada. Dominant-ho tot, el Turó del Mal Temps, gris, nu de vegetació, d'un abandó i tristesa de cadàver. En el cim, l'ermita de Sant Roc, amable, petitona, sola, semblant a una gavina amb les ales plegades...

A l'altre banda del turó, la mar lliure. El bruel de les ones, rompent-se contra les roques en garlandes d'escuma, arribava fins a Laila, junt amb les primeres envestides del xaloc. Més amunt, el pas es feia penós i el vent fuetjava amb violència el cos de la dona. De sobte, l'ermita se li oferí, protectora, i Laila s'acollí al seu refugi.

Un ciri gotejava llàgrimes de cera i agonitzava, deixant una estela daurada en la plaga de Sant Roc. La imatge és menuda, de colors llampants, riallera, d'una plàcida ingenuïtat devota i camperola. Als peus, el ca, llepant, amb llengua sucosa, la nafra de caritat. Damunt el cap del sant, la llegenda de la dedicatòria, una fusta daurada, escrita en un llatí barroer d'últims del disset, conta una intervenció miraculosa i la fe i la promesa d'un poble. La sostenen i defensen dos àngels grassons, de rialla mesella. La taula del Sacrifici està coberta d'unes tovallles olioses, molt sargides. Els canelobres, de llautó embolcallat d'una fina làmina de plata.

Laila s'atansa, pren aigua de la pica beneïta i es senya amb cura. Prega. Poderós Sant Roc, que sigui escoltada. Poderós Sant Roc! Ella era petita quan la prengué el mal maleït. Era petita i no es recordava. No conegué alegria. Sempre malalta, trista, perseguida. Quina culpa era la seva, Sant poderós? Tingué un fill, i es morí. Ara enganyava. Era aquesta una compensació dels mals tractes i cops del marit? No, no. Ja n'estava tipa. Volia, exigia una reparació plena, poderós Sant Roc! S'havia anat exaltant i parlava:

—Tu saps quina, i t'ho vinc a recordar. Tindràs, en canvi, una llàntia encesa cada any, en la diada de la teva festa, i unes tovallles noves. Mira que sóc pobre i no puc oferir-te res més. Tu saps la meua voluntat. Tu saps el meu desig. Santa Maria, Mare de Déu... que ell no torni... pregueu a Déu... que ell no torni...

La llum del ciri moria. Abans d'apagar-se,

Laila cregué que la imatge somreïa. Repetia ja d'esma:

—Que ell no torni! Que ell no torni!

Uns ulls de sant la palpen, des de la tenebra. Ulls irats, de conques febroses. Miren des d'una capella lateral. Es un Sant Jeroni magre, esquelètic. Medita agenollat davant d'una calavera. Laila fuig. Ja fora, la fúria del vent se l'emporta. Travessa el Turó del Mal Temps i davalla a l'Erm de les Animes. La fressa i el perill de la tempesta queden endarrera.

L'Erm de les Animes es doblega damunt la mar i el poble com una balconada. Laila s'atura a mirar. Fins pot destriar fàcilment les sentors i les paraules. Els carrers es creuen i es persegueixen com colles d'infants que juguen a fet amagar: carrer dels Corders. Carrer de la Bomba, amb les botigues de roba i la flequeria, d'una calenta ferum de pa tendre. Carrer de la Perera, placeta de l'Església, amb la rectoria, d'un íntim silenci senyor i patrici. Carrer de Vall. Carrer de la Torre, amb la torratxa de defensa a l'entrada, revel·lida i ja inútil... Després, el sorral, avui ple de gent que espera les barques. Laila dona una última mirada. Es va fent fosc. Les cases ullegen en el mirall d'aigües calmes de la badia.

XXIII

TORNADA

EL xaloc amainava ja. S'amansia, feixuc de facècies. Corria ara pels turons veïns, xisciant a les fulles dels arbres, torrades pels sols d'estiu. Les feia caure i se les enduia, arrossegant-les i trepitjant-les per terra. Després, s'oblidava d'elles, esqueixades, i se'n tornava al poble. Allí, es ficava per una xemeneia, es rostia en la cremor d'unes cendres, rebotia una porta, apagava el llum i s'arrupia en el trespol, regalimant aigua i esquitxant espurnes de foc.

La mar s'aquietava, ensopida de lluites. Les barques s'adaleraven per tornar. Evolucionaven matusseres, amb les veles rissades, fent bordos per evitar el xoc contrari del vent. Hom distingia els colors: verd, vermell, negre, mangra. Se les veia navegar amb precaució, vencent dificultats. Els patrons vogaven a la cia, enfilant freus, evitant esculls i barres i passos perduts enmig de roques.

A terra, cadascú braolava la seva esperança, amb por del desengany amarg. Les dones enfollien, els caps torçats en la tragèdia de la pregària, les dents mastegant oracions i blasfèmies, plenes de sang de l'ungleig. Totes espiaven els laments de la veïna, temerosos de semblar massa tèbies, amb la tàcita rivalitat sempre desperta. De tant en tant, la cridòria

d'un marrec apallissat. Al costat seu, la mare bolcant en les carns del fill l'excés del seu sofriment.

A poc a poc, la mar escopia les despulles de la seva presa. Arribaven desferres de llaguts, quillats, caros, sardinals, palangres, gussis. Les barques s'anaven atansant. Una portava la quilla mig esbotzada. Una altra, una esberia en el forro. A moltes les hi faltava l'arbre, a totes els jocs de cordes i bussells. Gemecs per arreu. L'un plorava el fill perdut, l'altre el marit. Pocs, la joia retrobada. Un pescador baixà, amb una mà, mig partida i un forat sangonós en un ull. Fèu un salt, apartà els que el volien socórrer, i s'amorrà a la sorra, i colgava el cap en la terra. I s'abraçava a ella i l'acaronava com si fos una mare, mostrant l'esgarrifança de les ferides i el batec de fatiga dels polsos.

Apartada dels altres, Laia esperava, tensa de la voluntat del seu desig. No, no. Ell no tornaria. I potser cap dels dos. Tant de bo. Què se li donava ben mirat, de l'Esteve? El començava a odiar també, quasi tant com a l'altre. La mar ho hauria fet millor. Que restessin allí, tots dos sols, barrejats, com dos bons amics, en un mateix llit de glaç, als abismes, on la mar és tan bonica. La serp s'hauria acabat ja per sempre més. Ara seria una dona, dona com les altres. No era possible que la seva pregària fos rebutjada. I aniria, aniria a l'ermita de Sant Roc, segons prometença...

El bleix dels ferits emplenava l'aire. Hom els arrengrava i els socorria lentament, amb deficiències. Dolor de la primera cura, amb la carn al viu, inflada, aclapada de sang. S'alçava la veu del rector, una veu prima, emocionada:

—Jo us perdono en nom del Pare...

Un home gegantí, amb els ulls eixint-li de les conques, caigué cridant bojament els noms dels seus fills, palpant els cossos sense vida, baladrejant mots d'un amor desesperat, mossegant-se, maleint-ho tot. No els havia acompanyat avui, i la mar els hi tornava ja rígids. No els havia acompanyat i no en tenia d'altres!

El rector encara resava:

—Jo us perdono en nom del Fill...

El poble salmejava les barques que enca-

ra faltaven. Dues. Aviat una, una sola: la de Quelot. Laia anguniejava:

—No torna?

Si, si, hom la veia enllà, enllà, lluny, avançant amb esforç. Anava caiguda d'un costat, ajupida pel fuet de les ones. Al cap d'estona, pogué entrar en la badia. Saltà en Quelot sol, feréstec, doblegada l'espinada potent. Veus:

—On és, l'Esteve?

Ell assenyala vagament endins. Laia quedà muda, els braços caiguts, les parpelles molt obertes. Sentí un ennuec en la gorja, un rodament de cap, una sotragada en el seu pit, com si es trenqués una cosa molt fonda, molt fonda. Una veïna se li plantà al davant, estripada, violenta:

—Vés, ja n'has tingut de sort, ja!

En Quelot la cridava:

—Ep, que no em vols dir res, tu?

La mirava amb duresa, tenint-la agafada fortament per l'espatlla. L'expressió, acretinada. Parlava a batzegades.

—Vent maleït... La mar... Quines ones!

Insistia:

—Quines ones!... Aquella... I sense llum...

Queia el so de les campanes que tocaven a mort. La veu del rector es deixava sentir:

—Jo us perdono en nom de l'Esperit ple de santedat.

La paraula d'en Quelot, ronca, entelada:

—Passà fregant-me com una estella...

Un ninot... Quines ones!

Manà la dona:

—Au, anem!

Ell caminava davant, movent els braços d'una manera grotesca, com si remés. Arrosegava els peus. S'aturava de tant en tant, cercant la protecció de la paret per no caure. S'estremí:

—Quin fred!

Declarà, convençut:

—Estic rebentat... rebentat... Que no em sentis?

Es tombava:

—Què és això?... Plores?... Plores, tu?

Eren dues ombres en els carrers silenciosos. Sanglots.

...Mantell i rialles d'estrelles en la nit infinita.

FI DEL RETAULE

Les tapes per relligar el primer volum
de
"QUADERNS LITERARIS"

ACTUALMENT LES ESTEM REPARTINT ALS
NOSTRES SUBSCRIPTORS. ELS QUE VUL-
GUIN ADQUIRIR-LES PODEN SOL-LICITAR-
LES A LA NOSTRA REDACCIÓ -- ANGELS, 20--
O A LA LLIBRERIA CATALONIA. EL PREU
DE 2.50 PESSETES HA ESTAT REDUIT A 1.75.
FEM AQUEST SACRIFICI A FI DE FACILITAR
ALS NOSTRES LECTORS EL COL-LECCIONA-
MENT I EL RELIGATGE DELS VOLUMS,
QUE PEL SEU CONTINGUT I PEL SEU AS-
PECTE HONOREN LA MÉS EXIGENT
DE LES BIBLIOTEQUES.

En el vinent número:

L'Abadessa de Castro

NOVEL·LA

DE

S T E N D H A L

Trad. de

S. JUAN ARBÓ

UNA OBRA MESTRA DEL GRAN
NOVEL·LISTA FRANCÉS

EN POQUES OBRES ES TROBARIA, COM EN "L'ABADESSA DE CASTRO", UNA QUANTITAT TAN EXTRAORDINARIA DE MATÈRIA NOVEL·LISTICA; TANTA, QUE LES PAGINES DE LA NOVEL·LA SEMBLLEN INCAPACES DE CONTENIR-LA. L'ACCIÓ ES DESENROTLLA D'UNA MANERA TAN RAPIDA, AMB UNA TAL DIVERSITAT D'ESCENARIS I AMB UN RITME TAN VIU I TAN EMOCIONANT, QUE EL LECTOR COMENÇA LA LECTURA DE LA NOVEL·LA I NO LA INTERROMP FINS QUE HA TOMBAT LA DARRERA PAGINA

QUADERNS LITERARIS

Novel·les i Novel·listes

publica cada dijous una obra sencera dels millors autors il·lustrada pels millors artistes
volums de 32, 48, 64, 80 i 96 pàgines, amb un promedi de 48.
Preu de subscripció: 7.80 pessetes trimestre.

Els subscriptors reben gratuïtament unes tapes per relligar les obres en volums de dotze.

OBRES PUBLICADES:

1 LES PRESONS IMAGINÀRIES
de Pere Coromines	10 FARIZADA, LA DEL
SOMRIURE DE ROSA
de J. M. López-Picó
2 LA LLEGENDA DE DON JOAN
de Pròsper Mérimée
(Trad. de J. Farran i Mayoral)	11 EL PARE SERGI
de Lleó Tolstoi
3 MIQUEL ÀNGEL I ALTRES PROSES
d'A. Esclasans	12 DIES VERGES
de Joan Minguéz
4 EL CAS MISTERIOS DEL
DR. JEKYLL I MR. HYDE
de R. L. Stevenson
(Trad. de Josep J. Margaret)	13 EMELINA
d'Alfred de Musset
(trad. de Josep Janés i Olivé)
5 LES COSES BENIGNES
de Joaquim Ruyra	14 LENA I EL SEU DESTÍ
de Tomàs Roig i Llop
6 L'ÀNIMA EN CAMÍ
de Josep M. ^a Folch i Torres	15 EL RECTOR DE TOURS
de H. de Balzac
(trad. de Lluís Palazon)
7 BORIS GUDONOV
d'A. S. Puixkin
(Trad. S. Juan Arbó)	16 LA VIDA I LA MORT DEL CAPITÀ
RENAUD O EL BASTÓ DE JONC
d'Alfred de Vigny
(Trad. Josep Janés i Olivé)
8 LA MÀSCARA DE LA MORT ROJA
d'Edgar A. Poe
(Trad. de Carles Riba)	17 ILDARIBAL
d'Alfons Maseres
9 EL MERAVELLOS DESEMBARCA-
MENT DELS GRECS A EMPÚRIES
de Manuel Brunet	18 EL NAS D'UN NOTARI
d'Edmond About
(Trad. de Josep J. Margaret)
	19 LAIA
de Salvador Espriu

EN PREPARACIÓ:

L'ABADESSA DE CASTRO
de Stendhal
(Trad. S. Juan Arbó)	EL VICARI DE WAKEFIELD
de Goldsmith
(Trad. de J. Farran i Mayoral)
EL DIARI D'EVA
de Marck Twain
(Trad. de Josep Colom)	LES CADENES D'EVA
de Domènec Guansé
L'INSPECTOR
de N. Gogol
(Trad. de Carles Riba)	LOVEL, EL VIDU
de Thackeray
(Trad. de Vicenç Garcia)
QUAN MATAVEN PELS CARRERS
de Joan Oller i Rabassa	SILVIA I AURÈLIA
de Gerard de Nerval
(Trad. de Josep Janés i Olivé)
ELS VIATGES DE GULLIVER
de Swift
(Trad. de J. Farran i Mayoral)	LES POBRES GENTS
de Fedor Dostoiewski
GUALBA, LA DE MIL VEUS
d'Eugeni d'Ors	EL DARRER DELS MOHICANS
de Fenimore Cooper
MADAME BOVARY
de Flaubert
(Trad. de Josep Janés i Olivé)	LE MEVES PRESONS
de Silvio Pellico
(Trad. de Lluís Jordà)
ELS ASSASSINATS DEL
CARRER MORGUE
d'Edgar A. Poe
(Trad. de Carles Riba)	SALAMBÒ
de Flaubert
(Trad. de Ignasi Agustí)
	UN PATGE DE MARIA ANTONIETA
(Novella històrica de Mossèn Josep Palomer)
	EL NEBOT DE RAMEAU
de Diderot
(Trad. J. M. Miquel i Vergés)

MADAME X

EL PREU D'UNA FAIXA RESPON
A LA SEVA QUALITAT; PERÒ
'MADAME X' SUPERA TOTA
PROPORCIÓ. LES FAIXES DE
CAUTXULINA "MADAME X" SÓN
ESTIMADES I ACREDITADES PER
LLUR DURACIÓ, QUALITAT I DI-
VERSITAT DE MODELS PER A
EMMAGRIR I VESTIR A LA MODA

●

"Madame X"

Rambla de
Catalunya, 24

Barcelona Tel. 21343
